

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra biblických věd

Bc. Marie Svobodníková, DiS.

Ježíšovy rozhovory se ženami
v Janově evangeliu

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Dr. Petr Mareček, Th.D.

Obor: Teologické nauky

OLOMOUC 2022

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

Ve Fulneku dne

Marie Svobodníková

Poděkování

Děkuji panu prof. Ladislavu Tichému, Th.D. (in memoriam) za to, že mě podpořil ve výběru tématu a ujal se vedení mé práce.

Děkuji panu doc. Dr. Petru Marečkovi, Th.D. za to, že vedení mé práce ochotně převzal. Děkuji za odborné vedení, poskytnutý čas a cenné připomínky.

Děkuji manželovi za pomoc s překlady z němčiny, jazykové korektury a pomoc s formální úpravou mé práce. Děkuji svým milým dětem a celé rodině za trpělivost a podporu v době, kdy tato práce vznikala.

Anotace

Práce popisuje roli žen v Janově evangeliu a zabývá se výkladem perikop, jejichž součástí jsou Ježíšovy rozhovory se ženami. V Janově evangeliu je těchto rozhovorů zaznamenáno pět: Ježíš hovoří se svou matkou, se Samařankou, s ženou obviněnou z cizoložství, s Martou a s Marií Magdalskou. Práce ukazuje na významnost těchto rozhovorů v jednotlivých textech, snaží se ukázat spojující témata i specifika jednotlivých rozhovorů.

Klíčová slova

Janovo evangelium, ženy, rozhovor, dialog, Ježíšova matka, Samařanka, cizoložnice, Marta, Marie Magdalská

Abstract

The theses describes the roles of the women in the Gospel of John and deals with interpretation of the pericopes in which there are Jesus' conversations with women. There are five recorded conversations in the Gospel of John: Jesus talks with his mother, with Samaritan woman, with woman accused of adultery, with Martha and with Mary Magdalene. The theses shows the importance of these dialogues in individual texts, tries to show the connecting topics and specifics of individual conversations.

Key words

Gospel of John, women, conversation, dialogue, Jesus' mother, Samaritan woman, adulteress, Martha, Mary Magdalene

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 Rozhovor – vymezení pojmu	9
2 Evangelium podle Jana	10
3 Ženy v Janově evangeliu	13
4 Rozhovory v Janově evangeliu	16
5 První rozhovor – s matkou (J 2,1-11).....	17
5.1 Kontext	18
5.2 Struktura	19
5.3 Výklad	19
5.3.1 Úvod k rozhovoru (J 2,1-2).....	19
5.3.2 Ježíšův rozhovor s matkou a matčin příkaz služebníkům (2,3-5) 20	
5.3.3 Popis znamení a význam události (J 2,6-11)	22
5.4 Shrnutí a reflexe	24
6 Druhý rozhovor – se Samařankou (J 4,1-30)	25
6.1 Kontext	26
6.2 Struktura	26
6.3 Výklad	28
6.3.1 Úvod k rozhovoru (J 4,1-6).....	28
6.3.2 První část rozhovoru (J 4,7-15).....	29
6.3.3 Druhá část rozhovoru (J 4,16-30)	32
6.4 Shrnutí a reflexe	37
7 Třetí rozhovor – s ženou obviněnou z cizoložství (J 7,53 – 8,11)	39
7.1 Kontext	39
7.2 Struktura	39
7.3 Výklad	40
7.3.1 Úvod (J 7,53-8,2)	40

7.3.2	Ježíšův rozhovor se žalobci (J 8,3-9).....	41
7.3.3	Ježíšův rozhovor s ženou obviněnou z cizoložství (J 8, 10-11).....	43
7.4	Shrnutí a reflexe	43
8	Čtvrtý rozhovor – s Martou (J 11,1-44)	44
8.1	Kontext	46
8.2	Struktura	46
8.3	Výklad	47
8.3.1	Úvod (J 11,1-6)	48
8.3.2	Ježíšův rozhovor s učedníky a jeho cesta do Betanie (J 11,7-19) 49	
8.3.3	Rozhovor s Martou I. (J 11,20-27).....	51
8.3.4	Ježíšovo setkání s Marií a jeho cesta ke hrobu (J 11,28-37).....	52
8.3.5	Rozhovor s Martou II. (J 11,38-40)	54
8.3.6	Popis znamení (J 11,41-46).....	55
8.4	Shrnutí a reflexe	56
9	Pátý rozhovor – s Marií Magdalskou (J 20,1-18)	57
9.1	Kontext	57
9.2	Struktura textu	58
9.3	Výklad	58
9.3.1	Úvod (J 20,1-2)	59
9.3.2	Učedníci u hrobu (J 20,3-10)	60
9.3.3	Setkání Marie s anděly (J 20,11-13)	62
9.3.4	Ježíšův rozhovor s Marií Magdalskou (J 20,14-18).....	63
9.4	Shrnutí a reflexe	65
	ZÁVĚR.....	67
	Seznam použitých pramenů a literatury	69

ÚVOD

Ženy se nacházely v Ježíšově blízkosti a stejně jako muži byli adresátkami jeho poselství. „Aktivní role žen v Ježíšově okruhu učedníků, posluchačů a přátel je něco, co muselo přesahovat dobové zvyklosti.“¹

Evangelium připisované Janovi je „pletivem rozhovorů a dlouhých monologů s krátkými údaji o místě, čase a činnosti; protagonistou je samo Slovo, které se stalo v Ježíši tělem, aby se zjevilo člověku a vstoupilo s ním do rozhovoru. Je to drama setkání/střetu člověka s jeho Slovem, který byl stvořen, a to pro ně.“²

Janovo evangelium je jednou z knih, které mám v Bibli nejraději. Svou teologií je pro mě hluboké, neuchopitelné, blízké i úplně mě přesahující. Oslovuje mě, jaké místo v něm mají ženy, Ježíšův vztah k nim i to, že autor čtvrtého evangelia často pracuje s rozhovorem jako s formou, skrze kterou sděluje čtenáři pravdu o Ježíši.

Rozhovor je pro mou profesi sociální pracovnice i nemocniční kaplanky základním pracovním nástrojem, proto jsem zvolila pro svou diplomovou práci právě toto téma.

Jsem si vědoma toho, že je těžké analyzovat rozhovor pouze z jeho písemného záznamu, o což se vlastně budu pokoušet. Je i obtížné si představit, že by se evangelistovi podařilo rozhovor zaznamenat přesně tak, jak skutečně proběhl. Spíše je třeba předpokládat, že je rozhovor často textovou formou, skrze kterou chce autor mluvit ke čtenáři a sdělit mu podstatné o Ježíši proto, aby probudil jeho víru, nebo jí pomohl v růstu (srov. J 20,30-31). Může hrát roli jakéhosi zrcadla, ve kterém čtenář vidí své stereotypy, svůj vztah k Ježíši. V psané formě rozhovoru je další obtíž v tom, že nám mnohé (dalo by se říct většina) z předkládané interakce dvou osob uniká. Neverbální stránka rozhovoru je jen občas a jen některými svými prvky naznačena (např. gesta a postoj v rozhovoru se ženou přistiženou při cizoložství – 7,53-8,11), většinu neverbální komunikace (mimika, ton hlasu, gesta atd.) si můžeme pouze představovat a domýšlet z reakce

¹ RYŠKOVÁ, M., *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 192.

² FAUSTI, S., *Nad evangeliem podle Jana*, s. 7.

jednotlivých osob. Přes tyto nesnáze chci svojí prací přispět k orientaci v textech Janova evangelia, zaměřujících se na ženy.

Nabízí se otázka, zda jednotlivé rozhovory mají něco společného. K čemu dochází v průběhu rozhovoru Ježíše se ženou? Co rozhovor znamená pro konkrétní ženu? Na tyto otázky se pokusím svou prací odpovědět.

V úvodní části práce se poté, co vymezím pojem rozhovor, budu zabývat některými charakteristikami Janova evangelia ve vztahu k daným textům, dále pak rolí, jakou v evangeliu hrají ženy, a rozhovorem jako nástrojem, který evangelista používá.

Klíčovými kapitolami pak budou výklady jednotlivých rozhovorů se ženami, kterých je v evangeliu celkem pět. Ježíš hovoří se svou matkou (2,1-11), se Samařankou (4,1-30)³, s ženou přistiženou při cizoložství (7,53-8,11), s Martou (11,1-44) a s Marií Magdalskou (20,1-18). Exegeté se shodují na tom, že třetí rozhovor (s ženou přistiženou při cizoložství) původně nebyl součástí Janova evangelia (viz níže). Některými svými prvky spíše připomíná vyprávění synoptiků. Jelikož byl nakonec do Janova evangelia zahrnut, je jeho rozbor součástí i této práce. Všechny kapitoly jsou uvedeny biblickým textem, ve kterém je vyznačen rozhovor Ježíše se ženou, poté následuje kontext, ve kterém se zaměřím na konkrétní ženu a její místo v Janově evangeliu a strukturu předkládaného textu. Následuje výklad textu. K výkladové práci jsem použila všechny dostupné komentáře v českém jazyce a doplnila je některými zahraničními pracemi, případně články a dostupnými audiovýklady na internetu. Každá kapitola končí shrnutím konkrétního rozhovoru a mou reflexí.

Při práci s biblickým textem používám Český ekumenický překlad,⁴ doplněný na několika sporných místech o Pavlíkův studijní překlad Bible.⁵

³ Vymezení textu podle: MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 91, pak ještě dělí rozhovor na dvě části (1-15; 16-30). Tohoto dělení se držím i ve výkladu textu (kap. 6). V širším kontextu autor zasazuje text do „Reakce na Ježíše mimo Izrael“ (4,1-54), s. 138. Text, jehož je rozhovor se Samařankou součástí, bývá vymezen J 4,1-42 (např. ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 182, SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, I, s. 455).

⁴ *Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Český ekumenický překlad 11. vyd. (9. přepracované), Praha: Česká biblická společnost, 1998 (= ČEP).

⁵ *Bible*, Studijní překlad Miloše Pavlíka, [online] [cit. 2022-03-29], Dostupný z WWW: [untitled \(milos-pavlik.eu\)](http://untitled(milos-pavlik.eu)).

1 Rozhovor – vymezení pojmu

Dialog (syn. rozmluva, rozhovor) je „lingvistická forma jazykového projevu, při němž se každá výpověď adresuje přímo účastníku komunikace a je omezována tématem rozhovoru“;⁶ „komunikace dvou nebo více účastníků, kteří se střídají v pronášení svých replik“.⁷

„Replika je základní jednotkou rozhovoru. Je to projev účastníka dialogu navazující na předchozí projev partnerův; nepřetržitý příspěvek jednoho mluvčího k rozhovoru; řečový úsek, v jehož průběhu nebyl jeden mluvčí vystřídán druhým.“⁸

Rozhovor bývá někdy charakterizován jako mluvená forma dialogu. S výrazem *dialog* (z řec. „*dialogesthai*“ – rozmlouvati spolu navzájem) se můžeme setkat ve dvojí významové podobě. První (lingvistická) vymezuje slovo *dialog* jako zcela totožné se slovem *rozhovor*. Druhá (na pomezí sociální psychologie) považuje dialog za nejrozvinutější formu rozhovoru, a tím i sociální komunikace. Toto pojetí klade důraz na vzájemné ovlivňování účastníků v průběhu dialogu a zároveň na fakt, že v průběhu dialogu se jednak projevují a jednak vytvářejí a mění vzájemné vztahy mezi účastníky. V dialogu v tomto smyslu jde o vzájemné porozumění a společné sdílení hodnot.⁹

Pro účel této práce budeme slovo *rozhovor* chápat jako synonymum slova *dialog* a v textu používat obě dvě tato slova. Rozhovor chápeme jako komunikaci dvou a více lidí, sestávající alespoň ze dvou replik. Ve výše zmíněném smyslu je povaha předkládaných rozhovorů Ježíše se ženami výrazně dialogická.¹⁰

⁶ KRAUS, J. – PETRÁČKOVÁ, V., *Akademický slovník cizích slov*, s. 161.

⁷ KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J., eds., *Nový encyklopedický slovník češtiny*, CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online] [cit. 2022-04-13]. Dostupné z WWW: [Nový encyklopedický slovník češtiny \(czechency.org\)](http://Nový-encyklopedický-slovník-češtiny.czechency.org)

⁸ Tamtéž.

⁹ KŘIVOHLAVÝ, J., *Jak si navzájem lépe porozumíme*, s. 170.

¹⁰ Tamtéž, s. 174, uvádí termín „dialogický rozhovor“.

Chápeme-li vzájemné porozumění účastníků jako předpoklad dialogičnosti, pak by bylo možné toto tvrzení zpochybnit. Avšak nedorozumění, které je pro rozhovory v Janově evangeliu typické, ve všech případech v průběhu rozhovorů roste do porozumění a důvěry a v tomto smyslu lze mluvit o výrazně dialogickém charakteru těchto rozhovorů.

2 Evangelium podle Jana

Janovo evangelium bývá obvykle členěno takto: 1) Prolog 1,1-18; 2) Kniha znamení, která popisuje Ježíšovo veřejné vystoupení 1,19-12,50; 3) Kniha slávy, která ukazuje Ježíšovo zjevení před učedníky 13,1-20,31; 4) Epilog: Zjevení v Galileji a druhý závěr evangelia 21,1-25.¹¹

Podle tradice je za autora čtvrtého evangelia považován apoštol Jan, syn Zebedeův, bratr apoštola Jakuba (Mk 1,18; 3,17), který ho sepsal ve vysokém věku v Efesu. V dnešní době mnozí odborníci tvrdí, že se evangelium utvářelo postupně skrze několik redakčních zpracování, na kterých se podíleli členové stejného teologického okruhu (tzv. janovské obce), že jeho autorem nebyl očitý svědek Ježíšova pozemského života a že dostalo konečnou podobu na konci prvního století, a to buď v Efesu, nebo v Malé Asii.¹² Janovo evangelium je tedy nejmladší ze všech čtyř evangelií a od synoptických evangelií se významně odlišuje, ačkoliv synoptická evangelia můžeme velmi pravděpodobně počítat mezi Janovy prameny, přinejmenším Markovo a Lukášovo.¹³ Tento názor není zastáván všemi s odkazem na nezávislost a samostatnost Janova evangelia. Lze se připojit k tvrzení: „Jako samozřejmý předpoklad můžeme přijmout, že čtvrtý evangelista znal synoptickou tradici.“¹⁴

Ve čtvrtém evangeliu vystupuje zvláštní postava bezejmenného *učedníka, kterého Ježíš miloval* (J 13,23-25; 19,26n; 20,2-10; 21,2-8.20-24; pravděpodobně se o něm píše i v 18,15n; 19,34n). Od 2. až do konce 19. století byl tento učedník ztotožňován s Janem (synem Zebedeovým a bratrem Jakobovým) a byl považován za autora evangelia. Nikdy není nazýván jménem a objevuje se poprvé v řečech na rozloučenou (J 13,23-25). Naznačuje to, že nepatřil ke Dvanácti a nebyl očitým svědkem událostí před utrpením (zvláště Ježíšova působení v Galileji). Někteří milovaného učedníka považovali za čistě symbolickou postavu, což se však nezdá pravděpodobné (vzhledem k tomu, že se hovoří o jeho smrti, J 21,23, a také proto, že bývá často uváděn ve vztahu k Petrovi). Janovská obec jej považovala za jeruzalémského Ježíšova učedníka, který se vyznačoval zvláštní bezprostředností vůči Ježíšovi (zvláště J 13,23n), jako jediný byl svědkem Ježíšových posledních hodin na kříži (J 19,26n), jako první uvěřil ve Vzkříšeného

¹¹ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 228.

¹² Tamtéž, s. 228.

¹³ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 16.

¹⁴ TICHÝ, L., *Úvod do Nového zákona*, s. 117.

(J 20,8) a jako první poznává Pána (J 21,7). Proto jej janovská obec chápala jako záruku své tradice o Ježíšovi a jeho zvláštní vztah k Ježíši jako vzor a vyjádření svého vztahu k němu.¹⁵

Janovo evangelium má svůj charakteristický jazyk¹⁶, jeho řečtina je poměrně jednoduchá, její skladba má semitský ráz. Od synoptiků se liší používanými výrazy.¹⁷ Styl je charakterizován např. hříčkami s dvojnásobným významem slov, nepochopením ze strany Ježíšových posluchačů a ironií.¹⁸ Jan používá také dvojice protikladných pojmů (např. světlo/tma, pravda/lež, svoboda/otroctví, život/smrt) a symbolický jazyk (výrazy jako vinný kmen, živá voda, světlo apod.).

Hlavní teologický záměr celého Janova evangelia je vyjádřen v závěru evangelia (20,30-31). Evangelistovo dílo má sloužit k tomu, aby čtenáři *věřili, že Ježíš je Kristus, Syn Boží a aby věřící měli život v jeho jménu*. Snaží se představit život historického Ježíše tak, aby evangelium podněcovalo k víře v něj jako v Mesiáše a Božího syna a aby tuto víru posilovalo a prohlubovalo. Víra dává věřícímu život (J 10,10), proto víra a život jsou v evangeliu pojmy, které spolu úzce souvisí. Víra je u Jana přechodem od smrti k životu, od temnoty ke světlu. Je to víra v Syna, kterého poslal Otec a který vydal svůj život za svět (J 3,16; 10,17-18). Tato víra zná růst a pokrok. Je to pohyb s vnitřní dynamikou (Jan proto používá sloveso *věřit*, které tento pohyb vyjadřuje jasněji než podstatné jméno víra). U Jana se s vírou pojí poznání a víra sama vede k hlubšímu poznání (srov. J 17,3).¹⁹ Víra je v Janově evangeliu také velmi silně spojena s láskou: „Kdo miluje, chápe a věří; ten nepotřebuje další důkazy.“²⁰

Janovo evangelium bývá nazýváno „duchovním evangeliem“²¹ zřejmě proto, že v žádném jiném evangeliu není tak jasně vyjádřeno vědomí, že vzniklo pod vedením Ducha svatého jako u Jana. Je poselstvím pozemského Ježíše ve světle zmrtvýchvstání a vyloženého Duchem.²² Janovo učení o Duchu svatém vykazuje důležité podobnosti s důrazy synoptiků (srov. např. J 3,34; L 4,14-21), avšak zároveň obsahuje i mnoho jedinečných rysů. Ježíš je jednak nositelem

¹⁵ PORSCHE, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 136-138.

¹⁶ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 15.

¹⁷ ZUMSTEIN, J., „Evangelium podle Jana“, in *Úvod do Nového zákona: historie, písmo, teologie*, ed. Daniel Marguerat, Jihlava: Mlýn, 2014, s. 403, zdůrazňuje, že Janovi blízké výrazy (např. milovat, pravda, poznat, život, Židé, svět, soudit, vydat svědectví, Otec, poslat, zachovat, zjevit, světlo, přebývat) se objevují u synoptiků jen zřídka, a naopak výrazy blízké synoptikům (např. křest, království, démon, slitování, očistit, vyhlásit, evangelium, obrátit se, podobenství, modlitba, celník) se u Jana vyskytují jen výjimečně.

¹⁸ TICHÝ, L., *Úvod do Nového zákona*, s. 107.

¹⁹ PORSCHE, F., *Mnoho hlasů – jedna víra*, s. 111.

²⁰ RYŠKOVÁ, M., *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 290.

²¹ PORSCHE, F., *Mnoho hlasů – jedna víra*, s. 104, nazval jej tak už Klement Alexandrijský kolem r. 200.

²² Tamtéž, s. 104.

Ducha, jednak tím, kdo Ducha uděluje. Podle řeči na rozloučenou je Duch, Rádce dán v důsledku Ježíšovy smrti a vyvýšení. Prvky toho, co se později stalo známým jakožto učení o Trojici, nacházejí v rámci Nového zákona své nejjasnější vyjádření právě v Janově evangeliu.²³

Působení Ducha umožňuje Janovi vyzdvihnout přítomnost spásy pro věřícího (J 5,24). Veškerou naději se pokouší spojit s osobou Ježíše. Janovské spisy kladou důraz na *přítomnostní (prézentní) eschatologii*. Při setkání s Ježíšem, naslouchání jeho slovu a v aktu víry se účast věřícího na věčném životě odehrává už v přítomnosti.²⁴ Pro své soustředění na rozhodnutí jedince má janovská eschatologie silné individualistické rysy.²⁵

V Janově evangeliu je často řeč o Ježíšově hodině. Až po J 12,23 je stále řeč o tom, že hodina ještě nenastala a že má zjevně vztah k zatčení Ježíše, tedy k jeho utrpení. Podle J 12,23-33 je obsahem této hodiny Ježíšovo rozechvění před utrpením, soud nad světem, kdy je zároveň zbaven moci jeho vládce, oslavení Otcova jména a konečně Ježíšovo vyvýšení, tzn. Ježíšova smrt na kříži.²⁶ Ježíšova hodina je tedy především hodinou jeho oslavení. Společně s oslavením Syna dochází také k oslavení Otce a celé evangelium je zaměřeno na příchod této hodiny. I příchod Ducha je omezen skutečností, že hodina oslavení ještě nenastala (J 7,39).

Ježíšovy zázraky jsou označovány jako *znamení* jeho božské moci a mají vést k víře. Evangelium těchto znamení uvádí sedm a mají vzestupnou gradaci.²⁷ Víra není logickým důsledkem znamení, je spíše předpokladem k jejich správnému porozumění. Na druhé straně mají být pro člověka pozváním na cestu víry. Lpění na nich však může přístup k pravé Ježíšově podstatě spíše uzavřít (J 6,26). Víra podmíněna zázraky není pro Ježíše pravou vírou.²⁸

Ježíšovy řeči jsou na rozdíl od synoptiků dlouhé a co do obsahu jednotné. Vrací se toto téma: Ježíš je Otcův vyslanec; kdo v něj věří, má život věčný. Jsou to christologické promluvy, jejichž vrcholem jsou slavné výroky *Já jsem*. Tyto výroky vyjadřují, kdo Ježíš svou podstatou je a co znamená pro lidstvo. V Janově

²³ CARSON, D. A. – MOO, D. J., *Úvod do Nového zákona*, s. 240-241.

²⁴ POKORNÝ, P. – HECKEL, U., *Úvod do Nového zákona: přehled literatury a teologie*, s. 602-603.

²⁵ PORSCHE, *Evangelium sv. Jana*, s. 69.

²⁶ Tamtéž, s. 75.

²⁷ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 231, uvádí jejich výčet: 1) proměnění vody ve víno (J 2,1-11); 2) uzdravení syna královského úředníka (J 4,43-54); 3) uzdravení nemocného u rybníka Bethesda; 4) nasycení pěti tisíců (J 6,1-15); 5) Ježíš kráčí po moři (J 6,16-21); 6) uzdravení slepého od narození (J 9,1-41); 7) vzkříšení Lazara (J 11,1-54).

²⁸ PORSCHE, *Evangelium sv. Jana*, s. 51, zdůrazňuje, že např. v 20,29 Ježíš kritizuje postoj těch, kteří ze spatření zázračných věcí činí podmínku své víry a jimž nestačí svědectví vyjádřené slovy.

evangelium se vyskytují ve třech formách: 1) V absolutním postavení (J 8,24.28.58; 13,19). Zde zřetelně odkazují na Boží zjevení v Ex 3,14. 2) Jako sebeidentifikace (J 6,20; 18,5.6.8). 3) Jsou zhuštěným a souhrnným vyjádřením Ježíšova sebezjevení. Většina míst, kde se výrok *já jsem* objevuje, svědčí o jakémisi naplnění: chléb života, dobrý pastýř, vinný kmen (6,35; 10,11; 15,1). Jsou to výroky metaforické, a i když jsou pozdějším čtenářům srozumitelné, jejich první posluchači jim nemuseli rozumět (např. 6,60; 10,19; 16,30-32).²⁹

Ježíš v Janově evangelium vystupuje jako *Mesiáš*, *Syn člověka*, především však jako *Boží syn* (v Janově evangelium se vyskytuje celkem 24x a ostatní christologické tituly k němu směřují).³⁰ Na rozdíl od synoptiků nepoužívá Jan pro pozemského Ježíše titul Pán (s jedinou výjimkou v 11,2), ale vyhrazuje jej Ježíši zmrtvýchvstalému (20,2.13.18.25).

Židé jsou v Janově evangelium většinou prezentováni jako Ježíšovi protivníci.³¹ Úsudky o Židech v 8. kapitole patří k nejvíce „protižidovským“ výrokům v Novém zákoně. Na mnoha místech Židé vystupují jako ti, kdo Ježíšovi nerozumějí, kdo mu chystají nepříjemnosti, odporují mu, pronásledují ho, chtějí ho kamenovat a připravují jeho odstranění (např. J 1,19.24; 5,19.25; 7,30; 8,20.59; 10,34.39; 18,12.14.31.36; 19,7). Na druhou stranu vztah Ježíše, popř. janovské obce k židovství není líčen pouze jednostranně negativně (J 4,22 – Spása je ze Židů; 7,40.41; 8,31; 11,45; 12,11.17 – Židé, kteří uvěřili). Židy tedy nemůže být myšlen židovský národ ve svém celku, nýbrž vrstva židovských vůdců. Na mnoha místech z kontextu vyplývá, že pojem Židé vlastně označuje farizeje či židovské autority.³²

3 Ženy v Janově evangelium

V Janově evangelium se Ježíš setkává se ženami celkem 7x: s matkou při zázraku v Káně Galilejské (2,1-11), u studny se Samařankou (4,1-30), s ženou přistiženou při cizoložství (7,53-8,11), s Martou a Marií po smrti Lazara (11,1-44), opět se sestrami Martou a Marií v Betanii před svou smrtí (12,1-11), se ženami

²⁹ Více o výrocích *já jsem* např. ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 203-205.

³⁰ POKORNÝ, P. – HECKEL, U., *Úvod do Nového zákona: přehled literatury a teologie*, s. 598.

³¹ PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 92, uvádí, že pojem *Židé* je v Janově evangelium celkem 70x, z toho 33x v negativním smyslu.

³² Více viz PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 92-95, obsáhle popisuje i situaci v janovské obci ve vztahu k Židům.

(včetně matky) stojícími pod křížem (19,25-27) a s Marií Magdalskou po vzkříšení u hrobu (20,11-18).

Janovo zobrazení Ježíšových setkání a rozhovorů se ženami nám dává vhled do Ježíšova i evangelistova postoje k ženám. Ježíšův přístup k ženám je revoluční s ohledem na kulturní normy jeho doby, ve vztahu k ženám překračuje různá společenská tabu a i když mnohá vyprávění dostala svou literární podobu už pod vlivem situace v jednotlivých církevních obcích, přesto je třeba základ hledat u samotného Ježíše.³³ Janovské obce byly zřejmě ve faktickém zrovnoprávnění žen nejradikálnější,³⁴ ženy zde měly zvláštní postavení, dá se říct, že odpovídající postavení mužů. V Janově evangeliu se tento způsob života v janovských obcích odráží.³⁵ Ženy jsou v něm prezentovány pozitivně a v důvěrném vztahu s Ježíšem. Ježíš s nimi zachází jako s jedinečnými a hodnotnými jedinci a vyžaduje od nich tolik jako od mužů.³⁶

Jinakost rozhovorů žen s Ježíšem v Janově evangeliu (na rozdíl od rozhovorů s muži) je dána především ženskou přiznanou zranitelností a růstem v důvěře. Tak například Samařanka pochopí nabídku živé vody v momentě, kdy připustí, že existují citlivé a zraněné oblasti jejího života, které potřebují vykoupění. Zranitelnost souvisí se schopností přijímat lásku, a tím být uzdravena. Síla žen v Janově evangeliu stojí na vztahu k Ježíši, který je založený na důvěře a otevřenosti.³⁷

Jeden z nejradikálnějších aspektů Ježíšova chování vůči ženám je jeho ochota učit je. Předpokládá, že ženy jsou schopny naučit se a porozumět teologickým pravdám, které jim předkládá, a jsou schopny zapojit se do teologické debaty. Ježíš je ochoten veřejně riskovat skandál, aby poučil ženy. Ženy jsou zobrazovány tak, že chápou Ježíšovo učení, reagují na něj nadšeně a vhodně. Ježíš se nezabývá tím, jak by podle zvyklostí měl k ženám přistupovat. Spíše vstupuje

³³ RYŠKOVÁ, M., *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 193, podotýká, že kdyby tomu tak nebylo, těžko by prvotní církve sama vyvozovala tak radikální důsledky, pokud jde o aktivní roli žen (více o roli žen v prvotní církvi viz s. 381-388).

³⁴ Tamtéž, s. 387, ovšem poznamenává, že „po rozchodu s gnosticky orientovanou většinou se zbylá část janovských obcí přizpůsobila modelu církevního uspořádání, jenž se prosadil v tzv. velké neboli petrovské církvi.“

³⁵ RYŠKOVÁ, M., *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 386.

³⁶ THIESSEN, Karen Heidebrecht. Jesus and women in the Gospel of John. *Direction* [online]. 1990, 19(2), 52-64 [cit. 2022-04-12]. s. 60-61. Dostupné z WWW: <https://directionjournal.org/19/2/jesus-and-women-in-gospel-of-john.html>

³⁷ KOPAS, Jane. Jesus and women: John's Gospel. *Theology Today* [online]. 1984, 41(2), 201-205 [cit. 2022-04-20]. ISSN 00405736.

do teologické diskuse se ženami a utvrzuje je v jejich nekonvenčních rolích. Cení si jich jako blízkých přátel a vybírá si je, aby byly svědky pravdy o vzkříšení.³⁸

Ve čtvrtém evangeliu není mnoho informací o církevních úřadech, a už vůbec ne o ženách v církevních úřadech. Snad jedinou zmínkou je text, ve kterém se dočteme, že Marta sloužila u stolu (použito sloveso diakonein). Může se zdát, že tato zmínka není významná, ale evangelista píše své evangelium v 90. letech, kdy v popavlovských obcích už existoval úřad diakonů a kdy služba u stolu byla specifickou funkcí, do které komunita nebo její představitelé jmenovali jednotlivce vkládáním rukou (Sk 6,1-6).³⁹

V Janově evangeliu jsou dvě setkání Ježíše se ženou, kde se pak žena stává svědkem a její svědectví vede k víře ostatní. V příběhu setkání se Samařankou *mnoho Samařanů z města uvěří pro její slovo* (J 4,39). Toto sdělení je významné, protože odkazuje k Ježíšově „kněžské“ modlitbě za jeho učedníky, kde prosí *i za ty, kdo v něj uvěří skrze jejich slovo*. (J 17,20). Ještě více je však důraz na apoštolské poslání zřetelný v rozhovoru s Marií Magdalskou u hrobu. To, co hlásá, je standardním apoštolským oznámením o vzkříšení.⁴⁰ Zatímco v židovské kultuře ženy nebyly kvalifikované nebo oprávněné učit, Janovo evangelium zobrazuje vzkříšeného Krista pověřujícího ženu, aby učila jeho mužské učedníky ten nejzákladnější princip křesťanské víry.⁴¹

Paralela k Petrovu vyznání u Cesareje Filipovy (Mt 16,16) je vyznání Marty: *ty jsi Mesiáš, Syn Boží, který má přijít na svět* (J 11,27). Ženě-Martě se tady Ježíš zjevuje jako *vzkříšení a život*. Toto nahrazení (Petra Martou), pokud bylo záměrné, nemělo za cíl očerňovat Petra, ani mu upřít roli církevní autority (o nic víc než představení milovaného učedníka po boku Petra v klíčových scénách).⁴² Jan vykresluje Petra jako jednoho z řady hrdinů svých vyprávění, a tak naznačuje, že církevní autorita není jediným kritériem pro posouzení důležitosti v následování Ježíše. Pro Jana je učednictví primární křesťanskou kategorií a janovská obec je

³⁸ THIESSEN, Karen Heidebrecht. Jesus and women in the Gospel of John. *Direction* [online]. 1990, 19(2), 52-64 [cit. 2022-04-12]. s. 60-61. Dostupné z WWW: <https://directionjournal.org/19/2/jesus-and-women-in-gospel-of-john.html>.

³⁹ BROWN, Raymond E., „Roles of Women in the Fourth Gospel“, *Theological Studies* 36/4 (1975), s. 691.

⁴⁰ Tamtéž, s. 691.

⁴¹ Tamtéž, s. 692, zdůrazňuje, že úloha ženy – Samařanky je v této misii mezi Samařany zásadní a nic na tom nemění fakt, že Samařané nakonec dospějí k víře založené na setkání s Ježíšem, pouze dokazuje důležitost tohoto setkání a ve srovnání s ním méněcennost jakéhokoli svědectví (ať už svědčí muž nebo žena).

⁴² Tamtéž, s. 693.

v tomto smyslu komunitou, kde věci, na které opravdu záleží, je následování Krista a nestará se tolik, jestli je učedníkem muž nebo žena (srov. Gal 3,28).⁴³

Zvlátní místo má v Janově evangeliu i dvojí setkání Ježíše s matkou – na počátku Ježíšova působení v Káni Galilejské (J 2,1-11), kde na Mariin podnět Ježíš koná první znamení, a potom u paty kříže (J 19,25-27), kde je jí svěřen milovaný učedník (a s ním i celé společenství) a ona jemu. Ježíšova matka je tak vlastně slavnostně přijata do okruhu učedníků a vzniká tady zárodek společenství, jež se po vzkříšení stane církví.⁴⁴

4 Rozhovory v Janově evangeliu

„Janovo evangelium je evangeliem setkání.“⁴⁵ Představuje Ježíše neustále při setkávání s různými lidmi, která často vedou k dialogu a vždy k zaujetí postoje vůči Ježíši. Setkání probíhají jak za Ježíšova pozemského působení, tak i po vzkříšení. V rozhovorech dochází k vyhoceným sporům o Ježíšův nárok, nebo v nich Ježíš uvádí člověka do nového života z víry – se všemi jeho aspekty a důsledky.⁴⁶ Rozhovor je ve čtvrtém evangeliu základním prostředkem, skrze který dochází k Ježíšovu sebezjevení, čtenáři je v rozhovorech nabídnuto vysvětlení důležitých skutečností. Rozhovor je nástrojem, kterým Ježíš vstupuje do lidské zranitelnosti (zvláště patrné právě v rozhovoru se ženami), proměňuje konkrétního člověka a staví jej na cestu víry. Ježíš hovoří s mnoha lidmi: se svými učedníky (z nich nejčastěji s Petrem a Tomášem); s těmi, které uzdravuje; s ženami; se svými protivníky (nejčastěji s Židy); s vojáky; s vysokými představiteli židovského národa; s Pilátem.

Pro řeči a dialogy je u Jana typické používání protikladných pojmů. Stojí zde proti sobě dva světy: „horní“ svět, k němuž náleží Ježíš a z něhož sestupuje (nebo je poslán), a „nižší“ svět, k němuž patří lidé, ke kterým ještě nedošlo slovo Bohem poslaného Zjevitele a Spasitele, nebo kteří mu odmítli uvěřit. Podstata obou světů je charakterizována řadou protikladných pojmů (např. život/smrt, temnota/světlo, pravda/lež).⁴⁷ „Mezi příslušníky obou těchto světů existuje základní neschopnost

⁴³ BROWN, Raymond E., „Roles of Women in the Fourth Gospel“, *Theological Studies* 36/4 (1975), s. 695.

⁴⁴ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 746.

⁴⁵ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 234.

⁴⁶ PORSCHE, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 13.

⁴⁷ PORSCHE, F., *Mnoho hlasů – jedna víra*, s. 110.

komunikace a nepochopení, pramenící z jejich různé podstaty, které se může stupňovat až k nepřátelství, nenávisti a u nižšího světa k vůli zničit svět vyšší (srov. 8,37-59). Mluví zcela rozdílnou řečí.⁴⁸ Přejít z jednoho světa do druhého se děje vírou, zrozením z Ducha (srov. J 3,3-8; 18,37). Velmi zřetelně se toto pojetí projevuje v rozhovoru s Nikodémem (3,6) a s Židy (8,23). Jan při používání jazyka dualismů navazoval na názory svého okolí ovlivněného myšlením gnóze.⁴⁹

Nedorozumění v rozhovorech vypadá tak, že posluchač nepochopí smysl Ježíšova slova a vykládá je ve smyslu jistot, které převažují v tomto světě. Toto nedorozumění Ježíši umožní, aby smysl zjevení, jež přináší, znovu vyjádřil a upřesnil.⁵⁰

Obecnými znaky Ježíšových řečí, které se často projevují i v rozhovorech, je i symbolický jazyk (např. živá voda, chléb života, světlo světa) a ironie. Ironie je jeden ze způsobů, kterými se evangelista snaží pomoci čtenáři pochopit hlubší roviny významu; v rozhovorech se projevuje např. J 2,4; 4,12.17.29; 13,36-38; 20,14-15. Ve středu Janovy ironie je pravda o Ježíšově identitě. Ironicky vyznívá skutečnost, že Ježíš přišel k Božímu vyvolenému lidu, k Židům a ti jej odmítli. Největší ironií pak je Ježíšova skandální smrt na kříži.⁵¹

5 První rozhovor – s matkou (J 2,1-11)

¹ Třetího dne byla svatba v Káně Galilejské. Byla tam Ježíšova matka; ² na svatbu byl pozván také Ježíš a jeho učedníci. ³ Když se nedostávalo vína, řekla Ježíšovi jeho matka: "Už nemají víno." ⁴ Ježíš jí řekl: "Co to ode mne žádáš! Ještě nepřišla má hodina." ⁵ Matka řekla služebníkům: "Udělejte, cokoli vám nařídí." ⁶ Bylo tam šest kamenných nádob, určených k židovskému očišťování, každá na dvě až tři vědra. ⁷ Ježíš řekl služebníkům: "Naplňte ty nádoby vodou!" I naplnili je až po okraj. ⁸ Pak jim přikázal: "Teď z nich naberte a doneste správci hostiny!" Učinili tak. ⁹ Jakmile správce hostiny ochutnal vodu proměněnou ve víno – nevěděl, odkud je, ale služebníci, kteří vodu nabírali, to věděli – zavolal si

⁴⁸ PORSCHE F., *Mnoho hlasů – jedna víra*, s. 110.

⁴⁹ Tamtéž, s. 110-111.

⁵⁰ ZUMSTEIN, J., „Evangelium podle Jana“, in *Úvod do Nového zákona: historie, písmo, teologie*, ed. Daniel Marguerat, Jihlava: Mlýn, 2014, s. 404.

⁵¹ DOLAN, Mary Ellen. Irony in the Gospel of John part II specific uses of irony in the Fourth Gospel. *Journal of Theta Alpha Kappa* [online]. 1987, 11(1), 2-9 [cit. 2022-04-20]. ISSN 87564785.

ženicha ¹⁰ a řekl mu: "Každý člověk podává nejprve dobré víno, a teprve když už se hosté napijí, víno horší. Ty jsi však uchoval dobré víno až pro tuto chvíli." ¹¹ Tak učinil Ježíš v Káně Galilejské počátek svých znamení a zjevil svou slávu. A jeho učedníci v něho uvěřili.

5.1 Kontext

Ježíšova matka je první ženou, se kterou Ježíš v Janově evangeliu hovoří. V evangeliu se objevuje na dvou místech: v tomto příběhu o počátku Ježíšova veřejného působení a pak symbolicky na jeho konci – pod křížem. Nenazývá ji jménem⁵², mluví o ní jako o matce, jako by mateřství bylo to, co ji především charakterizuje.⁵³ Obě vyprávění se objevují jen u Jana, v synoptických evangeliích paralelu nemají.⁵⁴ Ježíš v obou vyprávěních svou matku oslovuje „ženo“.⁵⁵

V textu, kterému se budu věnovat, je matka první osobou, o níž se vyprávění zmiňuje. Je pro evangelistův záměr nepostradatelná. Dává podnět k prvnímu znamení, skrze které Ježíš zjevuje svou slávu a jeho učedníci v něj uvěří. Její přítomnost na svatbě také vysvětluje, proč vůbec byli Ježíš s učedníky mezi pozvanými hosty.⁵⁶ Mariina úloha v Ježíšově působení pak končí odchodem do Kafarnaum (2,12), aby pak pod křížem svou mateřskou úlohu rozšířila na vznikající „novou rodinu“.⁵⁷

⁵² Jméno Maria se objevuje pouze jednou v Markově evangeliu (Mk 6,3), zatímco v Matoušově evangeliu se vyskytuje 5krát (Mt 1,16.18.20; 2,11; 13,55) a Lukášově evangeliu celkem 12krát (L 1.27.30.34.38.39.41.46.56; 2,5.16.19.34).

⁵³ MAREČEK, P. (2013). J 2,1-11, *Biblické dílo* [online]. 30.1 2013 [cit. 2022-03-31]. Dostupné z WWW: <https://biblickedilo.cz/nabidka-materialu/bible-v-liturgii/liturgicky-rok-c/j-21-11/>

⁵⁴ Ve vyprávění, ve kterém se Ježíš obrací na svou matku pod křížem, Jan dále zmiňuje Marii Kleofášovou, Marii Magdalskou a „učedníka, kterého Ježíš miloval“ (J 19,25-26).

⁵⁵ Překlad ČEP toto oslovení ve 2. kapitole vynechává.

⁵⁶ PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 30.

⁵⁷ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 523.

5.2 Struktura

Rozhovor je součástí vyprávění o svatbě v Káně Galilejské. V širším kontextu bývá tento příběh uváděn jako součást celku „Z Kány do Kány“ (2,1-4,54), který lze rozčlenit na:

- I. První zázrak⁵⁸ v Káně (2,1-12)
- II. Ježíš a „židé“ (2,13-22)
- III. *Komentář* (2,23-25)
- IV. Ježíš a Nikodém (3,1-21)
- V. Ježíš a Jan Křtitel (3,22-36)
- VI. Ježíš a Samařanka (4,1-30)
- VII. *Komentář* (4,31-38)
- VIII. Ježíš a Samaritáni z města (4,39-42)
- IX. Druhý zázrak v Káně (4,43-54)⁵⁹

Líčení prvního zázraku má pak toto uspořádání:

- a) Vv. 1-2: Úvod k rozhovoru
- b) Vv. 3-5: **Ježíšův rozhovor s matkou a matčin příkaz služebníkům**
- c) Vv. 6-11: Popis znamení a význam události

5.3 Výklad

První Ježíšův rozhovor se ženou – jeho matkou – je velmi krátký. Striktně vzato se odehrává pouze ve dvou verších (vv. 3-4). Přestože účelem této práce je zaměřit se právě na tento rozhovor, budu se ve stručnosti zabývat celým širším textem, který popisuje první Ježíšův zázrak.

5.3.1 Úvod k rozhovoru (J 2,1-2)

Úvodní verše udávají čas („třetího dne“), místo (Kána Galilejská) a důvod přítomnosti jednotlivých postav (účast na svatbě).

⁵⁸ V Janově evangeliu jsou zázraky označovány jako znamení. Zázrak v Káně Galilejské je ve v. 11 označen jako „počátek Ježíšových znamení“ Jejich smysl není v nich samotných, ale v tom, že ukazují na Ježíšovu svrchovanost a docházejí svého naplnění, když jsou přijata ve víře.

⁵⁹ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 91, členění převzato s úpravou.

„Třetí den“ je opakujícím se motivem v Janově evangeliu a má být zřejmě odkazem na Ježíšovo vzkříšení.⁶⁰ „V této funkci se objevuje i v tzv. Formulí víry (1 K 15,4) a v dalších výpovědích, které jsou pravděpodobně ovlivněny vyznáním rané církve.“⁶¹ Celý příběh má být tedy čten ve světle Ježíšova vzkříšení.⁶² Další možnou symbolikou může být odkaz na darování Zákona v Ex 19, které vrcholí třetího dne zjevením Boží slávy.⁶³ Nabízí se paralela k v. 2,11 – Ježíš zjevuje svou slávu učedníkům.

Kánou Galilejskou je nejspíše míněna obec, asi 14 km severně od Nazareta (dnes zvána Chirbet Qana). Mimo Janovo evangelium není v Bibli nikde zmíněna.⁶⁴

Z textu se dále dozvídáme, že byla svatba⁶⁵, na které byla Ježíšova matka. Její přítomnost na svatbě a fakt, že mohla dávat úkoly sloužícím, vede k domněnce, že na hostině pomáhala s přípravou jídla.⁶⁶

5.3.2 Ježíšův rozhovor s matkou a matčin příkaz služebníkům (2,3-5)

První rozhovor ženy s Ježíšem je zahájen ženou. Na svatbě v Káni Galilejské, když se nedostávalo vína, se Ježíšova matka obrací na svého syna slovy: „*Už nemají víno.*“ (J 2,3). „Není uvedena žádná příčina této nepříjemnosti, a není ani zřejmé, zda to byla situace neočekávaná nebo spíše v pozdějších dnech podobných hostin obvyklá.“⁶⁷ Každopádně tento nedostatek by jednak znamenal konec svatebního veselí, a zároveň by svědčil o nedostatečné pohostinnosti, neúctě vůči rodině nevěsty. Některé starší rukopisy mají delší čtení v. 3a: „Neměli už

⁶⁰ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, I, s. 331, proti této interpretaci namítá, že vyprávění o vzkříšení v Janově evangeliu nezmiňuje „třetí den“. Vzkříšení Ježíše ve třech dnech se objevuje pouze ve smyslu christologickém, když dále v druhé kapitole mluví Ježíš o chrámu svého těla (2,19.21). Autor vidí hlavní význam v tom, že příslib z v. 50 a 51 se naplnil v krátké době.

⁶¹ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 110.

⁶² Tamtéž, s. 110.

⁶³ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 77.

⁶⁴ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 111.

⁶⁵ Židovská svatba trvala sedm dní (někde se uvádí dokonce čtrnáct) a konala se v domě ženicha. Symbolicky svatba odkazuje ke smlouvě mezi Hospodínem a jeho lidem (Iz 62,5; Oz 2,19). Ježíš často přirovnává mesiášskou dobu ke svatbě a sebe označuje za ženicha (Mk 2,19; J 3,29). Svatební hostinu a její veselí je možné také chápat jako obraz eschatologické radosti.

⁶⁶ KÖSTENBERGER, A. J., *John*, s. 95; podobně ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 112.

⁶⁷ BROWN, R. E., *The Gospel according to John I-XII.*, s. 102 zmiňuje výklady, které zdůvodňují tento nedostatek přítomností původně nepozvaných učedníků. Pak by bylo pochopitelné, že se matka tak samozřejmě obrátila na Ježíše.

žádné víno, neboť víno přichystané na hostinu bylo vypito.“ Nicméně kratší čtení „došlo víno“ je zřejmě původní.⁶⁸

Ježíšova matka skutečnost, že víno došlo, Ježíšovi oznamuje, což opět potvrzuje domněnku, že patřila k pořadatelům hostiny, proto jí skutečnost, že došlo víno, dělá starost.⁶⁹ V jejím oznámení je skryto očekávání Ježíšova zásahu⁷⁰, ačkoliv se nemůže opřít o žádnou podobnou předchozí zkušenost s Ježíšem. Neexistuje žádná předchozí zmínka, že by Ježíš konal zázraky.⁷¹

Ježíš však její oznámení o nedostatku vína jako výzvu k zásahu do této situace pochopí.⁷² Jeho odpověď „*Co to ode mne žádáš! Ještě nepřišla má hodina.*“ však vyjadřuje odstup⁷³, vytyčuje jasnou hranici mezi ním a matkou – dá se přeložit: *co my dva máme společného; případně co mně a tobě do toho, ženo?*⁷⁴ Chce zdůraznit, že ve svém jednání je závislý pouze na Otcově vůli.⁷⁵ Vztah mezi Ježíšem a jeho matkou se musí proměnit. Bůh je ten, jehož plány jsou určující. „Ježíš a Bůh přebývají ve světě, do něhož Ježíšova matka nepatří.“⁷⁶ Změna vztahu a jakýsi odstup od původního vztahu matka – syn je i vyjádřen v Ježíšově oslovení „ženo“. Nicméně toto oslovení není možné chápat jako pohrdavé, naopak v řecké kultuře v souladu s tehdejšími zvyky bylo používáno jako vyjádření úcty.⁷⁷ Ježíš v Janově evangeliu kromě své matky takto oslovuje ještě Samařanku, Marii Magdalskou, a dokonce i ženu přistiženou při cizoložství.

Svůj odstup od matčiny žádosti Ježíš zdůvodňuje odkazem na „*hodinu, která ještě nenastala*“. Tuto „hodinu“ je možno chápat jako „*hodinu zjevení Ježíšovy slávy pomocí znamení*“, kterým je v tomto případě veliké množství vína (500-700 litrů⁷⁸) a také jeho kvalita. Na konci starozákonních dějin spásy je tak v Ježíšově působení přítomen čas spásy, o kterém hovořil Izajáš.⁷⁹ Jiné pojetí „hodiny“ nacházíme v kontextu celého evangelia a Janovy teologie, v níž *hodina* označuje Ježíšovo ukřižování. Samotný Ježíš o *své hodině* v tomto smyslu hovoří třikrát

⁶⁸ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 97.

⁶⁹ UTLEY, B., John, *Free Bible commentary* [online], [cit. 2022-03-29]. Dostupné z WWW: https://www.freebiblecommentary.org/audio/john_slovak/003_John2.mp3

⁷⁰ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, I, s. 332 přirovnává tuto Mariinu důvěru a naději v Ježíšův zázrak k důvěře Marty při setkání s Ježíšem před vzkříšením jejího bratra Lazara.

⁷¹ BROWN, R., *The Gospel according to John I-XII.*, s. 98.

⁷² ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 113.

⁷³ V Novém Zákoně se těmito slovy brání démon Ježíšově zásahu – Mk 1,24.

⁷⁴ Překlad – COL, *Nový zákon*.

⁷⁵ MAREČEK, Petr. Zázrak na svatbě v Káně. Počátek Ježíšových znamení (Jan 2,1-11). *Communio*, ročník 10, číslo 1, rok 2006, s. 94.

⁷⁶ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 93.

⁷⁷ Tak např. SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, I, s. 333.

⁷⁸ Přepočít viz dále pozn. 79.

⁷⁹ PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 31.

a třikrát je takto zmíněna vypravěčem. Motivem hodiny Jan patrně rozvinul to, co našel v synoptické tradici (Mk 14,35) a je pro něj klíčovým vyjádřením jeho eschatologie – v době po „této hodině“ je možné postavit do jejího světla i události které se udály „před ní“. To znamená, že vlastní smysl Ježíšova příběhu nabývá zřetelnosti ve světle jeho smrti a vzkříšení.⁸⁰

Reakce matky na Ježíšovo „vymezení vztahu“ je překvapivá. Ježíšovu reakci si nevykládá jako odmítnutí a služebníkům s vírou v účinnost jeho slova nařizuje, aby *udělali všechno, co jim Ježíš nařídí*. Jako by nevěděla, jaké plány má Bůh se svým Synem, nebo těmto plánům nerozuměla. Je tak „první, kdo prokazuje vlastnosti pravé víry. Bezvýhradně věří v účinnost Ježíšova slova, a to i v reakci na zjevné odmítnutí a pokárání.“⁸¹ Matčin příkaz připomíná starozákonní zprávu o daru Zákona na Sinaji (Ex 19), kde se lid zavazuje „dělat všechno, co nám Hospodin uložil.“ (Ex 19,8). Výzva k poslušnosti také upomíná na synoptický příběh o „proměnění na hoře“, který však u Jana nemá žádnou přímou obdobu (Mk 9,7 parr.).⁸²

5.3.3 Popis znamení a význam události (J 2,6-11)

Vyprávění dále pokračuje realistickým popisem nádob na očišťování, včetně jejich velikosti⁸³ a další děj je potom sledem pokynů, které služebníci přesně plní, přičemž je plně využit objem nádob (až po okraj), a proti nedostatku, o kterém řekla matka Ježíši, teď stojí obrovské množství vína, které Ježíš zajistil. Motiv plnosti v souvislosti s Božími dary zmiňuje Jan na více místech.⁸⁴

Z vyprávění nelze určit, kdy přesně k proměně došlo, dochází k ní jakoby mimochodem během plnění Ježíšových příkazů. Vlastní zázrak není blíže popsán a zůstává v příběhu jako tajemství zřejmé pouze z perspektivy čtenáře. Chybí zde Ježíšův úkon, kterým by proměnu provedl, dokonce tu není ani slovo, které je jinak v zázračných příbězích obvyklé. Vyprávění dospívá k vrcholu, když se voda navážená z nádob dostane ke správci hostiny. Správce poznává, že to, co mu

⁸⁰ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 114.

⁸¹ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 98.

⁸² ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 114.

⁸³ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, I, s. 336, uvádí míru jednoho vědra 39,39 l (Z toho vyplývá, že dvě až tři vědra odpovídají zhruba 100 l).

⁸⁴ Poprvé o plnosti mluví v Prologu (1,1-16); dále Duch (3,34); voda, po níž se nežízí (4,13n; 6,35), radost (15,11; 16,24); symbolicky síť při rybolovu (21,11).

podali, je víno, navíc lepší kvality než to dosavadní. Teprve tady je vysloveno, že voda se stala vínem.⁸⁵

Poznámka o nevědomosti správce, je doplněna zmínkou o těch, kdo *věděli*.⁸⁶ Správce vyjadřuje svůj údiv ženichovi, který zde vystupuje jako pasivní a němá postava. Ježíš tím, že opatřil víno, zastal jeho funkci. Zůstává skryt, a přece zjevuje svou slávu, tj. svým činem ukazuje, kým je. Zjevení slávy je pak smyslem celé události. I nadále to bude vlastním obsahem znamení, jejichž řada zde začíná.⁸⁷ Boží přítomnost v Ježíšově jednání, tedy jeho zjevení slávy, se na svatbě v Káně Galilejské projevuje v několika rovinách: a) eschatologické (motivy *třetího dne* a *svatby*) – to, co bylo očekáváno jako projev konce časů, se stává skutečností už v Ježíšově pozemském působení; b) soteriologické – Ježíš zachraňuje radost; c) symbolické – především ve vztahu k biblické (židovské) tradici (proměna vody určené k očišťování, a spojené tedy s rituálními předpisy Zákona – Ježíš přináší to, k čemu Zákon jen nedokonale odkazuje.⁸⁸

První znamení způsobilo, že učedníci v Ježíše uvěřili,⁸⁹ což je v určitém napětí k předcházejícímu i následujícímu vyprávění evangelia. V předchozím získávání Ježíšových učedníků vidíme různé výpovědi o Ježíšovi, které byly v rané církevní tradici formou vyznání víry (J 1,41.45.49.). Teprve zde však Ježíš odhaluje svou totožnost a vůči tomu jsou všechna předchozí vyznání předběžná. Na druhé straně pokračování Janova vyprávění ukáže, že ani tuto víru Ježíšových učedníků nelze považovat za hotovou věc (J 2,22; 11,15). Podle Jana může člověk k víře dospět opětovně. Zároveň ukazuje, že pro křesťanskou víru je určující povelikonoční perspektiva.⁹⁰

⁸⁵ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 115-117.

⁸⁶ Tamtéž, s. 117 ukazuje význam skutečnosti, že k tomuto vědění mají přístup služebníci (tedy ti, kdo poslušně jednají podle Ježíšova slova tak, jak jim nařídila matka).

⁸⁷ Tamtéž, s. 117-120.

⁸⁸ Tamtéž, s. 121-122 zmiňuje i asociaci, kterou motiv vody proměněné ve víno musel vyvolat ve čtenářích žijících v helenistické kultuře, a to populárního boha Dionýsa (Bakcha) a s ním spojená vyprávění a kultické oslavy. Vymezuje se proti výkladům, které v dionýsovské legendě spatřovaly původní podobu příběhu na Ježíše pouze přeneseného. Svou asociaci vztahuje k provokativnímu způsobu, jakým Ježíš své první znamení uskutečnil a které zapadá do obrazu Ježíše v synoptické tradici (L 7,34).

⁸⁹ PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 31, považuje za nápadné, že mezi tyto věřící není zahrnuta Ježíšova matka, podle něj hraje ve vyprávění o zázraku důležitou roli, ale k pravé víře ještě nedospívá.

⁹⁰ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 119-120.

5.4 Shrnutí a reflexe

Rozhovor, kterým příběh o svatbě začíná, je sice velmi krátký, má však v příběhu i v celém evangeliu důležité místo. Je podnětem k prvnímu Ježíšovu znamení – zázraku, kterým Ježíš zachraňuje radost na oslavě, zjevuje svou slávu učedníkům a ti v něj uvěří.

Na první pohled jde o velmi zvláštní rozhovor. Maria jej začíná nevysloveným očekáváním, Ježíšova odpověď vyznívá téměř hrubě. A Mariina reakce jde proti logice – jako by se jí tato příkrá odpověď vůbec nedotkla, svou výzvou služebníkům dává najevo, že s Ježíšovým zásahem počítá.

Na čistě lidské rovině Maria staví na svém vztahu s Ježíšem – jako by si byla jistá, že pro svou lásku k ní neodmítne její prosbu ukrytou mezi řádky. Pak je ovšem možné i čtení pohledem víry. V očekávání zázraku, který může nepříjemnou situaci vyřešit, se Maria nemůže opřít jen o svůj mateřský vztah se synem, a naopak si musí připustit, že se vztah mezi ní a Ježíšem změnil. Nemůže být matkou, která od syna něco očekává, ale osvědčuje víru ženy v Ježíšovu moc měnit těžké situace.

Ježíš jasně vymezuje hranice jejich vztahu, přesto však odpovídá na její víru, do situace zasahuje a činí zázrak. Slyší očekávání skryté za slovy, přesto nezasahuje na zavalání, ale často je třeba určité vytrvalosti, ve které se teprve osvědčuje víra.⁹¹

⁹¹ Viz např. i J 4,47-50.

6 Druhý rozhovor – se Samařankou (J 4,1-30)

¹ Když se Pán dověděl, že farizeové uslyšeli, jak on získává a křtí více učedníků než Jan – ² ač Ježíš sám nekřtil, nýbrž jeho učedníci – ³ opustil Judsko a odešel opět do Galileje. ⁴ Musel však projít Samařskem. ⁵ Na té cestě přišel k samařskému městu jménem Sychar, v blízkosti pole, jež dal Jákob svému synu Josefovi; ⁶ tam byla Jákobova studna. Ježíš, unaven cestou, usedl u té studny. Bylo kolem poledne. ⁷ Tu přichází samařská žena, aby načerpala vody. Ježíš jí řekne: „Dej mi napít!“ – ⁸ Jeho učedníci odešli předtím do města, aby nakoupili něco k jídlu. – ⁹ Samařská žena mu odpoví: „Jak ty jako Žid můžeš chtít ode mne, Samařanky, abych ti dala napít?“ Židé se totiž se Samařany nestýkají. ¹⁰ Ježíš jí odpověděl: „Kdybys znala, co dává Bůh, a věděla, kdo ti říká, abys mu dala napít, požádala bys ty jeho, a on by ti dal vodu živou.“ ¹¹ Žena mu řekla: „Pane, ani vědro nemáš a studna je hluboká; kde tedy vezmeš tu živou vodu? ¹² Jsi snad větší než náš praotec Jákob, který nám tuto studnu dal? Sám z ní pil, stejně jako jeho synové i jeho stáda.“ ¹³ Ježíš jí odpověděl: „Každý, kdo pije tuto vodu, bude mít opět žízeň. ¹⁴ Kdo by se však napil vody, kterou mu dám já, nebude žíznit navěky. Voda, kterou mu dám, stane se v něm pramenem, vyvěrajícím k životu věčnému.“ ¹⁵ Ta žena mu řekla: „Pane, dej mi té vody, abych už nežíznila a nemusela už sem chodit pro vodu.“ ¹⁶ Ježíš jí řekl: „Jdi, zavolej svého muže a přijď sem!“ ¹⁷ Žena mu odpověděla: „Nemám muže.“ Nato jí řekl Ježíš: „Správně jsi odpověděla, že nemáš muže. ¹⁸ Vždyť jsi měla pět mužů, a ten, kterého máš nyní, není tvůj muž. To jsi řekla pravdu.“ ¹⁹ Žena mu řekla: „Pane, vidím, že jsi prorok. ²⁰ Naši předkové uctívali Boha na této hoře, ale vy říkáte, že místo, na němž má být Bůh uctíván, je v Jeruzalémě!“ ²¹ Ježíš jí odpoví: „Věř mi, ženo, že přichází hodina, kdy nebudete ctít Otce ani na této hoře ani v Jeruzalémě. ²² Vy uctíváte, co neznáte; my uctíváme, co známe, neboť spása je ze Židů. ²³ Ale přichází hodina, ano, již je tu, kdy ti, kteří Boha opravdově ctí, budou ho uctívat v Duchu a v pravdě. A Otec si přeje, aby ho lidé takto ctili. ²⁴ Bůh je Duch a ti, kdo ho uctívají, mají tak činit v Duchu a v pravdě.“ ²⁵ Žena mu řekla: „Vím, že přichází Mesiáš, zvaný Kristus. Ten až přijde, oznámí nám všechno.“ ²⁶ Ježíš jí řekl: „Já jsem to – ten, který k tobě mluvím.“ ²⁷ Vtom přišli jeho učedníci a divili se, že rozmlouvá s ženou. Nikdo však neřekl, nač se ptáš? ‘nebo ,proč s ní mluvíš?’ ²⁸ Žena tam nechala svůj džbán, odešla do města a řekla lidem: ²⁹ „Pojďte se

podívat na člověka, který mi řekl všechno, co jsem dělala. Není to snad Mesiáš? “
³⁰ *Vyšli tedy z města a šli k němu.*

6.1 Kontext

Samařanka je jednou z hlavních postav čtvrté kapitoly Janova evangelia, zůstává však anonymní. Neznáme její jméno, pouze příslušnost k obyvatelům Samaří. V synoptických evangeliích její postava nemá obdobu a v Janově evangeliu se objevuje pouze na tomto místě.

Z rozhovoru se dozvídáme o jejím neuspokojivém osobním životě a to, že po pěti manželstvích žije v nesezdaném svazku. Z textu nevyplývá, zda to byla její chyba nebo jen dlouhá řada neštěstí. Pokud však její životní příběh byl důvodem vyhýbání se lidem (přichází ke studni v čase, kdy bylo velmi nepravděpodobné, že tam někdo bude), pak setkání a rozhovor s Ježíšem působí velkou změnu i v rovině jejích společenských vztahů. Po setkání a rozhovoru s Ježíšem je schopna svědčit lidem ve městě. V závěru příběhu se dočítáme, že díky jejímu svědectví mnoho Samařanů uvěřilo (v. 42).

6.2 Struktura

Stejně jako předchozí rozhovor Ježíše s matkou je i rozhovor se Samařankou součástí většího celku „**Z Kány do Kány**“. Po rozhovoru s židovským učencem v Jeruzalémě, Nikodémem, se jedná o druhý velký rozhovor tohoto celku – s nežidovskou ženou v Samaří.

„Z Kány do Kány“ (2,1-4,54):

- X. První zázrak v Káně (2,1-12)
- XI. Ježíš a „židé“ (2,13-22)
- XII. *Komentář* (2,23-25)
- XIII. Ježíš a Nikodém (3,1-21)
- XIV. Ježíš a Jan Křtitel (3,22-36)
- XV. Ježíš a Samařanka I (4,1-15)**
- XVI. Ježíš a Samařanka II (4,16-30)**
- XVII. *Komentář* (4,31-38)
- XVIII. Ježíš a Samaritáni z města (4,39-42)

XIX. Druhý zázrak v Káně (4,43-54)⁹²

Celá čtvrtá kapitola se pak skládá ze čtyř epizod. Tři z nich podávají zprávu o reakcích lidí mimo svět Izraele na Ježíšovo slovo (vv.1-15.16-30.39-42) a končí příběhem o druhém zázraku v Káně (vv. 43-54). „Krátká řeč, kterou Ježíš pronáší ke svým učedníkům (vv. 31-38), je komentářem k jeho činnosti mezi Samaritány a upozorňuje na jejich budoucí misionářské působení v nežidovském světě (vv. 39-42).“⁹³ Text tak odráží situaci kolem roku 100, kdy byli apoštolové vyhnáni z Jeruzaléma a odcházeli evangelizovat Samařsko, protože Židé v Jeruzalémě evangelium nepřijali.⁹⁴

Text, kterému se budu ve výkladu věnovat, má následující podobu (jelikož je rozhovor dlouhý, pro názornost uvádím i stručný obsah rozhovoru):

- a) Vv. 1-6: Úvod k rozhovoru
- b) Vv. 7-15: Rozhovor Ježíše se Samařankou (I)
 - Vv. 7-9: Úvodní setkání – Ježíš žádá o vodu, žena odpovídá s posměšným údivem
 - Vv. 10-14: Ježíš posouvá téma rozhovoru – od obyčejné vody k daru Božímu, který on může dát. Žena je zmatená a nerozumí.
 - V.15: Žena odmítá Ježíšova slova, je schopna mluvit jen o obyčejné vodě a chození ke studni.⁹⁵
- c) Vv. 16-30: Rozhovor Ježíše se Samařankou (II)
 - Vv. 16-19: Znovu je, z Ježíšovy iniciativy, zahájen rozhovor. Ženina odpověď nastoluje otázku Ježíšovy totožnosti.
 - Vv. 20-26: Ježíš mění téma – z proroctví k pravé bohoslužbě. Žena nabývá podezření, že by Ježíš mohl být dlouho očekávaným Mesiášem. V odpovědi na toto vyznání Ježíš odhaluje svou totožnost.
 - Vv. 27-30: Návrat učedníků vede ženu k odchodu a zvěstování ve městě. Samařané se vydávají sami zjistit, jak se věci mají.⁹⁶

⁹² MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 91, členění převzato s úpravou.

⁹³ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 139.

⁹⁴ HERYÁN, L., Ježíšovo setkání se samařskou ženou, *Rozhlas* [online]. 27. 3. 2011 [cit. 2022-03-31]. Dostupné z WWW: <https://temata.rozhlas.cz/jezisovo-setkani-se-samarskou-zenou-8021953>.

⁹⁵ MOLONEY, F.J., *Evangelium podle Jana*, s. 140.

⁹⁶ Tamtéž, s. 152.

6.3 Výklad

Rozhovor je nejdelším rozhovorem Janova evangelia a vlastně nejdelším rozhovorem v evangeliích vůbec. Ježíš se obrací k ženě celkem sedmkrát (vv. 7, 10, 13-14, 16, 17b-18, 21-24, 26). Celým příběhem o setkání se Samařankou prochází otázka „Kdo je Ježíš?“ a je možné jej podle tohoto motivu rozčlenit: *Žid* (v. 9), *Pán* (v. 11), víc než *Jákob* (v. 12), *prorok* (v. 19), *Mesiáš* (v. 25n). V závěru čtvrté kapitoly pak ještě Samařané vyznávají, že Ježíš je *Spasitel světa* (v. 42).⁹⁷

Zajímavé je i srovnání tohoto rozhovoru s dlouhým rozhovorem Ježíše s Nikodémem v předchozí kapitole (J 3,1-21). Nikodém je významným a uznávaným představitelem židovského národa. Samařanka je ženou, která v příběhu nemá jméno, a zřejmě, ačkoliv to není v textu zdůrazněno, nepoživá příliš velké důvěry ani ve svém národě, pohybuje se na okraji společnosti.

6.3.1 Úvod k rozhovoru (J 4,1-6)

V úvodu se dočteme, že Ježíš odešel z Judska do Galileje. Důvodem odchodu je Ježíšův úspěch (z původního jednoho křtitele Jana je už skupina Ježíšových učedníků, která má navíc tendenci se rozrůstat) a zjištění, že o tomto úspěchu vědí farizeové, což zřejmě znamená možné Ježíšovo ohrožení. Evangelista své sdělení upřesňuje poznámkou, že *Ježíš sám nekřtil, nýbrž jeho učedníci*. Je zde myšlen nejspíš křest vodou, nikoliv obdaření Duchem, o kterém Ježíš mluví v souvislosti se křtem (J 3,22). Ježíšův křest tedy neznamena křestní rituál, který dělají jeho učedníci. Na tomto místě také nejspíš prosvítá povelikonoční situace, protože není doloženo, že by učedníci křtili v době Ježíšova pozemského působení.⁹⁸

Dozvídáme se, že Ježíš *musel projít Samařskem*, což je sice geograficky pochopitelné, na druhou stranu však mohl jít i po druhé straně Jordánu.⁹⁹ Jak lze však usoudit z dalšího textu, vedla jej k tomu patrně hlubší nutnost: musí odejít do světa mimo Izrael. V evangeliích se často tento obrat vztahuje k Ježíšovu poslání a poslušnosti vůči Boží vůli.¹⁰⁰

Samařsko bylo území střední Palestiny, rozkládající se mezi Galileou na severu a Judskem na jihu. Neochota Židů stýkat se se Samařany měla hluboké

⁹⁷ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, I, s. 456.

⁹⁸ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 185.

⁹⁹ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, I, s. 458, volba cesty přes Samařsko ukazuje na Ježíšův spěch, protože cesta tudy je kratší.

¹⁰⁰ Tak např. Mk 8,31; Mt 24,6; L 2,49; 24,44; J 3,14.

kořeny. Samařané byli považováni za nečisté, protože se smísili s pohanským obyvatelstvem. Nenávist mezi Židy a Samařany byla v Ježíšově době tak velká, že nazvat někoho Samařanem bylo urážkou a sousto podané Samařanem bylo kulticky nečisté. Samařané se však také mstili všemožným způsobem. Nicméně v době Ježíšově se – co se týče náboženského života – Samařané od Židů příliš nelišili. Zachovávali sobotu a svátky předepsané v Zákoně, uznávali obřizku. Avšak odmítali všechno, co vedlo k oslavě Jeruzaléma a chrámu. Uznávali pouze Pentateuch, jehož prepis měl oproti Masoretskému textu, uznávanému Židy, asi 6000 odchylek, nicméně nejsou závažné. Ježíšův poměr k Samařanům se od poměru jeho současníků velmi lišil. Nepřijímal rasové ani náboženské rozlišování, o čemž svědčí kromě rozhovoru se Samařankou a připomínkou, že mnozí ze Samařanů v něho uvěřili (J 4, 39n), také např. podobenství o milosrdném Samařanu (L 10, 25-37) a Ježíšova výzva k misiím mezi všemi národy (Mt 28,19n).¹⁰¹

Lokalita u *Jákobovy studny* je dodnes známá. Kde přesně leželo město Sychar ovšem známo není. Pravděpodobně se jedná o osadu Aškar na úpatí hory Ébal. Studna, na níž byl vystavěn křesťanský kostel, má hloubku asi 30 m.¹⁰² Jákobova studna není ve Starém zákoně nikde přímo zmíněna, připomíná však studny, které jsou centry mnoha biblických příběhů, zvláště se jedná o obvyklé místo námluv ve vyprávěních o praotcích. Nabízí se otázka, zda evangelista opět nepřipomíná symboliku ženicha (J 2,1-11; 3,29).¹⁰³

Ježíš tedy přichází ke studni a unavený u ní usedá. Nachází se v typické situaci poutníka odkázaného na pomoc druhých. Zmínka o poledni¹⁰⁴ propojuje setkání se Samařankou s Ježíšovou obětí na kříži,¹⁰⁵ když *kolem poledne* při soudním procesu vydal Pilát velekněžím Ježíše k ukřižování (J 19,14-16).

6.3.2 První část rozhovoru (J 4,7-15)

Ke studni *přichází samařská žena, aby načerpala vody* a setkává se s Ježíšem. Zatímco Ježíšův odpočinek je v čase kolem poledne pochopitelný, ženin příchod ke studni čerpat vodu vyvolává údiv a otázky.¹⁰⁶ Donášení vody bylo v té

¹⁰¹ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 846.

¹⁰² ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 186.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Přesněji „o šesté hodině“ – den se běžně dělil na dvanáct hodin od rozbřesku.

¹⁰⁵ JOHN, z Taizé, bratr, *Setkání u studny*, s. 28.

¹⁰⁶ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 186.

době úkolem ženy, běžné však bylo, že ženy chodily ke studni ve skupinách,¹⁰⁷ a ne samy. V Palestině se navíc chodilo pro vodu časně zrána, popřípadě za soumraku. V poledne byla téměř jistota, že tam žena nikoho nepotká. Nabízí se spekulace, že nechtěla nikoho potkat pro svůj nemorální život. Jako nečistá nebyla mezi ostatními počestnými ženami vítaná, nicméně evangelista se u takových otázek nezastavuje, záleží mu na setkání s Ježíšem a na rozvíjejícím se rozhovoru.¹⁰⁸

Ježíš přebírá iniciativu a zahajuje rozhovor naléhavou žádostí o vodu (v. 7b).¹⁰⁹ Ježíšovu žádost *dej mi pít* vysvětluje vypravěč poznámkou o nepřítomnosti učedníků: je tu sám, odkázán na pomoc cizinky. Vystupuje v roli prosebníka.¹¹⁰ V Ježíšově žádosti můžeme vidět „solidaritu s lidmi, přesněji s Božím lidem, který zažil žízeň během svého putování do zaslíbené země“ (Ex 17,1-3). Tato slova poukazují i na budoucnost, kdy v okamžiku smrti na kříži Ježíš zvolá „Žízním“ (J 19,28).¹¹¹

Ježíšova žádost vyvolá v ženě údiv (v. 9).¹¹² Nepovažovalo se pro muže za společensky vhodné, aby na veřejnosti hovořil s cizí ženou.¹¹³ To, že hovoří se ženou ještě navíc o samotě, by bylo zřejmě považováno za velmi pohoršlivé.¹¹⁴ Je-li tento muž nadto Žid, je to ještě podivnější.¹¹⁵ V ženě odpovědi se objevuje i náznak výsměchu. Je to jediné místo v Janově evangeliu, kde je Ježíš nazván Židem. Vypravěč vysvětluje tuto etnicko-náboženskou bariéru v druhé části verše. Těžko říct, jestli ženina otázka vyjadřuje odmítnutí; vyprávění nezmiňuje, jestli nakonec Ježíšovi vodu navázila.

¹⁰⁷ RYŠKOVÁ, M., *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 158, nošení vody bylo jedinou příležitostí pro ženy, aby opustily dům. Studny tedy byly místem, kde se mohli muži a ženy seznámit, kde si ženy mohly popovídat.

¹⁰⁸ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, I, s. 461.

¹⁰⁹ MATTHEWS, Victor H., Conversation and identity: Jesus and the Samaritan woman. *Biblical Theology Bulletin* [online]. 2010, 40(4), 215-226 [cit. 2022-03-27] s. 220, zmiňuje, že jde o poměrně příkrou a strohou žádost, chybí pozdrav a žádost má skoro spíše formu rozkazu, byť v konturách tehdejší společnosti byl možná tento způsob komunikace muže se ženou běžný.

¹¹⁰ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 187.

¹¹¹ JOHN, z Taizé, bratr, *Setkání u studny*, s. 32.

¹¹² Tamtéž, s. 39, poznamenává, že údiv je obvyklou reakcí Ježíšových posluchačů v evangeliích (srov. např. L 4,22; 8,25; u Jana např. 7,15). Autor dále vidí údiv jako důležité stádium na cestě k víře.

¹¹³ RYŠKOVÁ, M., *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 154, uvádí, že na venkově nebyly tyto předpisy takto striktně dodržovány, pravděpodobně šlo spíše o problém rituální čistoty.

¹¹⁴ KEENER, C. S., *The Gospel of John: A Commentary. Volume I.*, s. 596, poznamenává, že později v textu se dozvídáme, že učedníky tato skutečnost zarazí více než to, že hovoří s obyvatelkou Samaří. Mezi Židy existovala řada striktních pravidel konverzace se ženou – přísně vzato se mohl muž se ženou rozvést, protože mluvila s jiným mužem na veřejnosti, důležitým aspektem také byla možnost pohoršení u těch, kdo takový rozhovor sledovali.

¹¹⁵ PORSCHE, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 45.

Ježíš ženu o vodu znovu nežadá, zdá se tedy, že jeho žádost sloužila pouze k otevření konverzace. Ježíš dále mluví o „daru“ a „dárce“ (v. 10). Tyto dvě skutečnosti, *co dává Bůh a kdo ti říká*, tvoří jakousi základnu celého rozhovoru mezi Ježíšem a touto ženou. První část rozhovoru se soustřeďuje na živou vodu, Boží dar (vv. 10-15), druhá se bude zaměřovat na toho, kdo mluví (vv. 16-30).¹¹⁶ Formulace Ježíšovy nabídky je dvojznačná: voda živá může označovat prostě „tekoucí“ vodu, avšak zřejmě je tu také hlubší význam, životodárná moc toho, co Ježíš přináší.¹¹⁷

Žena nicméně na hlubší význam nepřistoupí a pokračuje na přirozené rovině (vv. 11-12). Tentokrát Ježíše oslovuje uctivěji, *Pane*, ale vypadá to, že mu nerozumí. Ježíšova nabídka jí připadá nesplnitelná, protože není vybaven na to, aby vodu ze studny nabral. Otázku *odkud* (kde) žena zřejmě myslí ironicky, jako výraz svých pochyb.¹¹⁸ Někteří vykládači v odkazu na Jákoba vidí narážku na legendu o Jákovově studni – kdy studna v Cháranu, kdykoli k ní Jákob za dobu své služby u Lábanu přišel a odklopil kámen, byla plná až po okraj. Ve světle tohoto příběhu pak námitka samařské ženy dostává nový význam. Nezdá se jí, že by Ježíš mohl udělat takový zázrak jako Jákob.¹¹⁹

Ježíš v odpovědi potvrzuje tušení ženy, že nejde o vodu ze studny. Dokonce vysvětluje, že jde o vodu zcela jiného druhu (vv. 13-14). Slibuje trvalé odstranění žízně. Žízeň tady představuje základní nouzi života, který potřebuje být udržován, a voda je tu jeho základním předpokladem. Život, o kterém mluví Ježíš, dostává přívlastek „věčný“ a jeho odlišná kvalita je dána odlišným zdrojem, ze kterého se napájí. „Zdá se přitom, že jednotlivé obrazy, které Janovský Ježíš ve svých promluvách používá, nejsou zcela samostatné, nýbrž je třeba je chápat ve vzájemném souběhu. Podobně jako různá podobenství u synoptiků jsou alternativními obrazy téže skutečnosti, jsou i obrazné výroky u Jana postupnými přiblíženími k oné změně, otevření „nových rozměrů“, které přináší setkání s Ježíšem, tedy s jeho „výkladem“ Boha (sr. J 1,18).“¹²⁰ Obraz *pramene, který vyvěrá k životu věčnému* v nitru člověka, je obrazem jakéhosi vnitřního zdroje, který umožňuje život, který však není ničím, co by bylo člověku vlastní. Pokračování rozhovoru napovídá, že jde o obraz Ducha svatého.¹²¹ Vyvěrat je zde

¹¹⁶ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 142.

¹¹⁷ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 189.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ JOHN, z Taizé, bratr, *Setkání u studny*, s. 14.

¹²⁰ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 190.

¹²¹ Tamtéž, s. 189.

spíše ve smyslu vyskakovat, což je ve spojení s vodou neobvyklé sloveso, které však zdůrazňuje kontrast k vodě, která se musí vytahovat.

Žena přebírá Ježíšova slova o daru vody a prameni, ale dává jim svůj vlastní obsah. Obrací se na Ježíše slovy: „*Dej mi té vody*“ (v. 15). Ježíš v předchozím verši dává příslib, který přesahuje jeho osobu, toto místo, tuto vodu, tuto studnu a tuto chvíli. Samařanka však opět stáčí téma hovoru k této studni, tomuto místu a této vodě hasící její žízeň. Žádá sice vodu, jak ji to ve v. 10 Ježíš doporučil, ale zdá se, že nechápe ani dar, ani nepoznala toho, kdo k ní mluví.¹²² Nápadná je však podobnost s Ježíšovými slovy, kterými začal rozhovor, která ukazuje, že ona a Ježíš mají něco společného – žízeň.¹²³

První část rozhovoru u studny provází nepochopení ze strany ženy. Navzdory němu však jsou vidět známky její rostoucí úcty k Ježíši (oslovení) a její úloha odmítnutím Ježíšových slov nekončí.

6.3.3 Druhá část rozhovoru (J 4,16-30)

Ježíšův trojí příkaz *jdi (...) zavolej (...) přijď* mění téma rozhovoru (v. 16). Dochází ke zlomovému momentu. Ježíš místo reakce na žádost obrací pozornost k jejímu osobnímu životu. Zdá se to být úplně mimo dosavadní téma rozhovoru.¹²⁴ Možná se však právě touto otázkou Ježíš dotýká ženiny neutišené žízně po životě.¹²⁵

Žena Ježíši sděluje, že *nemá muže* (v. 17). Nepovažuje se za manželku muže, se kterým žije, a Ježíš „oceňuje“, že mluví pravdu. Konfrontace toho, co o ženě ví Ježíš a co je ona sama ochotná přiznat, vyznívá ironicky. Ježíš zná pravý stav věci a z její polopravdy tvoří pravdu.¹²⁶ Vzhledem k množství manželství, která přesahují tehdy dovolenou praxi,¹²⁷ a vzhledem k chápání symbolického významu svatby bývá některými badateli přijímána alegorická interpretace tohoto místa. V tomto smyslu by Samařanka představovala celý samařský národ a Ježíš by upozorněním na pět manželů narážel na „bohy pěti národů“, kteří jsou v Samaří uctíváni (srov. 2 Kr 17,24-41). Nicméně pro výklad tohoto místa je směrodatná jeho funkce v celém rozhovoru: žena je přivedena k určitému pokroku v poznání

¹²² ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 191.

¹²³ JOHN, z Taizé, bratr, *Setkání u studny*, s. 55.

¹²⁴ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 192.

¹²⁵ PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 46.

¹²⁶ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 194.

¹²⁷ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, I, s. 468, poznamenává, že Židé a stejně tak Samařani směli absolvovat nejvýš tři sňatky.

Ježíšovy totožnosti (viz potom v. 19).¹²⁸ V tomto ohledu je zřejmě na místě chápat toto místo doslovně jako pravdivé vyjádření ženiny situace. Nabízí se varianta, že žena nebyla vdaná pětkrát, s muži nebyla legálně provdána. V židovském i samařském pohledu by však toto jednání odpovídalo jednání prostitutky.¹²⁹ Ježíšovo sdělení podrobnosti ženiny manželské historie se tu podobá dřívějšímu odhalení Natanaelova života (J 1,48). Smyslem není odhalit ženinu hříšnost, pozornost se soustřeďuje na Ježíšovu moc znát její soukromý život. Tato Ježíšova znalost, která se však nepojí s odsouzením, pak působí velký obrat v dosavadním rozhovoru. Prohlášení, že jí Ježíš dá živou vodu, přesahovalo ženino chápání, ale člověk, který jí ukazuje tajemství jejího života, vzbuzuje její pozornost.¹³⁰

Na Ježíšovo odhalení reaguje žena vyznáním: *Pane, vidím, že jsi prorok* (v. 19). Její pohled na Ježíše se mění – z pouze židovského muže na proroka. Vyznání je pravdivé, ale v pojetí Janova evangelia nedostatečné.¹³¹ Na základní rovině vyprávění může její vyznání jen znamenat, že v Ježíši uznává někoho, kdo z Božího zmocnění „víc ví“. ¹³² Zřejmě je jí jasné, že má před sebou někoho, kdo jí může říct něco podstatnějšího, než jen si povídat o studni.¹³³ Možná jde o první známky otevřenosti vůči Ježíšovi.¹³⁴ Toto „vyznání“ spolu s následujícím převedením tématu na otázku místa pravé bohoslužby, pak je možno také chápat jako odvedení od tématu v situaci, kdy se Ježíš dotkl citlivého a jistě zraněného místa ženina nitra. Podle Schnackenburga však nejde o odkláněcí manévry od trapného tématu, protože pro evangelistu není důležitá psychologická reakce ženy, ale její rostoucí víra, a jde tedy spíše o další pokračování rozhovoru, při kterém je diskutována náboženská otázka.¹³⁵

Žena tedy převádí řeč k otázce pravé bohoslužby patrně na základě přesvědčení, že Ježíš je prorok, tedy někdo, kdo je poslaný Bohem (v. 20). Proto mu předkládá spor, který se mezi Židy a Samařany táhne po staletí. Hora Garizim je jako posvátné místo zmiňována už ve Starém Zákoně. Samaritánská tradice tam umisťuje Abrahámovo obětování Izáka, Jakubův sen a přebývá zde *šekina*

¹²⁸ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 193.

¹²⁹ KEENER, C. S., *The Gospel of John: A Commentary. Volume I*, s. 608, poznamenává, že někteří vykládači v označení *není tvůj manžel* vidí možnost, že žena otevřeně žije s manželem nějaké jiné ženy, což však sám autor považuje za málo pravděpodobné.

¹³⁰ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 152.

¹³¹ KEENER, C. S., *The Gospel of John: A Commentary. Volume I*, s. 609.

¹³² ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 195.

¹³³ SOKOL, Jan, Rozmluva se samařskou ženou, *Rozhlas* [online] 24. 2. 2008. [cit. 2022-03-31] Dostupné z WWW: <https://temata.rozhlas.cz/rozmluva-se-samarskou-zenou-8021553>.

¹³⁴ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 153.

¹³⁵ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, I, s. 469.

spojována s Mojžíšovým zjevením.¹³⁶ Zůstává místem kultu také po vybudování jeruzalémského chrámu.¹³⁷ Původně na ní měli Samařané chrám, který byl za Antiocha IV. Epifana přsvěcen a zasvěcen Jupiterovi, ochránci cizinců. Tento chrám byl r. 128 př. n. l. zničen při vojenském tažení židovským králem Janem Hyrkánem. V Ježíšově době už tedy na hoře žádný chrám nebyl a je možné, že Jákobova studna sloužila jako náhradní místo k bohoslužbám (možná už dříve byla alternativou pro ty, jimž přsvěcení chrámu nebylo po chuti).¹³⁸

Ježíšova výzva *věř mi, ženo* na konverzační rovině zdůrazňuje následující výpověď, a zároveň v ní však zaznívá skutečné pozvání k víře,¹³⁹ k hlubšímu pochopení Ježíšovy osoby a jeho role (v. 21).¹⁴⁰ Oslovení *ženo* má mít zřejmě význam, který přesahuje individualitu této konkrétní ženy.¹⁴¹ Odkaz k přicházející hodině je patrně odkazem k Ježíšově hodině „oslavení“, kterou u Jana Ježíšův příběh vrcholí a k ní směřuje. Pisatel evangelia chce, abychom věděli, že teprve skrze tajemství Ježíšovy smrti a vzkříšení jsme schopni adekvátně odpovědět Bohu.¹⁴² Ježíš zde používá slovo *ctít* v mnohem širším a hlubším smyslu než Samařanka. Ta jej užívá v souvislosti s náboženskou povinností chodit na svatá místa, obětovat a modlit se, zůstává tedy na praktické rovině. Oproti tomu Ježíš má na mysli postoj člověka k Bohu, spočívající v konkrétní náplni a způsobu života.¹⁴³

Vy ve v. 22 označuje Samařany, zatímco *my* Židy a straní židovskému způsobu – nárokuje si poznání, které je u Jana obvykle projevem víry, a o samařské bohoslužbě mluví jako o *uctívání neznámého*. Pak se to však zdá být v rozporu s pozdějšími výroky janovského Ježíše, které Židům výslovně pravé poznání Boha upírají (J 5,37; 7,28; 8,19). To některé komentátory vede k názoru, že buď je v. 22 pozdější glosou, nebo *my* označuje Ježíše a jeho následovníky, a je tedy projevem evangelistovy povelikonoční perspektivy. Stopy Ježíšova stranictví se Židy však lze nalézt v synoptické tradici, a zároveň zdůraznění Ježíšovy etnické příslušnosti k židovství odpovídá Janovu důrazu na konkrétní realitu Ježíšovy

¹³⁶ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 157.

¹³⁷ FAUSTI, S., *Nad evangeliem podle Jana*, s. 98.

¹³⁸ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 195n.

¹³⁹ Tamtéž, s. 196.

¹⁴⁰ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 153.

¹⁴¹ JOHN, z Taizé, bratr, *Setkání u studny*, s. 65, připomíná, že je tomu tak i ve dvou dalších klíčových rozhovorech v Janově evangeliu: s Marií Magdalskou (20,13.15), a s matkou (2,4; 19,26). Jedinou výjimkou je příběh o ženě přistizžené při cizoložství (8,10), což by však pouze potvrzovalo, že příběh nepochází z janovského okruhu.

¹⁴² Tamtéž, s. 68.

¹⁴³ Tamtéž, s. 64.

pozemské existence. To, že právě Židé Ježíše „nepřijali“, Jan líčí jako paradox.¹⁴⁴ „Prohlášení, že *spasení je ze Židů*, tedy můžeme považovat za jeden z případů „teologizované historie“, jež jsou pro čtvrté evangelium charakteristické.“¹⁴⁵

Ježíš poté opakuje výrok z v. 21 a upřesňuje: *ano, již je tu, v duchu janovské eschatologie (v. 23)*. Tato hodina nastává již s osobou Ježíše; v něm se zvěstuje nový druh Božího uctívání, pro které stará místa modliteb a obětí ztrácejí svou důležitost. V prorockém slovu, kterým se Ježíš obrací na ženu, leží uklidňující slib pro Samařany, kterými Židé opovrhují.¹⁴⁶ Nová bohoslužba pak není určena místem či tradicí, nýbrž způsobem či obsahem: *v Duchu a v pravdě*. Podobně jako v rozhovoru s Nikodémem je i zde Duch hlavním tématem a je opět uveden ve dvojici s jiným pojmem, tentokrát s *pravdou* (v rozhovoru s Nikodémem je s Duchem spojena voda). Ve v. 24 Ježíš Boha s Duchem rovnou ztotožňuje: *Bůh je Duch*. Duch sám o sobě není zachytitelný, proto na něj něco musí odkazovat, zde tedy *pravda*. Zároveň toto spojení souvisí s pozdější Ježíšovou řečí o „Duchu pravdy“ (J 14,17; 15,26), který má „uvést do veškeré pravdy“ (J 16,13). Nositelem *pravdy* a podobně i *Ducha* je v Janově evangeliu sám Ježíš: on je pravda sama (J 14,6), jeho slovo je pravda (J 17,17). Proto jde skutečně o jinou kvalitu „uctívání“. Jde o setkání s Bohem, který se v Ježíši stává blízkým, zjeveným. Tím jsou překonány rozdíly (či spory) spojené s bohoslužbou vázanou na místo.¹⁴⁷ Nejde o to, že by bohoslužba měla jaksi zduchovnět, přesunout se pouze do nitra jednotlivých Božích ctitelů, avšak vazba na místo je nahrazena vazbou na Ježíše. Ježíš mluví o Bohu jako o Otci a prohlašuje o něm, že *hledá*¹⁴⁸ ty, kdo by jej takto opravdově ctili. Samotné uctívání je popsáno pomocí slovesa *proskynein*, které označuje úkon úklony či prostrace ve směru uctívaného objektu. V tomto kontextu je pak pro člověka jediným přijatelným způsobem uctívání Boha naprosté nasměrování celého života a jednání na Otce.¹⁴⁹

Na Ježíšova slova o nové bohoslužbě odpovídá žena vyznáním své víry, které formuluje jako přesvědčení: *Vím, že přichází Mesiáš, zvaný Kristus* (v. 25). Prohlášení *vím, že patří mezi charakteristické znaky janovského jazyka*. Jednak se objevuje v Ježíšových prohlášeních (např. 8,14), ale i vyznáních těch, kdo se

¹⁴⁴ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 197.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 197.

¹⁴⁶ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, I, s. 469.

¹⁴⁷ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 199.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 201., upozorňuje na rozdíl oproti překladu ČEP (*si přeje*), protože to naznačuje Boží aktivní činnost. Pavlíkův studijní překlad uvádí: „*neboť Otec takověto i vyhledává, jakožto ty, kteří by se mu klaněli.*“

¹⁴⁹ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 154.

s Ježíšem setkávají (např. J 3,2; 4,42; 11,22), přičemž tam jsou spojeny s určitými ustálenými představami („Mesiáš, který má přijít“, „spasitel světa“, „vzkříšení v poslední den“) a Ježíš je neodmítá, většinou však upřesňuje. Žena ve svém vyznání předkládá představu Mesiáše jako zjevovatele (*oznámí nám všechno*). Některé výklady zmiňují souvislost ženina vyznání s mesiášskými očekáváními Samaritánů¹⁵⁰ (odkazujícími k Dt 18,15.18 – očekávající proročka jako byl Mojžíš – někoho, kdo plně zjeví Boží záměry), nelze však doložit, že by v té době mezi Samařany existovala nějaká forma mesiášského očekávání.¹⁵¹ Žena nerozumí Ježíšovu odhalujícím slovu. Nepochopila, že Ježíš jí oznamuje přítomnou hodinu naplnění, blízkost toho, kdo umožňuje pravé uctívání. V tomto smyslu je to janovským nedorozuměním. Žena se dívá do budoucnosti, zatímco Ježíš mluví o přítomnosti.¹⁵²

Ježíš na ženino vyznání odpovídá prohlášením: *Já jsem to – ten, který k tobě mluví* (v. 26). K tomuto vyvrcholení směřovalo celé vyprávění. Ježíš tady výslovně prohlašuje, že je Mesiáš. Žena se konečně dozvídá „kdo je ten, který k ní mluví“, což nejdříve nevěděla (v. 10) a nadále bude Ježíše označovat jako „toho, který mi pověděl všechno (v. 29 a 39)“.¹⁵³ Vyznání Ježíše jako Mesiáše je součástí víry, ke které chce Jan své čtenáře přivést (J 20,31).¹⁵⁴

Poprvé se tady objevuje pro Janovo evangelium charakteristické Ježíšovo sebezjevovatelské *já jsem*. Vedle obecné narážky na Hospodinovo sebepředstavení v Ex 3,14 je na tomto místě nejspíše parafrází Iz 52,6.¹⁵⁵

Rozhovor přerušuje příchod Ježíšových učedníků (v. 27). Situace, ve které Ježíše najdou, v nich vzbuzuje údiv, podobně jako se na začátku divila sama žena (v. 9). Rozpaky, zda se sluší, aby muž hovořil se ženou na veřejnosti, může posilovat právě místo, kde s ní Ježíš hovoří, upomíná na námluvy u studny (Gn 24,10n; 29,1n; Ex 2,15-22).¹⁵⁶ To, že se Ježíše na nic neptají, může značit naprosté ohromení a zmatek¹⁵⁷, anebo naopak důvěru v jeho bezúhonnost.¹⁵⁸

¹⁵⁰ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 157, vysvětluje, že na rozdíl od Judska, kde byla představa Mesiáše spojena s postavou ideálního panovníka, se zde mluví o postavě Mesiáše jako proroka (*Taheb*), neboť ten má být *tím, který oznámí všechno*.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 159. Nejstarší známý písemný pramen pochází až ze 4. století po Kr.

¹⁵² SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, I, s. 469.

¹⁵³ Tamtéž, s. 203.

¹⁵⁴ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 203.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 203.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 205.

¹⁵⁷ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 156.

¹⁵⁸ KEENER, C. S., *The Gospel of John: A Commentary. Volume I.*, s. 621.

Vyprávění se pak rozděluje do dvou souběžných dějů. Žena u studny zanechává džbán (v. 28) a odchází do města (tedy tam, odkud učedníci právě přišli), aby tam přinesla zprávu o Ježíši. Zanechání džbánu u studny je zřejmě znamením, že se žena do příběhu ještě vrátí.¹⁵⁹ Tento detail také upomíná na motiv obvyklý při povolání učedníků (opuštění dosavadního „nástroje“ – lodě a sítě v Mt 4,19-22; celnice v Mt 9,9).¹⁶⁰ Pokud důvodem ženina příchodu ke studni v poledne byla skutečně snaha vyhnout se setkání s jinými lidmi, pak v tuto chvíli nastává velmi důležitá změna – žena jde vstříc ostatním, aby rozšířila dobrou zprávu. Setkání s Ježíšem tak obnovuje vztah mezi ní a lidmi okolo ní.¹⁶¹

Zvěstování Samařanům je podobné jednání učedníků na začátku evangelia, ti také přivádějí k Ježíši své blízké či přátelé (J 1,40n). Výzva *pojďte se podívat* (v. 29a) znamená, že nestačí jen o Ježíši slyšet, je třeba přesvědčit se z vlastní zkušenosti, jít se s ním setkat (srov J 1,39). Navzdory Ježíšovu prohlášení ve v. 26 však žena formuluje své svědectví jako otázku: *Není to snad Mesiáš?* (v. 29b).¹⁶² Vyjadřuje její pokračující nejistotu ohledně Ježíšovy totožnosti. V paralele k rozhovoru s Nikodémem žena nakonec dospívá stejně jako on k částečné, podmíněčné víře v Ježíše.¹⁶³

Dále v textu se pak dočítáme, že na základě jejího svědectví Samařané opouštějí město, jdou k Ježíšovi a *mnoho z nich uvěří v Ježíše pro její slovo* (v. 39). Jejich osobní setkání s Ježíšem nakonec vrcholí vyznáním, že *Ježíš je opravdu Spasitel světa* (v. 42). „Zdánlivě náhodné setkání u studny v Samařsku je tak představeno jako událost, jejíž důsledky mají význam pro celý svět.“¹⁶⁴

6.4 Shrnutí a reflexe

Rozhovor Ježíše se Samařankou v čtvrté kapitole Janová evangelia je v každém ohledu velmi neobvyklý. Ježíš v něm o samotě oslovuje cizí ženu, ještě k tomu příslušnici znepřáteleného etnika, navíc se záměrem přimět ji ke spolupráci. Žena zde má být svědkem, zprostředkovat Ježíšovo poselství lidem ve městě.

¹⁵⁹ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 160.

¹⁶⁰ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 206.

¹⁶¹ JOHN, z Taizé, bratr, *Setkání u studny*, s. 89.

¹⁶² ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 206.

¹⁶³ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 156.

¹⁶⁴ JOHN, z Taizé, bratr, *Setkání u studny*, s. 100.

Ježíš rozhovor začíná v pozici potřebného, žádá o vodu. Svou žádostí navazuje kontakt, a i když první ženinou reakcí je údiv a možná pohoršení, daří se mu přimět ji k reakci, otevřít konverzaci. V první části rozhovoru pak rozhovor probíhá ve znamení nedorozumění. Ježíš mluví o daru, který může dát, o živé vodě, žena na tuto rovinu nepřistoupí a stále mluví pouze o vodě ze studny. Ukazuje na Ježíšovu chudobu – nemá ani vědro a je odkázán na její pomoc. Postupně však roste její touha, až nakonec připouští, že Ježíš by mohl být tím, kdo ji dokáže obdarovat. Zlomovým momentem v dialogu je, když jí Ježíš nastaví zrcadlo, přesto však takovým způsobem, že se cítí přijata, nikoliv odsouzena.¹⁶⁵ V pokračujícím dialogu dochází k Ježíšovu sebeodhalení jako Mesiáše a poté, co příchod učedníků rozhovor přeruší, žena odchází do města svědčit o Ježíši. I když ve způsobu, jakým o Ježíši jako o Mesiáši mluví, zaznívá ještě pochybnost, a jakkoli je možné nahlížet na její víru, která se utváří v průběhu rozhovoru, jako na nedokonalou,¹⁶⁶ význam jejího svědectví pro Samařany je nepřehlédnutelný. Ukazuje se, že není nutné všemu rozumět a nejprve překonat všechny formy pochybností, aby mohl být člověk svědkem.¹⁶⁷ Mnohem důležitější je, že žena lidem sděluje, jaký mělo setkání s Ježíšem dopad na její život.¹⁶⁸ Zajímavé je, že rozhodnutí svědčit o Ježíši je zcela svobodné a vlastně velmi spontánní.

U tohoto rozhovoru se zvlášť ukazuje chybějící vhled do neverbální stránky dialogu. Máme jen několik vodítek (odpočívající Ježíš, ironie skrytá za slovy, zanechaný džbán). Z reakcí ženy můžeme pouze usuzovat na postupnou proměnu jejích emocí i myšlení. Z jejího jednání na závěr je však zřejmé, že po setkání s Ježíšem je změna v jejím případě obrovská, a to na několika úrovních. Je ochotná zřít se svých náboženských představ – zcela je překonává a svědčí bez ohledu na mínění lidí.

¹⁶⁵ HERYÁN, L., Ježíšovo setkání se samařskou ženou, *Rozhlas* [online]. 27. 3. 2011 [cit. 2022-03-31]. Dostupné z WWW: <https://temata.rozhlas.cz/jezisovo-setkani-se-samarskou-zenou-8021953>.

¹⁶⁶ Její svědectví Samařanům ve městě zaznívá formou váhavé otázky: *Není to snad Mesiáš?*

¹⁶⁷ JOHN, z Taizé, bratr, *Setkání u studny*, s. 87.

¹⁶⁸ Podobně o tom mluví Jan 9,25.

7 Třetí rozhovor – s ženou obviněnou z cizoložství (J 7,53 – 8,11)

⁵³ Všichni se vrátili do svých domovů. ¹ Ježíš však odešel na Olivovou horu. ² Na úsvitě přišel opět do chrámu a všichni lidé se k němu shromažďovali. On se posadil a učil je. ³ Tu k němu zákoníci a farizeové přivedou ženu, přistiženou při cizoložství; postaví ji doprostřed ⁴ a řeknou mu: „Mistře, tato žena byla přistižena při činu jako cizoložnice.“ ⁵ V zákoně nám Mojžíš přikázal takové kamenovat. Co říkáš ty? “ ⁶ Tou otázkou ho zkoušeli, aby ho mohli obžalovat. Ježíš se sklonil a psal prstem po zemi. ⁷ Když však na něj nepřestávali naléhat, zvedl se a řekl: „Kdo z vás je bez hříchu, první hod' na ni kamenem!“ ⁸ A opět se sklonil a psal po zemi. ⁹ Když to uslyšeli, vytráceli se jeden po druhém, starší nejprve, až zůstal sám s tou ženou, která stála před ním. ¹⁰ Ježíš se zvedl a řekl jí: „Ženo, kde jsou ti, kdo na tebe žalovali? Nikdo tě neodsoudil?“ ¹¹ Ona řekla: „Nikdo, Pane.“ Ježíš řekl: „Ani já tě neodsuzuji. Jdi a už nehřeš!“

7.1 Kontext

Žena, která se na tomto místě evangelia setkává s Ježíšem, je anonymní. Neznáme její jméno a nevíme toho ani mnoho o jejím životě. Jde zřejmě o vdanou nebo zasnoubenou ženu (v tom případě by byla velice mladá).¹⁶⁹ Objevuje se pouze v tomto textu a její role ve vyprávění prochází proměnou. Farizej a zákoník je přivedena a použita pouze jako kulisa-prostředek, skrze který chtějí Ježíše nachytat. Důstojnost jí dává až Ježíš právě tím, že se na ni obrací a do rozhovoru s ní vstupuje.

7.2 Struktura

Příběh, ve kterém je Ježíš nucen k vynesení soudu, nebyl původně součástí Janova evangelia, do jeho textu a na toto konkrétní místo (za J 7,52) byl tento oddíl

¹⁶⁹ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, II, s. 226, uvádí několik argumentů pro to, že se jednalo o vdanou ženu (výraz, který se zde objevuje pro cizoložství, se v řečtině používá pro porušení manželské věrnosti, kamenování bylo v Ježíšově době používáno jako trest za cizoložství v manželství; v případě, že by byla žena zasnoubená, měl by být její milenec kamenován spolu s ní).

vsunut mnohem později.¹⁷⁰ Navzdory tomu patří mezi nejznámější a nejpůsobivější texty Janova evangelia.¹⁷¹ Rukopisy, ve kterých je obsažen, jej uvádějí na různých místech (za 7, 36; 7,44 nebo 21,25) nebo dokonce i v Lukášově evangeliu (za 21,38; nebo na konec za 24,53).¹⁷² Oddíl obsahuje velké množství různočtení, což je zřejmě důsledkem toho, že byl dlouhou dobu uchovávan jen v ústním podání. Rovněž se v něm vyskytují termíny a obraty, které se jinde u Jana nenajdou (např. Olivová hora).¹⁷³ Stejně tak zmínka, že se *Ježíš posadil, aby je učil* a skupina farizeů a zákoníků jsou motivy, které známe ze synoptických evangelií. Většina badatelů se shoduje na tom, že nejsou vážné důvody zpochybňovat jeho autenticitu. Dobře zapadá do obrazu Ježíše, tak, jak jej podávají zejména synoptická evangelia. Zařazen do některého z evangelií při jejich sepisování pak nebyl možná pro nebezpečí morální uvolněnosti, která by mohla být tímto textem ospravedlňována.¹⁷⁴

Text lze rozčlenit na:

- a) 7,53 – 8,2: Úvod
- b) 8,3-9: Ježíšův rozhovor se žalobci
- c) 8,10-11: **Ježíšův rozhovor s ženou obviněnou z cizoložství**¹⁷⁵

7.3 Výklad

Stejně jako Ježíšův rozhovor s matkou v druhé kapitole Janova evangelia, je i tento rozhovor krátký a obsažen je pouze ve dvou posledních verších perikopy. Považuji však za důležité dát ve výkladu prostor celému příběhu, především rozhovoru se žalobci, který vede k setkání a k samotnému dialogu Ježíše se ženou.

7.3.1 Úvod (J 7,53-8,2)

V úvodní části příběhu se píše, že se *všichni vrátili domů*. Je možné, že se jedná o pozůstatek původně většího vyprávění. Ježíš odchází na Olivovou horu, což odpovídá líčení Ježíšova posledního pobytu o Velikonocích v Jeruzalémě

¹⁷⁰ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 336, uvádí, že text chybí v nejstarších a nejdůležitějších řeckých rukopisech, je doložen spíše na Západě, a to v pozdější době: Jeroným jej zařadil do Vulgáty, za součást Janova evangelia jej považují např. Augustin a Ambrož. Srov. METZGER, B. M., *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, s. 187-197.

¹⁷¹ PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 80.

¹⁷² ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 336.

¹⁷³ Tamtéž, s. 337.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 338.

¹⁷⁵ MOLONEY, *Evangelium podle Jana*, s. 281.

v Lukášově evangeliu (L 21,37n.), stejně jako Ježíšovu zvyku, zaznamenanému u Lukáše, stáhnout se do ústraní k modlitbě (např. L 4,42; 6,12; 9,18).¹⁷⁶ I označení *všechen lid* používá Lukáš, aby vyjádřil, že lidu bylo veliké množství (srov. 21,38).¹⁷⁷ V Janově evangeliu se Olivová hora kromě tohoto úryvku neobjevuje. S ohledem na příběh by zmínka o ní mohla odkazovat k Za 14, kde má být Olivová hora místem, kde má v den soudu stanout sám Hospodin.¹⁷⁸

7.3.2 Ježíšův rozhovor se žalobci (J 8,3-9)

Zákoníci dohromady s farizei se v Janově evangeliu objevují pouze na tomto místě. Jsou zde v roli Ježíšových odpůrců, na ostatních místech tuto roli většinou zaujímají „Židé“. Učitelé zákona a farizeové přivádějí před Ježíše ženu přistiženou při cizoložství, obviní ji a Ježíši pokládají otázku, jak se on postaví k trestu, který by ženu za tento přečin měl stihnout. Vypravěč zdůrazňuje, že jej touto otázkou chtěli *zkoušet, aby jej mohli obžalovat*.¹⁷⁹ Z toho plyne, že jim nešlo o řešení problematické situace. Z textu není úplně jasné, jaké obvinění na Ježíše chystají. Zdá se, že jej chtějí ukázat jako zpochybňovatele Zákona (podobná formulace např. Mk 3,2). Počítají patrně s tím, že se Ježíš dostane do konfliktu se Zákonem kvůli svému milosrdenství, jímž byl proslulý.¹⁸⁰ Text se také podobá otázce o dani císaři (Mk 12,13-17), pak by šlo o to, že by se Ježíš buď dostal do sporu se Zákonem nebo s Římany, kteří zřejmě v Ježíšově době odňali Židům právo popravovat.¹⁸¹ Z hlediska mojžíšovského zákona je případ jasný – žena je přistižena při cizoložství (dokonce při činu) a není také pochyb, jaký trest za to ženě náleží. Otázkou stojí, kde je muž, se kterým se cizoložství dopouštěla.¹⁸² „Zaujatost žalobců se projevuje i v tom, jak své odvolání na Mojžíšův zákon formulují, jako by se vztahoval pouze na ženy.“¹⁸³ „Zmínka o tom, že ženu postavili *doprostřed* (v. 3, znovu ve v. 9), je v ironickém kontrastu s vlastním záměrem otázky, na který upozorňuje vypravěč ve v. 6. V centru zájmu tu

¹⁷⁶ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 281.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 284.

¹⁷⁸ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 339.

¹⁷⁹ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, II, s. 227, se věnuje otázce, zda se situace odehrává po ženě soudu nebo před jejím přivedením k soudu. Ačkoliv je pravděpodobnější, že k předchozímu soudu nedošlo, autor zdůrazňuje, že samo vyprávění se touto otázkou nezabývá a zaměřuje svou pozornost výhradně na Ježíše.

¹⁸⁰ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 340.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 340.

¹⁸² Podle Dt 22,22 je požadován trest smrti pro oba zúčastněné.

¹⁸³ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 340, upozorňuje na to, že slovo „*takové*“ je v řečtině v ženském rodě. V češtině toto zdůrazňuje pouze překlad PETRŮ: „*takové ženy*“.

ve skutečnosti není ta žena, nýbrž Ježíš, ona je tam jen „nastrčena“.¹⁸⁴ Žena postavena doprostřed je v této diskuzi zcela na okraji.

Kamenování bylo obvyklým trestem ve starověku u všech národů. V Zákoně bylo předepsáno za rouhání, nešlechtnost dětí vůči rodičům, cizoložství, modlářství a jiné zločiny. Tento trest znamenal naprosté vyloučení z pospolitosti. Svědkové zločinu byli těmi, kdo měli hodit kameny jako první.¹⁸⁵

Ježíšova reakce na jejich dotaz je zvláštní, sklání se a píše prstem po zemi. Jde vlastně o jedinou zmínku v evangelijní tradici, že Ježíš něco píše. Proto se možná objevuje celá řada spekulací o skrytém, symbolickém významu tohoto místa, a to:

1. Psal hříchy žalobců a všech lidí – tento výklad odkazuje na tradici doloženou už u Jeronýma a v aramejském rukopise z 10. století.
2. Odkaz na Jer 17,13 patří mezi nejčastěji zmiňované výklady „Jedná se o mlčenlivou výzvu k pokání. Tento Ježíšův čin měl být všemi pochopen jako znamení proroka.“¹⁸⁶
3. Ježíš vystupuje s autoritou Boha – píše prstem na kámen (chrámová dlažba), stejně jako kdysi Hospodin psal příkázání Desatera (Ex 31,18; Dt 9,10). Tímto gestem by pak v janovském duchu ukazoval, že jeho vztah k Božímu zákonu je jiný než Mojžíšův.
4. Ostatní výklady odkazují na nápis tajemnou rukou na zdi (Da 5,24), k požadavku nespřáhnout se se svévolníkem (Ex 23,1b) a nepřipustit, aby byl zabit nevinný (Ex 23,7).
5. Některé výklady poukazují na doloženou praxi římských soudců rozsudek nejdřív napsat a pak teprve vyhlásit.¹⁸⁷

Na lidské rovině by pak Ježíšovo gesto mohlo znamenat, že v přítomnosti žalobců nechce vynést svůj soud.¹⁸⁸ Může být dokonce chápáno jako vyjádření nespokojenosti s tímto procesem.¹⁸⁹ Nebo má za cíl odvrátit pozornost od obžalované ženy a konfrontovat žalobce se s nimi samotnými.¹⁹⁰ Tento apel na svědomí pak ještě více vyniká v zopakovaném gestu psaní po zemi, poté, co žalobce vyzve, aby hodili kamenem ti, kdo jsou bez viny. Ježíš zároveň

¹⁸⁴ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 341.

¹⁸⁵ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 320.

¹⁸⁶ MAREČEK, P., „Ježíš píše prstem po zemi (Jan 8,6b.8)“, *Studia Theologica*, s. 13.

¹⁸⁷ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 341.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 341.

¹⁸⁹ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 282.

¹⁹⁰ PORSCHE, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 81.

odvrácením pohledu poskytuje žalobcům prostor, aby svému svědomí čelili.¹⁹¹ Ti se pak nepozorováni vytrácejí. Vyprávění zdůrazňuje, že *napřed odcházejí starší*. To znamená že „ti, kdo požívali největší úcty, svým odchodem jako první ukazují, že si netroufají Ježíšovu požadavku vyhovět. Ježíšova odpověď tak situaci zcela obrací: ti, kdo prve chtěli soudit (primárně Ježíše!), se sami dostávají pod soud – zřetelně Boží.“¹⁹² Co se stalo s ostatními lidmi, není úplně jasné.

7.3.3 Ježíšův rozhovor s ženou obviněnou z cizoložství (J 8, 10-11)

Poté, co žalobci odešli, se Ježíš zvedá a oslovuje ženu. Pokládá jí dvě otázky: *Kde jsou ti, kdo na ni žalovali a jestli ji nikdo neodsoudil*. Jsou to první slova věnovaná ženě v tomto příběhu a poprvé je zde výslovně řeč o souzení. Žena přestává být předmětem, Ježíš s ní jedná jako s osobou, navrácí jí důstojnost. Žena je oslovena zájmenem „ty“ a stává se tak někým, kdo může s Ježíšem vytvořit vztah.¹⁹³ Ježíš se jí neptá na její skutek, na její omluvu, kterou by chtěla předložit, ale na její žalobce. Obě otázky, které Ježíš klade, mají ženu přimět k řeči a ulehčit jí odpověď. Může se nadechnout: nikdo se neodvážil vyslovit nad ní soud.¹⁹⁴

Žena krátce odpovídá slovy *nikdo, Pane*. A Ježíš pokračuje ujištěním, že ani on není tím, kdo by ji odsoudil. Výzvou *jdi a už nehřeš* rozhovor končí. „Ukazuje se, že Ježíš na své *neodsuzuji* má vnitřní právo. Ačkoli to výslovně neříká, Ježíš zřejmě sám podmínku, kterou zde položil, splňuje. Měl by tedy právo soudit, neboť je bez hříchu.“¹⁹⁵ Důvodem neodsouzení ale není omlouvání hříchu. Ježíš tady ženin čin výslovně označuje jako hřích. Žena se setkává s přijetím a zároveň s odpuštěním a nabídkou nové cesty života. Je to pro ni okamžik zásadní změny.

7.4 Shrnutí a reflexe

Ježíšův rozhovor se ženou, ač krátký, je vrcholem celého vyprávění. Radikálně mění celou scénu příběhu. Žena se z naprostého okraje dostává do středu Ježíšova zájmu a dostává šanci nového začátku. Ve světě, ve kterém jako

¹⁹¹ SOKOL, J., O ženě cizoložnici, *Rozhlas* [online] 25. 3. 2007. [cit. 2022-03-31], Dostupné z WWW: <https://temata.rozhlas.cz/o-zene-cizoloznici-8021424>

¹⁹² ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 342-343, zmiňuje též rukopis K z 9. stol., ve kterém je doplnění textu: „*Ti, kdo se vytráceli, byli zasaženi ve svědomí.*“

¹⁹³ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 283.

¹⁹⁴ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, II, s. 167.

¹⁹⁵ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 343.

žena nikdy nepatřila sama sobě (ale otci, manželovi, příp. synovi po ovdovění), je jí vrácena důstojnost.

Oba rozhovory (se žalobci i se ženou) jsou zajímavé popisem neverbální stránky, tím, jak Ježíš několikrát změní svůj postoj, zaměřuje, nebo naopak odvrací pozornost. Ježíšovo sklonění/vzpřímení je patrně možné číst v každé situaci trochu jinak.

Sklonění v prvním případě má oddálit rozhodnutí, dát najevo svůj odstup od takového soudu. V druhém pak dát možnost bez konfrontace odejít (což se zdá být dokonce velmi citlivé vůči žalobcům).

Vzpřímení poprvé vyjadřuje Ježíšovu autoritu vůči farizeům a zákoníkům. Napodruhé pak možná znamená vstup do partnerského dialogu se ženou.

Co to celé znamenalo pro ženu? Rozhovor je velmi krátký, ale Ježíš díky němu radikálně mění její život. Kdyby k němu nedošlo, žena by byla možná jen vděčná za záchranu tělesného života. Pravděpodobně by s určitým zadostiučiněním myslela na hříšnost svých žalobců. Takto však svým zásahem, odpuštěním Ježíš dává ženě novou šanci žít život jinak.

8 Čtvrtý rozhovor – s Martou (J 11,1-44)

¹ Byl nemocen jeden člověk, Lazar z Betanie, z vesnice, kde bydlela Marie a její sestra Marta. ² To byla ta Marie, která pomazala Pána vzácným olejem a nohy mu otřela svými vlasy; a její bratr Lazar byl nemocen. ³ Sestry mu vzkázaly: „Pane, ten, kterého máš rád, je nemocen.“ ⁴ Když to Ježíš uslyšel, řekl: „Ta nemoc není k smrti, ale k slávě Boží, aby Syn Boží byl skrze ni oslaven.“ ⁵ Ježíš Martu, její sestru i Lazara miloval. ⁶ Když uslyšel, že je Lazar nemocen, zůstal ještě dva dny na tom místě, kde byl. ⁷ Teprve potom řekl svým učedníkům: „Pojďme opět do Judska!“ ⁸ Učedníci mu řekli: „Mistře, není to dávno, co tě chtěli Židé kamenovat, a zase tam chceš jít?“ ⁹ Ježíš odpověděl: „Což nemá den dvanáct hodin? Kdo chodí ve dne, neklopýtne, neboť vidí světlo tohoto světa. ¹⁰ Kdo však chodí v noci, klopýtá, poněvadž v něm není světla.“ ¹¹ To pověděl a dodal: „Náš přítel Lazar usnul. Ale jdu ho probudit.“ ¹² Učedníci mu řekli: „Pane, spí-li, uzdraví se.“ ¹³ Ježíš mluvil o jeho smrti, ale oni mysleli, že mluví o pouhém spánku. ¹⁴ Tehdy jim Ježíš řekl přímo: „Lazar umřel. ¹⁵ A jsem rád, že jsem tam nebyl, kvůli vám, abyste uvěřili. Pojďme k němu!“ ¹⁶ Tomáš, jinak Didymos, řekl ostatním učedníkům: „Pojďme i my, ať zemřeme spolu s ním!“ ¹⁷ Když Ježíš přišel, shledal,

že Lazar je již čtyři dny v hrobě. ¹⁸ Betanie byla blízko Jeruzaléma, necelou hodinu cesty, ¹⁹ a mnozí z Židů přišli k Martě a Marii, aby je potěšili v zármutku nad jejich bratrem. ²⁰ Když Marta uslyšela, že Ježíš přichází, šla mu naproti. Marie zůstala doma. ²¹ Marta řekla Ježíšovi: „Pane, kdybys byl zde, nebyl by můj bratr umřel. ²² Ale i tak vím, že začkoli požádáš Boha, Bůh ti dá.“ ²³ Ježíš jí řekl: „Tvůj bratr vstane.“ ²⁴ Řekla mu Marta: „Vím, že vstane při vzkříšení v poslední den.“ ²⁵ Ježíš jí řekl: „Já jsem vzkříšení a život. Kdo věří ve mne, i kdyby umřel, bude žít. ²⁶ A každý, kdo žije a věří ve mne, neumře navěky. Věříš tomu?“ ²⁷ Řekla mu: „Ano, Pane. Já jsem uvěřila, že ty jsi Mesiáš, Syn Boží, který má přijít na svět.“ ²⁸ S těmi slovy odešla, zavolala svou sestru Marii stranou a řekla jí: „Je tu Mistr a volá tě.“ ²⁹ Jak to Marie uslyšela, rychle vstala a šla k němu. ³⁰ Ježíš totiž dosud nedošel do vesnice, ale byl ještě na tom místě, kde se s ním Marta setkala. ³¹ Když viděli Židé, kteří byli s Marií v domě a těšili ji, že rychle vstala a vyšla, šli za ní; domnívali se, že jde k hrobu, aby se tam vyplakala. ³² Jakmile Marie přišla tam, kde byl Ježíš, a spatřila ho, padla mu k nohám a řekla: „Pane, kdybys byl zde, nebyl by můj bratr umřel.“ ³³ Když Ježíš viděl, jak pláče a jak pláčou i Židé, kteří přišli s ní, v Duchu se rozhorlil a vzrušen ³⁴ řekl: „Kam jste ho položili?“ Řekli mu: „Pane, pojd' se podívat!“ ³⁵ Ježíšovi vstoupily do očí slzy. ³⁶ Židé říkali: „Hle, jak jej miloval!“ ³⁷ Někteří z nich však řekli: „Když otevřel oči slepému, nemohl způsobit, aby tento člověk neumřel?“ ³⁸ Ježíš, znovu rozhorlen, přichází k hrobu. Byla to jeskyně a na ní ležel kámen. ³⁹ Ježíš řekl: „Zvedněte ten kámen!“ **Sestra zemřelého Marta, mu řekla: „Pane, už je v rozkladu, vždyť je to čtvrtý den.“** ⁴⁰ Ježíš jí odpověděl: „Neřekl jsem ti, že uvidíš slávu Boží, budeš-li věřit?“ ⁴¹ Zvedli tedy kámen. Ježíš pohlédl vzhůru a řekl: „Otče, děkuji ti, žes mě vyslyšel. ⁴² Věděl jsem sice, že mě vždycky slyšíš, ale řekl jsem to kvůli zástupu, který stojí kolem, aby uvěřili, že ty jsi mě poslal.“ ⁴³ Když to řekl, zvolal mocným hlasem: „Lazare, pojd' ven!“ ⁴⁴ Zemřelý vyšel, měl plátnem svázaný ruce i nohy a tvář zahalenou šátkem. Ježíš jim řekl: „Rozvažte ho a nechte odejít!“

8.1 Kontext

Podle Janova evangelia žily sestry Marie a Marta spolu s bratrem Lazarem v Betanii.¹⁹⁶ Sourozenci patřili mezi Ježíšovy přátele, v textu je zdůrazněno, že je miloval.¹⁹⁷ Ve vyprávění, kterého je rozhovor součástí, je Marta představena jako sestra Marie (ta je uvedena jako čtenáři známá osoba). V příběhu se však Marta dostává do popředí, vystupuje jako aktivně jednající – vychází Ježíši vstříc a hovoří s ním. Na její pokyn se Marie vydává k Ježíšovi, Marta také Ježíše varuje, že Lazar je už čtyři dny v hrobě a ve v. 19 je jmenována jako první ze sester.¹⁹⁸ Vzkříšení Lazara je posledním a vrcholným znamením, které Ježíš koná, a o sourozencích se dočteme ještě v následující kapitole, kde Ježíš přichází do jejich domu na večeři, Marie mu maže nohy vzácným olejem a Marta jej obsluhuje.¹⁹⁹

8.2 Struktura

Ježíšův rozhovor s Martou je součástí vyprávění o vzkříšení Lazara. Existují názory, že byl příběh do čtvrtého evangelia doplněn až při jeho redakci. Proti těmto názorům by však stála skutečnost, že znamení se některými rysy podobá prvnímu znamení v Káně Galilejské, a především souvislost tohoto příběhu s motivem Ježíšova oslavení. Tato těsná souvislost Ježíšova kříže a vzkříšení, na kterou Jan klade důraz od začátku, je příběhem o Lazarovi zdůrazněna.²⁰⁰

Je pravděpodobné, že existovala předjanovská, krátká verze tohoto příběhu, která o události vyprávěla jednodušší formou, na způsob jiných příběhů o vzkříšení z mrtvých (Mk 5,22-24.35-43; L 7,11-17; Sk 9,36-42). V tomto pojetí evangelista předlohu nově zpracoval a především rozšířil. K novému zpracování by pak náležel i rozhovor Ježíše s Martou.²⁰¹ Je také možné, že předloha o vzkříšení

¹⁹⁶ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, 67-68, v Janově evangeliu jsou zmíněny dvě různé vesnice/osady s názvem Betanie: 1. Vesnice, o které je řeč v tomto textu (z hebr. „Dům trápení“) vzdálená asi 3 km od Jeruzaléma, při silnici vedoucí do Jericha (11,18), ležela zřejmě na pahorku, na němž byl r. 1903 zbudován klášter. (Některými však bývá ztotožňována se současnou osadou El-Azarijjé-název odvozen od jména Lazar-tak např. BROWN, s. 423). 2. Osada za Jordánem, kde podle J 1,28 křtil Jan Křtitel (z hebr. „Dům přechodu“ nebo „Dům stepí“).

Výklad jména Betanie viz HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*, s. 500.

¹⁹⁷ V textu je tato skutečnost připomenuta třikrát – objevuje se ve vzkazu sester (v. 3), mluví o ní evangelista (v. 5) a později si jí všimají i Židé (v. 36).

¹⁹⁸ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 453.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 453, uvádí jako možné, že „rozdělení rolí“ v příběhu o vzkříšení i v tomto vyprávění je ovlivněno Lukášovým příběhem o Ježíšově návštěvě u Marty a Marie (Lk 10,38-42).

²⁰⁰ Tamtéž, s. 448-452, obsáhle popisuje literárně-kritické a historické otázky vztahující se k příběhu.

²⁰¹ PORSCHE, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 110-111.

člověka jménem Lazar sloužila jako předloha i autorovi Lukášova evangelia (srov. L 16,19-31).²⁰² Jan pravděpodobně oddíl o vzkříšení Lazara vytvořil úpravou a převyprávěním příběhu, který k němu už v nějaké ucelené podobě doputoval tradicí.²⁰³

Text o vzkříšení Lazara má následující podobu:

- a) Vv. 1-6: Úvod
- b) Vv. 7-19: Ježíšův rozhovor s učedníky a jeho cesta do Betanie
- c) Vv. 20–27: **Ježíšův rozhovor s Martou I.**
- d) Vv. 28-38: Ježíšovo setkání s Marií a jeho cesta ke hrobu
- e) Vv. 39-40: **Ježíšův rozhovor s Martou II.**
- f) Vv. 41-44: Popis znamení²⁰⁴

8.3 Výklad

Pro pochopení rozhovoru je nezbytné pojednat o celém vyprávění o vzkříšení. Vzkříšení Lazara je posledním a vrcholným Ježíšovým znamením, uvedeným v Janově evangeliu. Existuje mnoho podobností mezi tímto a prvním Ježíšovým znamením v Káni Galilejské, což podporuje názor, že obě vyprávění otevírají každé jeden z oddílů evangelia.²⁰⁵ Na první pohled jsou obě situace v kontrastu – svatební radost a pohřební truchlení, v obou se však projevuje Ježíšova shovívavost.²⁰⁶ V obou případech (poznámka Ježíšovy matky o tom, že svatebčané *už nemají víno*, i vzkaz Lazarových sester, že Lazar *je nemocen*) je situace pouze konstatována bez přímé žádosti o pomoc²⁰⁷ a Ježíš odmítá jednat hned (2,4; 11,6). Obě vyprávění používají symbolické počítání dnů s tím, že Ježíš začíná jednat třetí den.²⁰⁸ Důležitým spojníkem je zmínka o projevu slávy (2,11; 11,4.40). Existuje však i rozdíl. První znamení koná Ježíš tajně, že o něm vědí

²⁰² To by vysvětlovalo uvedení jména v podobenství, protože v Lukášových podobenstvích jinak postavy jména nemají.

²⁰³ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 451.

²⁰⁴ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 346, členění textu převzato s úpravami (s ohledem na rozhovor).

²⁰⁵ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 454.

²⁰⁶ KEENER, C. S., *The Gospel of John: A Commentary. Volume II.*, s. 835, ukazuje také na kontrast prvního a posledního znamení u Ježíše a u Mojžíše. Zatímco Mojžíšovým prvním znamením je proměnění vody v krev, Ježíš shovívavě proměňuje vodu ve víno. Podobně poslední egyptská rána způsobuje smrt prvorozených synů, posledním Ježíšovým znamením je vzkříšení mrtvého bratra.

²⁰⁷ BROWN, R. E., *The Gospel according to John I-XII*, s. 431.

²⁰⁸ Na svatbě (2,1) se znamení děje třetího dne, při posledním znamení se na cestu vydává až po dvou dnech čekání.

pouze jeho učedníci a služebníci na svatbě (a můžeme se domnívat že i jeho matka). Naopak toto poslední znamení koná dokonce i před zraky těch, kdo na něj budou reagovat negativně, protože jeho hodina už přišla.²⁰⁹

Příběh se odehrává krátce před Ježíšovým utrpením a je bezprostředním podnětem k jeho zatčení a smrti. Oproti předchozím příběhům v řadě znamení má vyprávění o vzkříšení Lazara jinou strukturu, vlastní zázračná událost nestojí na počátku, nýbrž na konci celého oddílu a výklad je dán již dopředu. „Dialogem mezi Ježíšem a Martou tedy chce evangelista předem nabídnout čtenáři klíč k pochopení následujícího příběhu o zázraku.“²¹⁰ Jde o obsah a smysl pomoci, kterou Ježíš přináší a která – v kontrastu k očekáváním Marty a všech zúčastněných – nespočívá jen v jeho divotvorné schopnosti ochránit člověka před smrtí.²¹¹

Převážnou část oddílu tvoří série rozhovorů, které Ježíš vede na cestě k Lazarovu hrobu a ve kterých vykládá smysl události vzkříšení, k níž dojde až na samém konci. Ve všech rozhovorech Ježíš čelí nedorozumění. Spojujícím motivem je názor, že Ježíš měl přijít dřív (vv. 21, 32, 37), který se střetává se skutečností, o které ví jen čtenář a snad učedníci, že toto zpoždění bylo úmyslné (v. 6).²¹² Vzkříšení Lazara ukazuje, v jakém smyslu je Ježíš sám „vzkříšení a život“. Je předobrazem vzkříšení jako naděje člověka i zdůrazněním, že tato naděje spočívá v propojení věřícího s údělem Ježíšovým.²¹³

8.3.1 Úvod (J 11,1-6)

Úvod vyprávění je dosti podrobný. Dozvídáme se, že onemocněl člověk jménem *Lazar* (z hebr. Eleazar = Boží pomoc).²¹⁴ Význam jeho jména není nikde v textu zdůrazněn, ale dobře do něj zapadá, neboť se tu opakovaně klade otázka, jakou vlastně pomoc Ježíš, jako Boží vyslanec, přináší.²¹⁵ Je představen místem, odkud pochází, a spojením se dvěma sestrami, které jsou zřejmě považovány za známější než on. Betanii známe z Markova evangelia jako místo, kde Ježíš přenocoval při svém velikonočním pobytu v Jeruzalémě (Mk 11,11n a 14,3).

²⁰⁹ KEENER, C. S., *The Gospel of John: a commentary. Volume II.*, s. 839.

²¹⁰ PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 111.

²¹¹ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 465.

²¹² ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 450.

²¹³ Tamtéž, s. 452.

²¹⁴ HELLER, J. *Výkladový slovník biblických jmen*, s. 70.

²¹⁵ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 452, dodává, že postava jménem Lazar se v Novém zákoně objevuje pouze v podobenství v Lukášově evangeliu (L 16,19-31).

Marie je představena svou budoucí činností (pomazáním Ježíšových nohou v Betanii) a vystupuje zde jako čtenáři známá postava. Jsou k ní vztaheny další údaje (Betanie jako místo, kde bydlí, Marta jako její sestra a Lazar jako její bratr).²¹⁶

Ježíš na zprávu o nemoci Lazara reaguje prohlášením, že to *není nemoc k smrti, ale k slávě Boží* a ještě upřesňuje smysl, *aby jí byl oslaven Boží Syn*.²¹⁷ Zmínka o projevu slávy má kromě vztahu k prvnímu znamení v Káni Galilejské (J 2,11) i další význam – ukazuje k Ježíšovu oslavení na kříži. „Jak se Ježíšovo veřejné působení schyluje ke konci, řada témat se začíná spojovat. Ježíšova slova o jeho „hodině“ (J 2,4; 7,7-8,30; 8,20) a „vyvýšení“ (J 3,14; 8,28) naznačují, že jeho oslavení bude spojeno se smrtí. Je-li tomu tak, události, které souvisejí s Lazarem, uvedou do pohybu oslavení Božího Syna (v. 4).“²¹⁸ Věta, že *Ježíš Martu, její sestru i Lazara miloval* (v. 5), je vlastně vysvětlením následujícího sdělení: *Když uslyšel, že je Lazar nemocen, zůstal ještě dva dny na tom místě, kde byl* (v. 6). „Toto vysvětlení vypravěče se staví proti dojmu, kterým by Ježíšovo jednání jinak působilo: ačkoli to tak nemusí vypadat, jeho otálení není výrazem lhostejnosti, nýbrž jeho lásky.“²¹⁹ Navíc, Ježíšovo otálení, jak se zdá, neprodloužilo Lazarovo utrpení. Betanie byla vzdálená pouze den cesty a Ježíš po příchodu do Betanie zjistil, že je Lazar mrtvý už čtyři dny (11,39). Připočteme-li dva dny, které Ježíš čekal, než se do Betanie vydal, vychází nám, že Lazar patrně zemřel krátce poté, co pro Ježíše poslali.²²⁰

8.3.2 Ježíšův rozhovor s učedníky a jeho cesta do Betanie (J 11,7-19)

Na scéně se objevují učedníci a hovoří s Ježíšem. Poté, co jim Ježíš oznámí svůj úmysl odejít do Judska, mu učedníci připomínají, že jeho předchozí pobyt skončil pokusem jej kamenovat. Ježíš na námitku odpovídá zvláštním podobenstvím (vv. 9-10). V Janově evangeliu můžeme vidět dva významy: Ježíš jako světlo světa (J 8,12) přichází do temnoty Lazarovy smrti. Ten je ve chvíli, kdy Ježíš pronáší tato slova, už zřejmě mrtvý (vv. 11-15), potřebuje, aby mu byl život darován z vnějšku – jako světlo.²²¹ Další možný význam tohoto přirovnání je, že

²¹⁶ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 431, zmiňuje existenci názoru, že sestry Marie a Marta nebyly součástí původního příběhu o vzkříšení.

²¹⁷ Srov. J 9,3.

²¹⁸ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 347.

²¹⁹ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 455.

²²⁰ KEENER, C. S., *The Gospel of John: A Commentary. Volume II.*, s. 839.

²²¹ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 457-458.

pro Ježíše ještě nastala hodina jeho smrti. „Putuje ve světle Boží vůle a *neklopýtne*, to znamená, že čas jeho smrti neurčí Židé. Nyní ho ještě nemůžou usmrtit, protože ještě nepřišla hodina určená Otcem.“²²²

Rozhovor dále odráží nedorozumění mezi Ježíšem a učedníky. Ježíš učedníkům sděluje, že Lazar zemřel a že on ho vzkřísí, jeho obrazný způsob vyjadřování však učedníci nepochopí – o smrti hovoří jako o spánku (vv. 11-13). Ježíš o smrti jako o spánku mluví na dvou místech – zde a v příběhu o vzkříšení Jairovy dcery (Mk 5,39). V obou případech však tohoto obrazu užívá výhradně Ježíš, u ostatních zúčastněných naráží na odmítnutí či nepochopení (Ježíš je totiž jediný, kdo je schopen zesnulého opravdu „probudit“).²²³ Ježíš učedníky vyvede z omylu přímým sdělením, že *Lazar zemřel*. Dodává, že se z toho raduje právě kvůli učedníkům, protože skrze událost Lazarovy smrti mohou uvěřit. Čtenář zjišťuje, že pohnutkou Ježíšova rozhodnutí jít do Betanie je odpověď na Boží plán, a nikoli na lidské potřeby.²²⁴ Konkrétní pomoc jednotlivcům má pak zásadní význam i pro ostatní. Proto je důležité, že Ježíš „jen“ neuzdravuje, ale dokonce křísí mrtvého člověka – takto znamená totiž zřetelněji poukáže na to, co Ježíš přináší: nový život, který je víc než smrt. Ježíšova radost, že tam nebyl, předjímá výčitku, kterou mu předloží obě sestry: „*kdybys byl zde, nebyl by můj bratr umřel*“.²²⁵ „Ježíš se tím, co sleduje, vědomě odlišuje od toho, v čem možnou pomoc spatřují všichni ostatní zúčastnění – učedníci, Lazarovy sestry i solidární Židé.“²²⁶ Výzvy *pojďme* na závěr rozhovoru se chápe Tomáš a jeho zdůvodnění (*abychom spolu s ním zemřeli*) prozrazuje odhodlání nedát se nebezpečím od Ježíše oddělit.²²⁷

Ježíš se tedy přesouvá do Judska a zjišťuje, že Lazar je již čtyři dny v hrobě.²²⁸ Zmínka o čtyřech dnech je zřejmě součástí Janovy symbolické řeči. Ježíšovo vlastní vzkříšení je tradičně spojováno s údajem „třetího dne“, pak tedy vzkříšení čtvrtého dne je zařazeno až za tuto událost, avšak věčně je Lazarovo vzkříšení Ježíšovým teprve umožněno.²²⁹ Objevují se též výklady, které ukazují,

²²² PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 112.

²²³ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 458.

²²⁴ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 348.

²²⁵ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 460.

²²⁶ Tamtéž, s. 460.

²²⁷ Tamtéž, s. 461.

²²⁸ Tamtéž, s. 462-463, zmiňuje, že Betanie je od Jeruzaléma necelou hodinu cesty, to znamená, že Ježíš se ocitá v blízkosti místa, kde se jeho příběh uzavře (do Jeruzaléma se děj přesune ve v. 46, tam Ježíš zemře a vstane z mrtvých). Přítomní Židé jsou tedy zřejmě taky z Jeruzaléma, ale v celém oddíle nevystupují jako Ježíšovi nepřátelé, nýbrž jako solidární přátelé sester Marie a Marty: přišli je *potěšit v zármutku*.

²²⁹ Tamtéž, s. 474, upozorňuje, že v podobném smyslu mluví Jan Křtitel o svém vztahu k Ježíšovi: ten, který přišel po něm, ve skutečnosti patří před něj (J 1,30).

že „tento údaj stupňuje velikost zázraku a vyjadřuje, že zde všechno lidské snažení dospělo k hranici, kterou nemůže překročit, neboť podle židovského pojetí hledá duše ještě tři dny tělo zemřelého. Čtvrtým dnem začíná nezadržitelně rozklad.“²³⁰

8.3.3 Rozhovor s Martou I. (J 11,20-27)

Ačkoliv by měla Marta podle obecných zvyklostí zůstat doma a přijímat ty, kdo je přišli navštívit,²³¹ prokazuje Ježíši úctu a jde mu naproti.²³² Zdá se, že jednání sester Marie a Marty probíhá podle stejného vzorce jako v Lk 10,38-42. Ve skutečnosti je však rozdělení rolí jiné: u Jana není Marta přehnanou péčí odváděna od soustředění na Ježíšova slova, naopak je to ona, kdo s Ježíšem vede rozhovor a vyznává svou víru. Janovo vyprávění ukazuje spíše podobnost jednání obou sester (obě k Ježíši postupně přicházejí, obě se stejnou poznámkou).²³³ Marta však jedná aktivněji, vychází Ježíšovi naproti dříve než její sestra. Skutečnost, že Marie zůstala doma, bývá někdy považována za projev zármutku.²³⁴

Marta oslovuje Ježíše *Pane* (J 11,21) a obě části její řeči k Ježíšovi mají charakter vyznání. První vyjadřuje přesvědčení, že Ježíš má zázračnou moc uzdravit, ale zároveň lítost či zklamání – Ježíš přišel pozdě. Ukazuje se tu napětí mezi Ježíšovou představou pomoci a očekáváním ostatních. V druhé části (J 11,22) je forma vyznání ještě posílená uvozujícím *vím, že*. Ujistění o vyslyšení modlitby je v janovském okruhu velmi frekventované (J 14,13; 15,7.16, 1 J 5,15). Marta vyznává, že v Ježíše neztratila důvěru, že nepochybuje o Ježíšově blízkém vztahu k Bohu, přičítá jeho prosbě u Boha velkou sílu – *začkoli požádáš Boha, Bůh ti dá*.²³⁵ Vidí soulad mezi vůlí Otce a láskou Krista k jeho přátelům.²³⁶

Jsou možné dva pohledy na Martino víru, jak ji můžeme číst v jejích vyznáních (vv. 22, 24, 27). Obvykle je Martino vyznání pokládáno za vyjádření neadekvátní víry, kterou Ježíš v rozhovoru koriguje. Nedostatečnost víry bývá spatřována v tom, že považuje Ježíše za divotvůrce, který má svými prosbami zvláštní vliv na Boha, avšak nevidí to, že je v Ježíši Bůh přímo přítomen.²³⁷

²³⁰ PORSCHE, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 113.

²³¹ KEENER, C. S., *The Gospel of John: A Commentary. Volume II.*, s. 842-843, je pravděpodobné, že v domě Marie a Marty bylo velké množství lidí, protože bylo ve zvyku navštívit pozůstalé a společně s nimi truchlit. Doba truchlení trvala včetně pohřbu sedm dní a byla to doba, kdy pozůstalá rodina zůstávala v domě, lidé přicházeli, přinášeli jídlo a projevovali jí soustrast.

²³² Srov. J 12,13.

²³³ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 463-464.

²³⁴ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 359.

²³⁵ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 464.

²³⁶ RUPNIK, M. I., *U stolu v Betánii*, s. 58.

²³⁷ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 464-465.

Opačný pohled vidí v Martiných vyznáních vzorové vyznání víry, a to nejen židovské – v historické rovině příběhu, ale i křesťanské – v rovině situace čtenářů.²³⁸

Na otevřenou důvěru odpovídá Ježíš ujištěním: *Tvůj bratr vstane* (J 11,23) a Marta na něj reaguje tradiční formulací víry ve vzkříšení: *Vím, že vstane při vzkříšení v poslední den* (J 11,24). Ta je nejen charakteristická pro většinu židovských proudů v té době, obzvláště farizejského hnutí, ale je i křesťanským vyznáním víry ve vzkříšení.²³⁹

Rozhovor vrcholí Ježíšovým prohlášením: *Já jsem vzkříšení a život. Kdo věří ve mne, i kdyby umřel, bude žít. A každý, kdo žije a věří ve mne, neumře navěky.* (J 11,25-26). Ježíš tak na vyznání reaguje nejprve výrokem *já jsem...* a ukazuje dvojitý pohled na skutečnost nového života, kterou přináší: nový život jednak ve smyslu apokalyptické naděje vzkříšení na konci časů (první věta), ale nový život i v přítomnosti (druhá věta). Vedle skutečnosti Božího synovství je tato skutečnost, že Ježíš je život a že lidé mohou pravého života dosáhnout jen skrze něj, centrálním poselstvím Janova evangelia. Dá se říct, že Ježíš odvádí pozornost od apokalyptických událostí na konci času a soustředí se na přítomnost. Rozhodnutí, které navždy určuje celý život, nepadne až v „poslední den“, avšak dochází k němu teď, v aktu víry člověka, jakmile se setká s Ježíšem.²⁴⁰

Marta na otázku „*Věříš tomu?*“ vyslovuje to, co bylo jádrem víry rané i pozdější církve, a odpovídá třemi christologickými tituly: *ty jsi Mesiáš (Kristus), Syn Boží, ten, který má přijít na svět* (J 11,27). Marta Ježíše poznává nejen jako člověka plného Boha, ale jako Božího syna.²⁴¹ Je v tuto chvíli nositelkou vrcholného vyznání víry. „Toto vyznání se nápadně podobá Petrovu vyznání v Mt 16,16, o kterém se výslovně říká, že ho Petrovi zjevil „Otec v nebesích“. Je pozoruhodné, že zde ho vyslovuje žena.“²⁴²

8.3.4 Ježíšovo setkání s Marií a jeho cesta ke hrobu (J 11,28-37)

Martiným třetím vyznáním rozhovor končí a Marta odchází k sestře Marii se vzkazem *je tu Mistr a volá tě*, ačkoliv žádný takový Ježíšův pokyn nebyl

²³⁸ Tamtéž, s. 465.

²³⁹ Tamtéž, s. 466.

²⁴⁰ PORSCHE, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 114, svědčí o tom závěrečná věta Janova evangelia (J 20,31); také to, že pojem život je jedním ze stěžejních pojmů ve formulích *já jsem*.

²⁴¹ RUPNIK, M. I., *U stolu v Betánii*, s. 61.

²⁴² PORSCHE, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 115.

zmíněn.²⁴³ Marie se pak vydává za Ježíšem, což je Židy mylně považováno za její odchod ke hrobu a následují ji zřejmě ve snaze být ji nablízku v jejím truchlení. Marie je tak namísto ke hrobu přivádí k Ježíši a až pak všichni společně odcházejí ke hrobu.

K setkání Ježíše s Marií dojde na stejném místě jako předtím s Martou a Marie také Ježíše osloví stejným způsobem jako její sestra. Další slova pak nahrazuje gesto – padla mu k nohám. Nelze říct, že by toto Mariino jednání vyjadřovalo větší důvěru v Ježíše, jak bývá někdy vykládáno.²⁴⁴ Marie pláče a Ježíš na její pláč reaguje velkým pohnutím a tato epizoda se stává „místem, kde je v evangeliích věnována vůbec nejpodrobnější pozornost Ježíšovým citům.“²⁴⁵ Zmínka o duchu zde nejspíš neodkazuje k Duchu Božímu, nýbrž k vnitřnímu rozměru Ježíšovy osobnosti a obě užitá slovesa vyjadřují silnou emoci.²⁴⁶ Někteří vykládači mají za to, že tyto emoce vyjadřují nespokojenost či přímo zlost nad nedostatkem víry u Marie a Židů.²⁴⁷ Tento výklad by byl pochopitelný u v. 38 (v. 37 může být chápán jako manifestace nedostatečné víry).²⁴⁸ Důvodem je však zřejmě Ježíšova konfrontace se skutečností smrti. Zdá se, že ačkoliv je jediný, kdo má moc i nad smrtí, je skutečností smrti zasažen hlouběji než ostatní. Ježíš sdílí zármutek ostatních nad ztrátou přítele (pláče stejně jako oni). „Avšak evangelista zdůrazňuje, že jeho city, s nimiž se přibližuje k Lazarovu hrobu, jsou silnější, velmi blízké těm, které v něm probudí blízkost jeho vlastní smrti (J 12,27; 13,21).“²⁴⁹ Někteří Židé na Ježíšovu přítomnost a zřejmý zármutek reagují přesvědčením, že pomocí by bývala mohla být Ježíšova zázračná uzdravující moc, která se projevila *uzdravením slepého* (kap. 9). Mimoděk vyjadřují alternativu (záchranu před smrtí) k pomoci, kterou Ježíš skutečně přináší – záchranu ze smrti.²⁵⁰

²⁴³ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 468, poznamenává, že za tím můžeme vidět buď úspornost vyprávění, nebo také náznak, že pozvání dalším lidem k setkání s Ježíšem samozřejmě vyplývá z vyznání víry (viz Samařanka, povolání učedníků v 1. kapitole).

²⁴⁴ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 352, zdůrazňuje, že v tomto příběhu je pouze Marie postavou, která projevuje pravou víru.

Naopak PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 115, tu spíše její jednání chápe jako výraz lidské bezmocnosti a rezignace tváří v tvář smrti.

²⁴⁵ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 470.

²⁴⁶ ČEP: *v duchu se rozhorlil a vzrušen*; Pavlíkův studijní překlad: *v duchu hluboce dojat a rozechvěl se*, popř. překladatel uvádí i možný překlad *zavzdychal (zasténal) a oťřásl se* (ve smyslu vnitřního vzrušení nebo zevního projevu).

²⁴⁷ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 471, poukazuje na případy z evangelijní tradice, které mohou být analogiemi (Mk 4,40; Mk 6,6; L 19,41-44).

²⁴⁸ BROWN, R. E., *The Gospel according to John I-XII.*, s. 435.

²⁴⁹ ROSKOVEC, J. *Evangelium podle Jana*, s. 472.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 472-473.

8.3.5 Rozhovor s Martou II. (J 11,38-40)

Ježíš tedy přichází ke hrobu. Hrob je popsán jako jeskyně uzavřená kamenem, což se podobá tomu, co známe o Ježíšově hrobu ze synoptických evangelií. Jan takovýto popis Ježíšova hrobu neuvádí, pouze zdůrazňuje, že šlo o nový hrob (v. 19,41). Následující vyprávění (J 20,1.5-8.11-12) však tuto skutečnost předpokládá.²⁵¹

Na Ježíšovu výzvu k otevření hrobu vznáší Marta námitku. Připomíná, že Lazar už je v rozkladu²⁵² a čtyři dny ve spojení s touto skutečností by byly potvrzením názoru, který vyjádřily obě sestry i Židé, a to, že příležitost k pomoci už uplynula.²⁵³ „Opakovaný odkaz na čtvrtý den a zápach rozkladu podtrhuje velikost zázraku, ke kterému brzy dojde.“²⁵⁴ Někteří vykládači považují Martino realistické upozornění za projev malověrnosti.²⁵⁵ Podle tohoto názoru Marta svými pochybnostmi Ježíšovi říká, že nad člověkem, který je čtyři dny v hrobě, nemá moc.²⁵⁶ Je možné se na její námitku podívat i jako na záměr evangelisty, který ji zde uvádí proto, aby dal Ježíšovi možnost odpovědět.²⁵⁷

Ježíš Martu odkazuje na to, co jí řekl – *že uvidí slávu, bude-li věřit* – avšak nic takového jí přesně nepověděl. Nejblíže tomu odpovídá otázka na víru, kterou jejich rozhovor končil (v. 26). Slova o vidění slávy však upomínají na jiné výroky v evangeliu, v tomto příběhu na začátek, když hovoří se svými učedníky. Zajímavá je podmínka *budeš-li věřit*, která naznačuje, že vidět slávu Boží se nekryje s vnějším sledováním toho, co se Ježíš chystá udělat.²⁵⁸ Verš 40 spojuje téma víry, o které Ježíš mluví s Martou ve vv. 25-26, a téma slávy, o které slyšíme ve v. 4. Slova o slávě neukončují pouze tuto kapitolu, avšak navazují na zázrak v Káně (11,40 2,11), a dávají tak dohromady první a poslední znamení.²⁵⁹

²⁵¹ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 473.

²⁵² Pavlíkův studijní překlad: *Pane, již páchne, vždyť je tam čtyři dny*.

²⁵³ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 473.

²⁵⁴ PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 116.

²⁵⁵ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 474, se velmi podivuje nad nadřazeností těchto výkladů. Z jeho pohledu je Martino upozornění pochopitelné, neboť možnost vzkříšení z mrtvých je ostře protichůdná lidské zkušenosti a vědomostem o možnostech pozemského života.

²⁵⁶ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 354.

²⁵⁷ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, II, s. 424.

²⁵⁸ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 474.

²⁵⁹ BROWN, R. E., *The Gospel according to John I-XII.*, s. 436.

Dva výroky ve vv. 4 a 40 ukazují, že vzkříšení je skutečně vrcholným znamením Boží spásné moci přítomné v Ježíši.²⁶⁰ Toto sedmé znamení má také ukázat Ježíšovu moc nad smrtí, která předchází jeho vlastnímu zmrtnýchvstání.

8.3.6 Popis znamení (J 11,41-44)

Poté, co Ježíš odpověděl Martě na její námitku, dochází k otevření hrobu, Ježíš prosloví modlitbu, která má funkci zjevovatelského slova: kvůli zástupu. Ježíš svou modlitbou zdůrazňuje, že čin, který bude následovat, je důsledkem jeho těsného vztahu k Bohu a jeho modlitba (s jistotou vyslyšení) je zároveň vzorem modlitby všech věřících.²⁶¹

Teprve tehdy dochází k samotnému vzkříšení. „Stručnost jeho vylíčení nápadně kontrastuje s rozsáhlým popisem cesty, která k němu vedla.“²⁶² Vzkříšení pak proběhne způsobem, který připomíná probuzení spícího ze spánku, zároveň odkazuje k apokalyptickým představám (*mocný hlas*). Lazarovo vzkříšení je popsáno jako vysvobození. Lazar (zde ještě označen jako zemřelý) vychází z hrobu *svázaný plátnem*.²⁶³ Ježíš přikazuje přítomným, aby jej *rozvázali a nechali odejít*. Lazar mizí ze scény a později v evangeliu je jen zmíněna jeho přítomnost u stolu s Ježíšem (J 12,2) a je na něj odkazováno (J 12,9n.17). To, co Ježíš učinil, má dvojí výsledek. Mnohé to přivedlo k víře, jak Ježíš zamýšlel (vv. 15, 26, 42), avšak pro jiné se tento skutek stal předmětem udání, jak je zřejmě třeba na tomto místě chápat *oznámení farizeům*.²⁶⁴ Významná je rozpolcenost v reakcích (která je ale jinak u Jana běžná) na čin, u kterého by se dalo předpokládat, že bude přesvědčivý pro všechny. Tento čin stále zůstává znamením otevřeným víře, která ale nutně nevzniká pouhým viděním znamení.²⁶⁵ „Udání farizeům (později ve v. 46) tvoří přechod k druhé části lazarovského oddílu, v níž se ukazuje, jak vzkříšení Lazara vede k Ježíšově smrti.“²⁶⁶

²⁶⁰ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, II, s. 424, zdůrazňuje, že všechna znamení v Janově evangeliu ukazují na Boží slávu, která se projevuje v Ježíši a kterou jsou schopni spatřit ti, kdo věří.

²⁶¹ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 476.

²⁶² Tamtéž, s. 476.

²⁶³ Tamtéž, s. 476, popisuje, že bylo zvykem halit mrtvá těla pruhy plátna. Pohřební plátna na Lazarově těle také odkazují k pozdějšímu popisu Ježíšova hrobu, ačkoliv se tady ukazuje rozdíl: Ježíšova plátna budou odložena a srovnána (nepatří už k Ježíšově existenci).

²⁶⁴ Tamtéž, s. 477-478, na rozdíl od „vyprávění o činech“ ve smyslu svědectví víry (J 5,12n.15; 9,11.25.30-33).

²⁶⁵ Tamtéž, s. 478.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 478.

8.4 Shrnutí a reflexe

Je velmi pravděpodobné, že rozhovor Ježíše s Martou je dílem evangelistova přepracování původně kratšího příběhu, v tomto případě představuje nejrozsáhlejší a teologicky nejvýznamnější část této nové verze.²⁶⁷ V zásadě můžeme mluvit o dvou rozhovorech, přičemž v prvním se setkává Martina „standardní“ víra ve vzkříšení s tím, co přináší Ježíš a co vyjadřuje výrokem *já jsem*,²⁶⁸ druhý, kratší tvoří Martina námitka k Ježíšově výzvě k odstranění kamene ze vchodu do jeskyně a Ježíšova odpověď na ni, ve které Ježíš upozorňuje na souvislost mezi vírou a „viděním Boží slávy“. Dá se říct, že v rozhovoru s Ježíšem roste chápavost Martiny víry,²⁶⁹ o kterou v celém vyprávění vlastně jde a na které vidění Boží slávy závisí.

Jde o velmi osobní dialog, jež má být pro čtenáře klíčem k pochopení následujícího znamení a také vlastní Ježíšovy smrti a jeho vítězství nad ní. Samotné znamení na tomto rozhovoru nezávisí, mohlo by se dobře odehrát i bez něj. Vypadá to, že je důležitější, co tento „záznam rozhovoru“ přinese čtenáři než to, zda rozhovor mezi Ježíšem a Martou vůbec proběhl. Přesto, přistoupíme-li na evangelistovo líčení, můžeme se přiblížit tomu, co to znamenalo být Ježíšovým přítelem. Na velmi osobní, lidské rovině, je Ježíšovo předvysvětlení následujícího znamení směrem k Martě velmi citlivé. Vstupuje totiž do její bolesti, nechá zaznít její vyznání, postupně „dozrát v porozumění“.²⁷⁰ Nakonec nechá zaznít i její pochybnosti v druhém, krátkém rozhovoru u hrobu a tuto pochybnost použije k tomu, aby znovu vzbudil Martinu víru a pomohl jí a skrze ni i čtenáři obrátit se navzdory blízkosti smrti k životu.

K janovskému pojetí víry zřejmě patří, že není považována za jednorázovou, jednou provždy platnou skutečnost, je třeba ji stále živit a obnovovat.²⁷¹ Pro evangelistu, který připomíná setkání Ježíše s Martou svým čtenářům jako zrcadlo jejich vlastní víry, je postoj Marty příkladem víry, který se osvědčuje v kritické situaci. Věřící není schopen proniknout do přítomné tmy světlem rozumu, ani pochopit budoucnost lidskou předvídavostí; drží se však Ježíše a je si jistý Boží pomocí ve věrné důvěře.²⁷²

²⁶⁷ PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 111.

²⁶⁸ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 448.

²⁶⁹ RUPNIK, M. I., *U stolu v Betánii*, s. 58.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 59.

²⁷¹ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 478.

²⁷² SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, II, s. 416.

9 Pátý rozhovor – s Marií Magdalskou (J 20,1-18)

¹ První den po sobotě, když ještě byla tma, šla Marie Magdalská k hrobu a spatřila, že kámen je od hrobu odvalen. ² Běžela k Šimonu Petrovi a k tomu učedníkovi, kterého Ježíš miloval, a řekla jim: „Vzali Pána z hrobu, a nevíme, kam ho položili.“ ³ Petr a ten druhý učedník vstali a šli k hrobu. ⁴ Oba dva běželi, ale ten druhý učedník předběhl Petra a byl u hrobu první. ⁵ Sehnul se a viděl tam ležet lněná plátna, ale dovnitř nevešel. ⁶ Po něm přišel Šimon Petr a vešel do hrobu. Uviděl tam ležet lněná plátna, ⁷ ale šátek, jímž ovázali Ježíšovu hlavu, neležel mezi plátny, nýbrž byl svinut na jiném místě. ⁸ Potom vešel dovnitř i ten druhý učedník, který přišel k hrobu dřív; spatřil vše a uvěřil. ⁹ Dosud totiž nevěděli, že podle Písma musí vstát z mrtvých. ¹⁰ Oba učedníci se pak vrátili domů. ¹¹ Ale Marie stála venku před hrobem a plakala. Přitom se naklonila do hrobu ¹² a spatřila dva anděly v bílém rouchu, sedící na místě, kde předtím leželo Ježíšovo tělo, jednoho u hlavy a druhého u nohou. ¹³ Otázali se Marie: „Proč pláčeš?“ Odpověděla jim: „Odnegli mého Pána a nevím, kam ho položili.“ ¹⁴ Po těch slovech se obrátila a spatřila za sebou Ježíše; ale nepoznala, že je to on. ¹⁵ Ježíš jí řekl: „Proč pláčeš? Koho hledáš?“ V domnění, že je to zahradník, mu odpověděla: „Jestliže tys jej, pane, odnesl, řekni mi, kam jsi ho položil, a já pro něj půjdu.“ ¹⁶ Ježíš jí řekl: „Marie!“ Obrátila se a zvolala hebrejsky „Rabbuni“, to znamená ‚Mistře‘. ¹⁷ Ježíš jí řekl: „Nedotýkej se mne, dosud jsem nevystoupil k Otcí. Ale jdi k mým bratřím a pověz jim, že vystupují k Otcí svému i Otcí vašemu a k Bohu svému i Bohu vašemu.“ ¹⁸ Marie Magdalská šla k učedníkům a oznámila jim: „Viděla jsem Pána a toto mi řekl.“

9.1 Kontext

Marie²⁷³ Magdalská je ve vyprávění Janova evangelia představena místem svého původu – vesnicí Magdala na břehu Genezaretského jezera. Celým jménem je zmíněna pouze na začátku a na konci perikopy (J 20,1.18). V Janově evangeliu patří mezi ženy, které přihlížely Ježíšově popravě. Sama pak přichází k hrobce a jako první objevuje prázdný hrob. Dostává se jí prvního zjevení Vzkříšeného a je

²⁷³ HELLER, J., *Výkladový slovník biblických jmen*, s. 401-402, udává, že lze najít více významů hebr. jména Mirjam: „Milovaná Amóna“, „Kapka moře“, „Hořkost moře“, nebo též podle různých možností odvození např: „Vzdorovitá“, „Svéhlavá“, „Vyvýšení“, „(Boží) dar“. Jméno je též spojováno s myrhou a mořem, má bohatou symboliku.

první zvěstovatelkou zmrtvýchvstání. „Musela hrát v prvotní církvi důležitou roli, neboť její jméno je se svědectvím zmrtvýchvstání spojeno ve všech evangeliích.²⁷⁴ U Jana má roli ze všech nejsamostatnější, což snad odráží i specifickou roli žen v janovských obcích.“²⁷⁵ Z toho důvodu je pak v pozdější církevní tradici nazývána apoštolou apoštolů (tak ji nazývá například sv. Augustin).²⁷⁶

9.2 Struktura textu

Scény u hrobu (J 20,1-18):

- a) Vv. 1-10: U prázdného hrobu
 - vv. 1-2: Úvod: Marie Magdalská zjišťuje, že hrob je prázdný
 - vv. 3-10: Učedníci u hrobu
- b) Vv. 11-18: Zjevení vzkříšeného Ježíše Marii Magdalské
 - vv. 11-13: Mariin rozhovor s anděly
 - vv. 14-18: **Ježíšův rozhovor s Marií Magdalskou**²⁷⁷

9.3 Výklad

Janovo podání příběhu o prázdném hrobu kombinuje různé prvky obsažené v synoptické tradici. Od synoptických verzí se ale zároveň velmi liší (navzájem se liší i vyprávění v jednotlivých synoptických evangeliích).²⁷⁸ „Zdá se, že použil tři hlavní předlohy. Velmi staré podání o návštěvě hrobu několika ženami (srov. Mk 16,1-8), tradici o Petrově prohlídce hrobu (srov. L 24,12) a zprávu o zjevení vzkříšeného Ježíše Marii Magdalské s dalšími ženami (srov. Mt 28,8-10). Evangelista tato stará podání zaznamenal a významným způsobem redakčně zpracoval (vyzdvižení postavy Marie Magdalské; doplnění postavy milovaného učedníka).“²⁷⁹

²⁷⁴ Lukášovo evangelium je jediné, které ji zmiňuje i dřív. Je zde jmenována ve skupině žen, které Ježíše doprovázely, a představena jako žena, ze které Ježíš vyhnal sedm démonů (L 8,2).

²⁷⁵ RYŠKOVÁ, M., *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 290.

²⁷⁶ PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 195.

²⁷⁷ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 536, členění textu převzato s úpravami.

²⁷⁸ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 759.

²⁷⁹ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 239.

9.3.1 Úvod (J 20,1-2)

„Dva příběhy, které se odehrávají u hrobu (J 19,41n a 20,1), jsou odděleny časovým údajem. K Ježíšovu pohřbu došlo ještě tentýž den, kdy byl Ježíš popraven (tedy v pátek), znovu se vyprávění k hrobu vrací *prvního dne v týdnu*.“²⁸⁰ Co se dělo mezi tím, vyprávění přeskakuje. *Marie Magdalská* se objevuje už ve scéně pod křížem (J 19,25). Evangelista neuvádí, proč šla k Ježíšovu hrobu,²⁸¹ a také na rozdíl od synoptiků neuvádí přítomnost dalších žen.²⁸² Plurál *nevíme* může být pozůstatkem této tradice,²⁸³ který Jan ponechal záměrně. Redukce počtu žen by mohla být projevem zvláštní pozornosti, kterou Jan ve vyprávění věnuje jednotlivcům: milovaný učedník (J 20,8), Marie Magdalská (J 20,16.18), Tomáš (J 20,28).²⁸⁴ Všechna evangelia se shodují na tom, že návštěva u hrobu se uskutečnila brzy ráno. Jan to zdůrazňuje slovy *ještě za tmy*.²⁸⁵ Cesta ke hrobu za tmy je však nepravděpodobná.²⁸⁶ Tma se tady ani tak nevztahuje k vnější situaci, ale spíše charakterizuje stav Marie Magdalské. „V Janově evangeliu, kde světlo a temnota zastávají důležitou roli, temnota trvá, dokud člověk neuvěří ve vzkříšeného Ježíše.“²⁸⁷ Marie navzdory tmě *spatřila, že kámen je odvalen* (v. 1).²⁸⁸ Popis Ježíšova pohřbu však neobsahuje údaj o uzavření hrobu kamenem (J 19,38.42).²⁸⁹ Znamenalo by to, že Jan znal synoptickou tradici o uzavření hrobu pomocí kamene.²⁹⁰ Jan se také nezmiňuje o tom, že by Marie nahlédla do hrobu

²⁸⁰ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 759, upozorňuje na nepřesný překlad ČEP (po sobotě). Pavlíkův studijní překlad uvádí *prvního dne týdne*.

²⁸¹ Podle Marka (Mk 16,1) a Lukáše (L 24,1) přišly ženy ke hrobu, aby Ježíše pomazaly, v Matoušově evangeliu, aby se podívaly ke hrobu (J 28,1).

²⁸² Matouš jmenuje dvě ženy (Mt 28,1), Marek tři (Mk 16,1) a Lukáš jmenuje tři ženy a uvádí, že spolu s nimi byly ještě jiné (L 24,10). Všichni synoptikové shodně jmenují Marii Magdalskou jako první mezi ženami, které šly ke hrobu.

²⁸³ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 762, dodává, že výpovědi o „vědění“ se však v Janově evangeliu objevují v různých situacích (J 3,2; J 3,11; 4,22; 6,42; 7,27; 9,20.21.24.29.31, 14,5 16,18.30; 21,24). MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 538, chápe plurál tak, že Marie spojuje oba učedníky se svojí nevírou (jsou dvě skupiny – ti, kteří vzali a my, kteří *nevíme, kam ho položili*).

²⁸⁴ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 760.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 760, popisuje, že v Janově evangeliu je smrt spojována s nevírou (např. J 6,17; J 8,12; 12,35.46). Údaj *za tmy* se však neshoduje se synoptickým pojetím (srov. Mk 16,2 – brzy ráno... sotva vyšlo slunce).

²⁸⁶ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, III, s. 362.

²⁸⁷ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 240.

²⁸⁸ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 538, poznamenává, že užití trpného rodu naznačuje Boží jednání. Marii však u otevřeného hrobu nic takového nenapadne.

²⁸⁹ Na rozdíl od Mk 15,46 či Mt 27,60.

²⁹⁰ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 241.

(činí to až později – v. 11), domněnku vysvětlující zmizení Ježíšova těla si tedy musela asi domyslet ze skutečnosti, že je hrob otevřený.²⁹¹

„Mariin běh připomíná útěk žen od hrobu, o němž se zmiňuje Mk 16,8. Rychlý pohyb naznačuje emoce, vzrušení. Marii v tom vzápětí napodobí oba učedníci, kteří se vydají ke hrobu.“²⁹² Marie učedníkům oznamuje svou domněnku o zmizení těla a při tomto vysvětlení dále setrvá (vv. 13b, 15b). Nevědomky při tom užívá výsostný titul – Pán – který v raněkřesťanské christologii výrazně souvisel se vzkříšením (Fp 2,11).²⁹³ Vedle Petra²⁹⁴ je jako příjemce zprávy jmenován *učedník, kterého Ježíš miloval*.²⁹⁵ Reakce učedníků je nejprve popsána doslova stejnými slovy jako před tím cesta Mariina: *šli ke hrobu* (v. 3).

9.3.2 Učedníci u hrobu (J 20,3-10)

Vzápětí se však dozvídáme, že podobně jako Marie od hrobu, učedníci k hrobu běželi (v. 4). Běh je líčen jako závod,²⁹⁶ který zřejmě znázorňuje postupné pronikání do tajemství vzkříšení, ale snad i jisté soupeření mezi Petrem a bezejmenným druhým učedníkem.²⁹⁷ Od 13. kapitoly, kde je milovaný učedník poprvé zmíněn, probíhá jakési vyrovnávání mezi ním a Petrem. Petrovi je přiznán primát, jak to vidíme i v tomto textu, ale přesto ten, kdo rozumí a je s Ježíšem spojen, je *učedník, kterého Ježíš miloval*. V tomto textu je láska tím, co jej žene dopředu a způsobí, že je u hrobu dříve než Petr.²⁹⁸ Zřejmě zde také běží o „autority“ různých obcí či skupin, které se liší také svými teologiemi. Tím, jak reprezentant janovské obce sice předběhne Petra, ale nakonec mu dá přednost, je uznáno Petrovo čelné postavení. Nakonec vlastně nejde o vzájemně se vylučující konkurenci, obě skupiny mají různé „teologické tempo“, na druhé straně se

²⁹¹ KEENER, C. S., *The Gospel of John: A Commentary. Volume II.*, s., poznamenává, že Marie mohla mít vážné obavy, že někdo Ježíšovo tělo ukradl. Šlo sice zejména o případy, kdy byl vykraden hrob někoho bohatého, přesto však existovaly případy, kdy proběhla krádež těla zemřelého, většinou pro účely magie.

²⁹² ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 761.

²⁹³ Tamtéž, s. 762.

²⁹⁴ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 242, zmínka o Šimonu Petrovi ve v. 2 ukazuje na jeho přední roli mezi učedníky. Šimon Petr patřil mezi první Ježíšovy společníky (srov. J 1,41-42). Je představen jako mluvčí dvanácti učedníků (srov. J 6,67-68), je mu svěřena péče o Ježíšovo stádce (J 21,15-17).

²⁹⁵ Jde již o třetí místo v Janově evangeliu, kde je takto výslovně označen (srov. J 13,23; 19,26).

²⁹⁶ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 538, namítá, že se nejedná o závod, ale „že se učedníci obracejí zády k situaci, která je spojovala s nevírou Marie Magdalské, a směřují k místu, kde zasáhl Bůh: k prázdnému hrobu“.

²⁹⁷ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 244, upozorňuje, že pro tohoto učedníka jsou zde použity dva tituly, a to *učedník, kterého Ježíš miloval* (v. 2) a *ten druhý učedník* (v. 3).

²⁹⁸ RYŠKOVÁ, M., *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 289.

navzájem uznávají a vědí, že se doplňují.²⁹⁹ V tomto závodě dvakrát vítězí onen *druhý učedník*: nejprve fyzicky – je první u hrobu (v. 4), pak i duchovně³⁰⁰ – on, nikoli Petr, nakonec *uviděl a uvěřil* (v. 8b), což je zřejmě vrcholná výpověď oddílu.³⁰¹ Ačkoli *milovaný učedník* vidí totéž co Petr, dívá se jinak (podobně i později J 21,7).³⁰² Petr stejně jako druhý učedník vidí v hrobě *lněná plátna*.³⁰³ Nadto si Petr ještě všímá detailu – roušky, která původně spočívala na Ježíšově hlavě³⁰⁴ a která byla složena jinde. Srovnaná plátna mají zde být známkou nesprávné Mariiny domněnky o přemístění těla. V případě loupeže by totiž mrtvé tělo bylo zřejmě v plátnech odneseno, nebo by alespoň plátna nebyla v hrobě srovnána. Je zde zároveň vidět rozdíl oproti události vzkříšení Lazara, který vyšel z hrobu do pláten ještě zavнутý.³⁰⁵ Petr vstupuje do hrobu, vidí důkazy zmrtvýchvstání, o jeho reakci se však nic nedozvídáme. Zřejmě jeho mlčení ukazuje na neschopnost vysvětlit si to, co viděl.³⁰⁶ Navzdory tomu tady není vykreslen negativně, evangelista nepíše o nedostatku jeho víry, ani nekritizuje to, že zůstal vzadu.³⁰⁷ „Ten, kterého Ježíš miloval, má vzhledem k Petrovi přednostní právo uvěřit ve zmrtvýchvstání jako první.“³⁰⁸ Skutečnost, že milovaného učedníka přivedl k víře pouhý pohled na to, co po Ježíšovi zůstalo, je tady zřejmě představeno jako ideální, vzorový případ. Věří, jako by viděl samotného vzkříšeného Ježíše.“³⁰⁹ Výrok *viděl a uvěřil* se podobá tomu, co řekne Vzkříšený Tomášovi (J 20,29). Připojená poznámka zdůrazňuje, že první z učedníků, který dospěl k povelikonoční víře, k ní dospěl *bez Písma*. To ukazuje na perspektivu vypravěče, pro něhož již reflexe na základě Písma byla součástí víry ve vzkříšení.³¹⁰ Evangelista píše, že učedníci *dosud nevěděli, že podle Písma musí vstát z mrtvých*, nacházejí se stále ve stavu, kdy ještě nerozumějí. Zdá se, že tento závěr je určen čtenáři příběhu – ten bude znát „Boží slovo“ o Ježíšově

²⁹⁹ PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 196.

³⁰⁰ RYŠKOVÁ, M., *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 289, zdůrazňuje, že učedník uvěřil proto, že se díval srdcem (opět je zde motivem láska k Ježíši).

³⁰¹ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, III, s. 368, poznamenává, že tento postoj *milovaného učedníka* je ještě potvrzen pozdějším sdělením při Ježíšově zjevení učedníkům, kde *učedník, kterého Ježíš miloval*, na základě velkého úlovku ryb poznává Ježíše a upozorňuje na to Petra slovy: *To je Pán* (J 21,7).

³⁰² ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 763.

³⁰³ Pavlíkův studijní překlad uvádí „*pruhy plátna, jak tam leží*“.

³⁰⁴ Rouška je také zmíněna při vzkříšení Lazara (J 11,44).

³⁰⁵ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 763.

³⁰⁶ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 246.

³⁰⁷ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, III, s. 368.

³⁰⁸ PORSCH, F. *Evangelium sv. Jana*, s. 196.

³⁰⁹ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 246.

³¹⁰ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 764.

zmrtvýchvstání.³¹¹ „Milovaný učedník i pozdější pokolení uvěří, aniž by Ježíše viděli.“³¹² Tichý návrat obou učedníků od hrobu potvrzuje, že v původním vyprávění nebyla zmínka o tom, že učedník uvěřil, jinak by se totiž musela zpráva o zmrtvýchvstání rozšířit mezi učedníky.³¹³ Zdá se, že záměrem v. 10 je nechat odejít učedníky a na scénu uvést Marii Magdalskou.³¹⁴

9.3.3 Setkání Marie s anděly (J 20,11-13)

Po odchodu učedníků se tedy vyprávění vrací k Marii, která stojí u hrobu a pláče³¹⁵ (v textu zmíněno celkem třikrát ve vv. 11, 13, 15). „Její pláč není obvyklým oplakáváním zemřelého, který byl očekáván od jeho příbuzných nebo přátel ženského pohlaví (srov. J 11,31), nýbrž výrazem její osobní bolesti a zármutku, že nemůže nalézt svého zemřelého Pána (vv. 13,15).“³¹⁶ Z vyprávění nevyplývá, jak se ke hrobu dostala. Na rozdíl od učedníků, kteří hned vešli do hrobu, Marie zůstává venku. Ačkoliv jeden z učedníků v předchozí scéně dospěl k víře, Marie stále považuje Ježíše za mrtvého a drží se svého počátečního vysvětlení. O tom, že jej *vzali a odnesli* mluví ve vv. 2, 13, 15b. Stejně jako před tím milovaný učedník, i ona se nakloní do hrobu, ale namísto toho, co zbylo po Ježíšovi, *spatří dva anděly – jednoho u hlavy a jednoho u nohou*, kde původně ležel Ježíš (kde se nacházela jeho hlava a jeho nohy). Skrze popis sezení andělů je dosvědčena skutečnost prázdného hrobu a poukázáno na událost vzkříšení, pro Marii však andělé tuto funkci neplní.³¹⁷ Andělé se objevují i ve velikonočním vyprávění u synoptiků, kde zvěstují poselství o zmrtvýchvstání. Naproti tomu v Janově evangeliu andělé nevysloví žádné poselství, pouze svou otázkou umožní Marii, aby podruhé vyslovila svůj názor na to, proč je hrob prázdný (v její výpovědi už není plurál, ale odpovídá *nevím*). Jejich přítomnost nechává Marii

³¹¹ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 542, tvrdí, že autor evangelia považuje za *Písmo* janovský příběh. Oba učedníci jsou součástí vyprávění, proto jej nemohou *ještě* znát.

³¹² Tamtéž, s. 540.

³¹³ SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, III, s. 370, zmiňuje možnost, že dodatek o učedníkovi, kterého Ježíš miloval, je dílem redakce a v původním textu evangelia nebyl. Tomu by podle autora odpovídalo postupné gradování příběhu. Na druhou stranu, říká, je třeba vzít v úvahu všechna místa v evangeliu, kde milovaný učedník vystupuje a evangelistovo zaměření na tohoto učedníka. Pak by se dalo předpokládat, že přepracování příběhu provedl on sám.

³¹⁴ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 247.

³¹⁵ BRANT, Jo-Ann A., *John*, s. 268, upozorňuje na to, že v kontextu Mariiny kultury šlo spíše o hlasitý nárek (vyvolaný zármutkem nad neúctou, s jakou bylo zacházeno s Ježíšovým mrtvým tělem), než o tichý pláč.

³¹⁶ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 248.

³¹⁷ Tamtéž, s. 249.

chladnou, nepřestává plakat pro Ježíše.³¹⁸ O Ježíši hovoří jako o *svém Pánu*, což vypovídá o osobním vztahu k němu.³¹⁹

9.3.4 Ježíšův rozhovor s Marií Magdalskou (J 20,14-18)

Marie se obrací (v. 14). Vypravěč nevysvětluje, co ji k tomu vedlo (možná vycítila, že za ní někdo stojí). Je tady zdůrazněno, že ačkoli *Ježíše spatřila, nepoznala, že je to on*. „Tím je naznačen problém tohoto oddílu: jak poznat Vzkříšeného.“³²⁰ Vzkříšení znamená jisté odcizení, Ježíšova přítomnost je odlišná od způsobu, jakým byl přítomný před svou smrtí, zůstává otázka, jak jej poznat.³²¹ Ježíš Marii osloví stejnými slovy jako před tím andělé: *ženo, proč pláčeš?* Doplňuje však ještě otázku: *koho hledáš?* „Je ironie, že ten, kterého Marie hledá, se jí ptá, koho hledá.“³²² To připomíná slovo andělů ženám v synoptických evangeliích.³²³ V kontextu Janova evangelia³²⁴ pokládá Ježíš stejnou otázku před svým zatčením vojákům (J 18,4.7) a podobnými slovy předjímá svůj odchod, po kterém nebude k nalezení jak svým protivníkům, tak i svým učedníkům. (J 7,36; 8,21; 13,33).³²⁵ Oslovení *ženo*³²⁶ může být narážkou na motivy z Gn 2-3, ale v rámci Janova evangelia také narážkou na obraz ženy, jejíž zármutek se změní v radost, který Ježíš použil v řeči na rozloučenou jako předjímku povelikonoční situace (J 16,20-22).³²⁷

Marie Ježíše nepoznala, považuje jej za *zahrádníka*. Toto nedorozumění zřejmě naznačuje, že Ježíš vypadal obyčejně (nijak nadzemsky) a že scénou prvního setkání se Vzkříšeným je zahrada, stejně jako byla místem jeho zatčení i ukřižování (J 18,1; 19,41).³²⁸ K prohloubení ironie pak toho, jehož tělo hledá,

³¹⁸ Je tady rozdíl oproti podání synoptiků, kdy setkání s anděly vyvolá strach (L 24,4-5; Mt 28,4).

³¹⁹ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 249.

³²⁰ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 765.

³²¹ Tamtéž, s. 766.

³²² MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 544.

³²³ Mk 16,6; Mt 28,5; L 24,5.

³²⁴ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 249, odkazuje ještě i k J 1,38 (ČEP „Co chcete?“; Pavlíkův studijní překlad „Co hledáte?“). Říká, že jde o otázku, která testuje učednictví. V tomto smyslu mohou být učedníky jak muži, tak ženy. Na začátku evangelia jsou učedníci představeni jako ti, kdo hledají Mesiáše. Na konci Marie Magdalská hledá Ježíše.

³²⁵ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 766, poznamenává, že mnohem víc než jako předjímku Ježíšovy smrti lze tato slova chápat jako odkaz k jeho vzkříšení.

³²⁶ ČEP toto oslovení vynechává, pouze: *Proč pláčeš?* Pavlíkův studijní překlad: *Ženo, co pláčeš?*

³²⁷ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 767.

³²⁸ Tamtéž, s. 767, dodává, že zahrada může rovněž volně odkazovat na rajskou zahradu (Gn 2,8) a že na motivy z biblického vyprávění o stvoření odkazují i další místa janovského vyprávění o setkání se Vzkříšeným: J 20,22 (srov. Gn 2,7); J 21,7 (srov. Gn 3,8-11).

žádá o vyřešení tajemství prázdného hrobu a zabývá se přenesením jeho těla.³²⁹ V oslovení Ježíše, *pane*, může být známkou zdvořilosti směrem k zahradníkovi, avšak zaznívá v něm i prvokřesťanský titul Ježíše (vv. 18, 25). Marie chce znát místo, kde se nachází Ježíšovo tělo, aby pro něj mohla jít.³³⁰ „Její záměr přinést tělo nazpět, který je pro jednu ženu sotva proveditelný, je výrazem její silné lásky vůči Ježíšovi a touhy mu být nablízku.“³³¹ Jediné, co ji spojuje s minulostí, je mrtvé tělo milovaného, kterého se domáhá.³³²

Zlomovým momentem v rozhovoru je druhé Ježíšovo oslovení, tentokrát pouze vysloví její jméno a *Marie* ho pozná. Výklady tohoto momentu odkazují k podobenství o dobrém pastýři, který volá své ovce jménem, ony znají jeho hlas a jdou za ním (J 10,3-4.27).³³³ Její (ve skutečnosti aramejské) oslovení *Rabunni* má zřejmě naznačit, že Ježíše oslovuje tak, jak byla zvyklá dříve. Vypravěč k tomuto oslovení připojuje komentář, *to znamená „Mistře“*.³³⁴ V textu je napsáno, že se při tom podruhé *obrátila*, což je obtížné si představit. Jestliže první obrácení bylo od hrobu k Ježíši, musela by se teď k němu otočit zády. „Zdá se tedy, že toto sloveso tu sleduje především vnitřní cestu její pozornosti: poznání Vzkříšeného vede přes dvojí obrát, nejprve od prázdného hrobu a andělů ke Vzkříšenému, ale pak ještě jednou k němu.“³³⁵ Zřejmě při tomto Ježíšově oslovení učinila něco hluboce lidského, pokusila se jej zachytit. Patrně chtěla obejmout Ježíšovy nohy jako ženy v Mt 28,9. Její chování lze považovat za projev spontánní radosti a touhy ho již znovu neztratit.³³⁶ Ježíš jí to však nedopřává. Poněkud překvapivý příkaz *nedotýkej se mne*³³⁷ zdůvodňuje prohlášením: *dosud jsem nevystoupil k Otci*. Zřejmě nejde o to, zda nebo kdy je možno se Ježíšova oslaveného těla dotknout. Zákaz doteku by byl v rozporu s pozdější Ježíšovou pobídkou směrem k Tomášovi, aby se dotkl jeho ran (srov. J 20,27). Spíše lze

³²⁹ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 544.

³³⁰ Pavlíkův studijní překlad: „Já jej odnesu“.

³³¹ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 250.

³³² RYŠKOVÁ, M., Příběh Kristova vzkříšení, *Český rozhlas* [online] 27. 3. 2005 [cit. 2022-04-08]. Dostupné z WWW: <https://temata.rozhlas.cz/pribeh-kristova-vzkriseni-8021537>.

³³³ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 251, odkazuje také na Iz 43,1, kde Hospodin volá Izrael jménem.

³³⁴ Tamtéž, s. 251, poznamenává, že oslovení opět připomíná Ježíšovo první setkání s učedníky (J 1,38).

³³⁵ ROSKOVEC, J., *Evangelium podle Jana*, s. 767-768. Tento symbolický výklad rozporuje MOLONEY F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 547, který tvrdí, že z pozice, z níž Marie viděla Ježíše pouze částečně, se k němu nyní obrací čelem.

³³⁶ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 252.

³³⁷ Tamtéž, s. 251, překládá toto sloveso jako „dotýkat se, uchopit se, držet“ a poznamenává, že se v Janově evangeliu vyskytuje pouze na tomto místě.

SCHNACKENBURG, R., *Das Johannesevangelium*, III, s. 376, volně překládá Ježíšův požadavek jako „Už mě nezdržuj, nech mě jít!“

usuzovat, že Ježíš Marii zapovídá něco, co se právě chystala udělat, nebo dokonce již udělala, patrně zmiňované objetí. Marii odkazuje na to, že skutečnost ještě není naplněná. Celá se naplní, až budeme u Otce. Svou reakcí Marii sděluje, že musí upustit od snahy obnovit jejich dřívější vztah.³³⁸ Upozorňuje ji na to, že smyslem vzkříšení není jeho návrat na zem, nýbrž naopak jeho návrat k *Otci*, který tu nazývá *výstupem*. Toto sloveso však neznamená, že se vzkříšený Ježíš nachází v jakémsi mezistavu. Použití slovesa *vystoupit* odkazuje na zaslíbení daná v řeči na rozloučenou J 14,1-3.³³⁹ Vzkříšený Ježíš dává najevo, že plní, co slíbil svým učedníkům při svém loučení s nimi. Vystupuje k *Otci*, aby učedníkům zprostředkoval společenství s Ním (J 14,21.23.28).³⁴⁰

Na zákaz navazuje posláni – úkol, který Ježíš Marii dává, stává se první svědkyní Vzkříšeného. Má jít k *jeho bratřím* (kterými zde Ježíš myslí učedníky) a říci jim o Ježíšově *výstupu k Otci*. Text je jediným místem v Janově evangeliu, kde jsou Ježíšovi učedníci nazváni Ježíšovými bratry a rovněž pouze zde označuje Boha jako jejich Otce.³⁴¹ Ježíš tento vztah k učedníkům ještě doplňuje slavnostním prohlášením: *pověz jim, že vystupuji k Otci svému i Otci vašemu a k Bohu svému i Bohu vašemu*. „Ježíš jde skrze svou smrt a své vzkříšení k Otci ne, aby se od svých oddělil, nýbrž aby se s nimi plně a definitivně spojil.“³⁴² Plní se tak, co bylo oznámeno v Prologu, že Ježíš uděluje právo stát se Božími dětmi (J 1,12).

Na počátku této epizody stála Marie v slzách u hrobu, na jejím konci už se znovu pohybuje, a to směrem od hrobu. Obnovený pohyb naznačuje čtenáři, že Marie dospěla na cestě víry do další fáze. Nyní zvěstuje, že *viděla vzkříšeného Pána*.³⁴³ Její slova jsou ozvěnou víry ve zmrtevýchvstání prvních křesťanů L 24,34; 1 Kor 9,1; 15,3n). Evangelista nakonec připojuje, že Marie Magdalská vyřídila, *co jí Ježíš řekl* (J 20,18b).³⁴⁴

9.4 Shrnutí a reflexe

Poslední Ježíšův rozhovor se ženou v Janově evangeliu se odehrává u jeho hrobu. V příběhu procházíme s Marií cestou od naprostého zoufalství po znovu

³³⁸ MOLONEY, F. J. *Evangelium podle Jana*, s. 545.

³³⁹ RYŠKOVÁ, M. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 291.

³⁴⁰ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 252.

³⁴¹ Tamtéž, s. 253.

³⁴² Tamtéž, s. 253.

³⁴³ MOLONEY, F. J., *Evangelium podle Jana*, s. 545.

³⁴⁴ MAREČEK, P., *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích*, s. 254.

nalezenou naději, od bezmoci v hledání mrtvého těla až po úkol zvěstovatelky poselství o zmrtvýchvstání.

Marie je na počátku rozhovoru tolik pohlcena svým žalem, až vlastně „přes slzy nevidí“. Nevnímá anděly v hrobě, Ježíše zaměňuje za zahradníka. Její jednání vypovídá mnoho o hloubce jejího vztahu k Ježíši.

Ježíš začíná dialog dotazem na její emoce. Marie sděluje důvod svého pláče, ale Ježíše nepoznává. Zvrat v rozhovoru působí až moment, když ji Ježíš osloví *Marie*. Nabízí se otázka, co slyšela Marie, že ji toto oslovení přivedlo až k duchovnímu prozření. Oslovení jménem zde může mít několik rozměrů: v biblickém pojetí jméno neslouží jen k odlišení jednoho člověka od druhého, mnohem více souvisí s celkovou osobností, s hloubkou člověka.³⁴⁵ Odpověď tu dostává i její lidská, a ještě možná výrazněji ženská touha být ve středu pozornosti milovaného, být milovaná, pochopená, přijatá s celou osobností, se všemi emocemi i jejich projevy. Ježíš se tu dotýká hloubky Mariina srdce a Marie ho poznává. Už nepochybuje, že je živý. Věří a v této víře může přijmout i jakési Ježíšovo usměrnění vztahu, a nakonec i úkol.

Marie přijatý úkol plní bez jakékoli námitky. Je pozoruhodné, že v Janově evangeliu se Ježíš dá poznat nejprve ženě³⁴⁶ a žena dostává (s předností před mužskými autoritami) privilegium zvěstovat jako první poselství o zmrtvýchvstání.³⁴⁷

³⁴⁵ NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*, s. 299, zdůrazňuje, že ve starozákonní době jméno znamenalo víc než pouhé pojmenování, bylo součástí duše – tělem, jímž se duše projevovala. Jméno často určovalo nějaká výrazná vlastnost, okolnosti, za kterých se člověk zrodil, popř. naděje, jež s narozeným člověkem byly spojovány. Teprve až od 4. stol. před Kr. bylo zvykem dávat dětem jména po blízkých příbuzných (L 1,59-61).

³⁴⁶ Stejně tak i Samařance (J 4,1-30).

³⁴⁷ PORSCH, F., *Evangelium sv. Jana*, s. 197-198.

ZÁVĚR

V Janově evangeliu mají ženy důležité místo. Jsou zobrazeny pozitivně, vstupují do vztahu s Ježíšem a svým jednáním ovlivňují ostatní lidi.

Ve své práci jsem se zaměřila na Ježíšova setkání se ženami v Janově evangeliu, která vedou k dialogu. Ježíš v rozhovorech se ženami věnuje pozornost jejich emocím, pozvedá jejich důstojnost, hovoří s nimi o důležitých tématech týkajících se víry, učí je a počítá s nimi jako se spolupracovníky. Ženy se v rozhovoru s Ježíšem mění: na úrovni vztahu k němu (Ježíšova matka, Marie Magdalská), své víry (Marta), svých náboženských představ (Samařanka), své aktuální situace (cizoložnice³⁴⁸).

V Janově evangeliu Ježíš hovoří se ženou celkem pětkrát.³⁴⁹ Rozbor jednotlivých perikop ukázal, že všech pět rozhovorů zaujímá v textu významné místo. Rozhovor s matkou je podnětem k prvnímu Ježíšovu znamení. Rozhovor se Samařankou stojí na počátku misie mezi Samařany. Rozhovor s cizoložnicí je vrcholem scény, v níž se Ježíš střetává s odpůrci. Rozhovor s Martou je pro ni i pro čtenáře důležitým vysvětlením posledního Ježíšova znamení a konečně rozhovor s Marií Magdalskou stojí na počátku zvěstování o vzkříšení.

Dva rozhovory (s matkou a s cizoložnicí) jsou velmi krátké (2 a 3 repliky), rozhovor se Samařankou je naopak nejdelší (Ježíš 7, Samařanka 6 replik). Tři rozhovory začíná Ježíš: rozhovor se Samařankou začíná žádostí, rozhovor s cizoložnicí a s Marií Magdalskou začíná otázkou. Dva rozhovory začíná žena: Ježíšova matka začíná rozhovor prohlášením o nedostatku na svatbě (a skrytou žádostí) a Marta prohlášením o Ježíšově moci (a skrytým zklamáním). Rozhovor ve dvou případech končí Ježíšovým prohlášením a vysláním: *jdi a už nehřeš* (cizoložnice 8,11) a *jdi a řekni* (Marie Magdalská 20,17). Ostatní tři rozhovory končí ženy svým rozhodnutím: matka vybízí služebníky k poslušnosti Ježíšovým příkazům (2,5), Samařanka po přerušení rozhovoru příchodem učedníků odchází do města svědčit o Ježíši, Marta v první (delší) části rozhovoru po svém prohlášení

³⁴⁸ Ačkoliv ČEP uvádí toto označení pro ženu přistiženou při cizoložství, v celé práci se tomuto označení vyhýbám, neboť se domnívám, že žádný hřích nemůže tvořit identitu člověka. Pouze v této části práce ženu zkratkou „cizoložnice“ označuji pro snadnější vyjádření a odlišení od ostatních žen, o kterých se v této práci jedná.

³⁴⁹ Kromě těchto rozhovorů se Ježíš ještě dvakrát setkává s Marií, sestrou Lazara. V těchto setkáních však k dialogu nedochází, byť ke vzájemné interakci ano. K významnému setkání dochází také s matkou, když ji před svou smrtí svěřuje milovanému učedníkovi.

o víře v Ježíše jako v Mesiáše odchází pro svou sestru Marii (11,28), ve druhé části končí rozhovor Ježíš utvrzením Marty ve víře (11,40).

Při práci s rozhovory se odkrývala témata, která jednotlivé rozhovory (případně příběhy, kterých jsou součástí) propojují:

- Bolest ze ztráty blízkého: Marta a Marie Magdalská
- Neutěšené osobní vztahy: Samařanka (4,16-18) a cizoložnice 8,3
- Ježíšova hodina: matka (2,4) a Samařanka (4,21.23)
- Život: Samařanka (4,14) a Marta (11,25.26)
- Zjevení slávy: matka (2,11), Marta (11,4.40)
- Výroky *já jsem*: Samařanka (4,26) a Marta (11,25)
- Otec: Samařanka (4,21.23), Marie Magdalská (20,17), „vůle Otce“ je skrytě přítomná i v rozhovoru s matkou a v úvodní části k rozhovoru se Samařankou (4,4). V úvodu k rozhovoru s Martou se Ježíš označuje jako Syn Boží (11,4), Marta jej nazývá Synem Božím (11,27) a před samotným vzkříšením Ježíš sám nazývá Boha Otcem (11,41).
- Mesiáš: Samařanka (4,25-26) a Marta 11,27
- Víra: matka (2,5), Samařanka (její víra roste v průběhu celého rozhovoru). Marta (11,25-27.40)
- Svědectví: Samařanka (4,28-29) a Marie Magdalská (20,17-18)

Spojujícím motivem všech rozhovorů jsou vztahy – vztah s Ježíšem, ať už existující nebo rozhovorem navázaný, a vztahy k ostatním lidem. Tyto vztahy charakterizuje zranitelnost (Marta a Marie Magdalská truchlí nad smrtí milovaného, Ježíšova matka musí unést Ježíšovu strohou odpověď na její žádost), v případě Samařanky a cizoložnice jsou jejich vztahy s blízkými velmi zraněné.

Navzdory tomu, že z jednotlivých rozhovorů můžeme vyčíst pouze Ježíšova slova a reakci žen na ně, zdá se, že právě vztah s Ježíšem je tím zásadním, co mění ženu, vede k její víře a uschopňuje ji k úkolu. V tomto vztahu Ježíš přijímá a nesoudí (Samařanka, cizoložnice), stává se potřebným, aby navázal vztah (Samařanka), bere vážně potřeby lidí i důvěru v něj vloženou (matka), bere vážně emoce ženy (Marta, Marie Magdalská), oslovuje ženu v její individualitě (Marie Magdalská).

Síla žen v Janově evangeliu není v jejich zvláštních schopnostech, neohroženosti a velkém sebevědomí. Ježíš paradoxně staví na jejich slabosti, zranitelnosti a na tom, že jej potřebují. Tím se stávají velkými a mohou být svým mužským protějškým vzorem.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Bible, Písmo svaté Starého a Nového zákona, Český ekumenický překlad 11. vyd. (9. přepracované), Praha: Česká biblická společnost, 1998.

Bible, Studijní překlad Miloše Pavlíka, [online] [cit. 2022-03-29], Dostupný z WWW: [untitled \(milos-pavlik.eu\)](http://untitled(milos-pavlik.eu))

Literatura

BRANT, Jo-Ann A., *John*, Paideia: Commentaries on the New Testament, Grand Rapids, Mich.: Baker Academic, 2011.

BROWN, Raymond E., „Roles of Women in the Fourth Gospel“, *Theological Studies* 36/4 (1975), s. 688-699.

BROWN, Raymond E., *The Gospel according to John I-XII*, Anchor Bible 29, New York: Doubleday, 1966.

BROWN, Raymond E., *The Gospel according to John XIII-XXI*, Anchor Bible 29A, New York: Doubleday, 1970.

CARSON, D. A. – MOO, D. J., *Úvod do Nového zákona*. Přeložil Dan Drápal a Pavel Jartym. Praha: Návrat domů, 2008.

FAUSTI, Silvano, *Nad evangeliem podle Jana: porozumět Božímu slovu*, přeložil Jaroslav Brož, Praha: Paulínky, 2014.

HELLER, Jan, *Výkladový slovník biblických jmen*, Praha: Avent-Orion, 2003.

JENIŠOVÁ, Ludmila, *Ježíš a samařská žena (Jan 4,1-42)*, 2012, bakalářská práce, Univerzita Palackého, Cyrilometodějská teologická fakulta, Katedra biblických věd. Vedoucí práce Petr Mareček.

JOHN, z Taizé, bratr, *Setkání u studny*, Malý duchovní život, svazek 119, přeložil Josef Kodet, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011.

KEENER, Craig S., *The Gospel of John: A Commentary (Volume I, II)*, Grand Rapids, Mich.: Baker Academic, 2012.

KÖSTENBERGER, Andreas J., *John*, Baker Exegetical Commentary on the New Testament, Grand Rapids, Mich.: Baker Academic, 2004.

KRAUS, Jiří – PETRÁČKOVÁ, Věra, *Akademický slovník cizích slov*, Praha: Academia, 1998.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro, *Jak si navzájem lépe porozumíme. Kapitoly z psychologie sociální komunikace*, 1. vyd., Praha: Svoboda, 1988.

- MAREČEK, Petr, „Ježíš píše prstem po zemi (Jan 8,6b.8)“, *Studia Theologica*, ročník 4, číslo 2, rok 2002, s. 11-15.
- MAREČEK, Petr, „Zázrak na svatbě v Káně: Počátek Ježíšových znamení (Jan 2,1-11)“, *Communio*, ročník 10, číslo 1, rok 2006, s. 86-100.
- MAREČEK, Petr, *Ježíšovo vzkříšení v evangeliích. Výklad závěrečných kapitol kanonických evangelií*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011.
- METZGER, Bruce M., *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, Stuttgart: United Bible Societies, 2000, s. 187-197.
- MOLONEY, Francis J., *Evangelium podle Jana*, Sacra pagina 4, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
- NOVOTNÝ, Adolf, *Biblický slovník*. 3. vyd., Praha: Kalich a Česká biblická společnost, 1992.
- POKORNÝ, Petr – HECKEL, Ulrich, *Úvod do Nového zákona: přehled literatury a teologie*, přeložili Pavel Moskala a Lucie Kopecká, Praha: Vyšehrad, 2013.
- PORSCH, Felix, *Evangelium sv. Jana*, Malý stuttgartský komentář, Nový zákon 4, přeložila Jana Veselá, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.
- PORSCH, Felix, *Mnoho hlasů – jedna víra*, přeložil Jaroslav Elšák, Praha: ZVON, České katolické nakladatelství a vydavatelství, 1993.
- ROSKOVEC, Jan, *Evangelium podle Jana*, Český ekumenický komentář k Novému zákonu 4, Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2020.
- RUPNIK, Marko Ivan, *U stolu v Betánii: víra, hrob a přátelství*, přeložil Ctirad Václav Pospíšil, Olomouc: Nakladatelství Centra Aletti Refugium Velehrad-Roma, 2019.
- RYŠKOVÁ, Mireia, *Doba Ježíše Nazaretského. Historicko-teologický úvod do Nového zákona*, Praha: Karolinum, 2008.
- SCHNACKENBURG, Rudolf, *Das Johannesevangelium*, I-III, HThK IV/1, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 1986
- TICHÝ, Ladislav, *Úvod do Nového zákona*, Svitavy: Trinitas, 2003.
- ZUMSTEIN, Jean, „Evangelium podle Jana“, in *Úvod do Nového zákona: Historie, písmo, teologie*, ed. Daniel Marguerat, Jihlava: Mlýn, 2014, s. 393-421.

Elektronické zdroje:

- DOLAN, Mary Ellen, Irony in the Gospel of John part II, specific uses of irony in the Fourth Gospel. *Journal of Theta Alpha Kappa* [online], 1987, 11(1), 2-9 [cit. 2022-04-20], ISSN 87564785/dostupné v e-zdrojích knihovny CMTF UPOL.
- HERYÁN, Ladislav, Ježíšovo setkání se samařskou ženou, *Rozhlas* [online], 27. 3. 2011 [cit. 2022-03-31], Dostupné z WWW: <https://temata.rozhlas.cz/jezisovo-setkani-se-samarskou-zenou-8021953>.
- KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana, eds., *Nový encyklopedický slovník češtiny*, CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny [online] [cit. 2022-04-13], Dostupné z WWW: [Nový encyklopedický slovník češtiny \(czechency.org\)](http://Nový%20encyklopedický%20slovník%20češtiny%20(czechency.org)).
- KOPAS, Jane, Jesus and women: John's Gospel. *Theology Today* [online]. 1984, 41(2), 201-205 [cit. 2022-04-20]. ISSN 00405736/dostupné v e-zdrojích knihovny CMTF UPOL.
- MAREČEK, Petr, J 2,1-11, *Biblické dílo* [online]. 30.1 2013 [cit. 2022-03-31]. Dostupné z WWW: <https://biblickedilo.cz/nabidka-materialu/bible-v-liturgii/liturgicky-rok-c/j-21-11/>.
- MATTHEWS, Victor H., Conversation and identity: Jesus and the Samaritan woman. *Biblical Theology Bulletin* [online], 2010, 40(4), 215-226 [cit. 2022-03-27]/dostupné v e-zdrojích knihovny CMTF UPOL.
- RYŠKOVÁ, M., Příběh Kristova vzkříšení, *Rozhlas* [online], 27. 3. 2005 [cit. 2022-04-08], Dostupné z WWW: <https://temata.rozhlas.cz/pribeh-kristova-vzkriseni-8021537>.
- SOKOL, Jan, O ženě cizoložnici, *Rozhlas* [online], 25. 3. 2007 [cit. 2022-03-31], Dostupné z WWW: <https://temata.rozhlas.cz/o-zene-cizoloznici-8021424>.
- SOKOL, Jan, Rozmluva se samařskou ženou, *Rozhlas* [online], 24. 2. 2008 [cit. 2022-03-31], Dostupné z WWW: <https://temata.rozhlas.cz/rozmluva-se-samarskou-zenou-8021553>.
- THIESSEN, Karen Heidebrecht, Jesus and women in the Gospel of John. *Direction* [online, . 1990, 19(2), 52-64 [cit. 2022-04-12], s. 60-61, Dostupné z WWW: <https://directionjournal.org/19/2/jesus-and-women-in-gospel-of-john.html> .
- UTLEY, B., John, *Free Bible commentary* [online]. [cit. 2022-03-29]. Dostupné z WWW: https://www.freebiblecommentary.org/audio/john_slovak/003_John2.mp3